

วารสาร
พุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา (Online)
DHAMMADHARA JOURNAL OF
BUDDHIST IDEOLOGY FOR DEVELOPMENT

ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม พุทธศักราช 2566
ISSN 2985-007X (Online)

ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

ลิขสิทธิ์: มูลนิธิสถาบันธรรมชัย

วารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา (Online)
Dhammadhara Journal of
Buddhist Ideology for Development

ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2566

ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

ISSN 2985-007X (Online)

วารสารพุทธพัฒนศาสตร์ศึกษา (Online)

Dhammadhara Journal of Buddhist Ideology for Development

ลิขสิทธิ์ มูลนิธิสถาบันธรรมชัย

จัดทำโดย ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา DCI

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และเป็นแหล่งเผยแพร่ผลงานวิชาการให้กับคณาจารย์ นิสิต นักศึกษา นักวิชาการ นักวิจัย และผู้สนใจ รวมทั้งเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนความรู้ในหลากหลายสาขา ช่วยยกระดับผลงานให้ได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับในแวดวงวิชาการ วารสารเปิดรับบทความในสาขาที่เกี่ยวข้องด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ การบริหารการศึกษา การบริหารจัดการเชิงพุทธ พุทธจิตวิทยา รัฐประศาสนศาสตร์ รวมทั้งสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ประเภทบทความที่รับพิจารณาการตีพิมพ์

บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความแปลภาษาต่างประเทศ

กำหนดการออกเผยแพร่ ปีละ 3 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน

ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม

ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม

ดูรายละเอียดเพิ่มเติม

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/djbid>

กรรมการที่ปรึกษา

พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สมชาย ฐานวุฑฺโฒ), พ.บ., ดร.	ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI
พระมหาสมบุญรณ์ วุฑฺฒิกโร, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ	Charisma University, TC
รองศาสตราจารย์(พิเศษ) ดร.อำนาจ บัวศิริ	นักวิชาการอิสระ
รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญอุป	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บรรณาธิการวารสาร

ดร.ภัทธิดา แรงทน	หัวหน้าศูนย์วิจัยพุทธศาสตร์ DCI
------------------	---------------------------------

ผู้ช่วยบรรณาธิการวารสาร

พระมหาธัญสัมพันธ์ กิตติสาโร	ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI
-----------------------------	--------------------------

กองบรรณาธิการ

พระมหาวุฒิชัย วุฑฺฒิชโย, ดร.	ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI
รองศาสตราจารย์ ดร.สำเนียง เลื่อมใส	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รองศาสตราจารย์ ดร.สิน งามประโคน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ รุณรา	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ฉลองเดช คุณานูมาต	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุคตาสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บารมี อริยะเลิศเมตตา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ดร.ณัชชา อมราภรณ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คณะผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ (Reviewer)

พระมหาดวงเด่น วิฑฺฒญาโณ (ตุนิน), ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาอภิชาติ ฌานสุภโ, ดร.	ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI
รองศาสตราจารย์(พิเศษ) ดร.อำนาจ บัวศิริ	นักวิชาการอิสระ
รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภษร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.सानุ มัทธนาตุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุคตาสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติเมธี หงษา	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย สติมัน	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิสิษฐ์ คิดคำส่วน	มหาวิทยาลัยนครพนม
ดร.สมเกียรติ แก้วเกาะสะบ้า	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ดร.กฤษฎา นันทเพ็ชร	มหาวิทยาลัยบูรพา
ดร.ชรินทร์ จิตตสุโก	โรงเรียนวัดยางซ้าย
ดร.สมศักดิ์ อัมพรวิสิทธิ์โสภา	โรงเรียนวัดไพร่ฟ้า

การตรวจสอบคุณภาพของบทความ

- บทความทุกบทความ ต้องผ่านการตรวจและประเมินจากกองบรรณาธิการ
- บทความทุกบทความ ได้รับการตรวจและประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่าน
- บทความทุกบทความ ได้รับการตรวจและประเมินแบบปกปิดรายชื่อ (Double Blinded)
- บทความต้องไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารอื่นหรือกำลังอยู่ในระหว่างการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่น ยกเว้นบทความแปลภาษาต่างประเทศที่ผู้เขียนและสำนักพิมพ์ยินยอมให้แปลเป็นภาษาไทย
- บทความต้องไม่มีการคัดลอกมาจากผลงานของบุคคลอื่น

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

ผู้เขียนต้องปรับปรุงแบบ และการอ้างอิงตามที่วารสารกำหนดก่อนส่งเข้าระบบ Submission ทั้งนี้วารสารกำหนดหลักเกณฑ์การอ้างอิงโดยอาศัย Chicago เวอร์ชัน 17 และอ้างอิงแบบเชิงอรรถ (Footnote)

- ชื่อบทความเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
- บทความมีความยาวรวมทั้งหมดไม่เกิน 15 หน้า กระดาษ A4
- บทความย่อภาษาไทย ความยาวไม่เกิน 300 คำ
- พิมพ์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ใช้อักษร TH Sarabun ขนาด 16 และกั้นขอบด้านละ 2.54 ซม.
- ตัวเลข ใช้เลขอารบิก ตลอดทั้งบทความ
- รูปแบบการอ้างอิง ใช้รูปแบบการอ้างอิงตามเกณฑ์ที่วารสารกำหนด รายละเอียดดูที่ลิงค์แนบ
- พิมพ์ประวัติการศึกษาของผู้เขียน สังกัด ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมเบอร์ติดต่อท้ายบทความ
- ส่งบทความในระบบออนไลน์ Submission โดยลงทะเบียนได้ที่ <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/djbid>

ฝ่ายศิลปกรรมและระบบออนไลน์

พระมหาธัญสัมพันธ์ กิตติสาโร

พระมหายศพล ธรรมธโร

ฝ่ายพิสูจน์อักษร

ดร.ฉัฐมาพร โตการณยศเรษฐ

อ.สุภาพร ประณีนิม

ฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา DCI

สถานที่ติดต่อ

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา DCI

แผนกศูนย์วิจัยพุทธศาสตร์ ฝ่ายงานวารสารวิชาการ DJBID

เลขที่ 75 หมู่ที่ 1 ตำบลไทรน้อย อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13250

โทรศัพท์ 08-2487-1795, 09-5665-5355

อีเมล djbid.adm@gmail.com

บทบรรณาธิการ

วารสารพุทธพัฒนศาสตร์ศึกษา (Online) ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2566) จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริม สนับสนุน เป็นแหล่งเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ โดยเปิดรับบทความวิจัย บทความวิชาการ บทความแปลภาษาต่างประเทศ ในสาขาที่เกี่ยวข้องด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ การบริหารการศึกษา การบริหารจัดการเชิงพุทธ พุทธจิตวิทยา รัฐประศาสนศาสตร์ รวมทั้งสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ บทความฉบับนี้ประกอบด้วย

บทความวิชาการ เรื่อง “วิเคราะห์หลักบัญญัติพระวินัย 10 ประการ: กรณีศึกษาการตัดสินใจปัญหาพระวินัยช่วงสังคายนาครั้งที่ 1 ของพระมหากัสสปะและการพิจารณาปัญหาคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน” โดย พระมหาธัญญ์สัณห์ กิตติสารโ ได้ปรารภการผิดพระวินัยของพระภิกษุสงฆ์แล้วผู้ปกครองต้องตัดสินใจทั้งอดีตและปัจจุบัน บทความนี้ได้แสดงภาพรวมของการตัดสินใจปัญหาพระวินัยช่วงทำสังคายนาครั้งที่ 1 ของพระมหากัสสปะ หลักบัญญัติพระวินัย 10 ประการของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นแม่บทประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย 10 ประการ จัดเข้า 5 หมวดหลักที่สามารถนำไปพิจารณาแก้ปัญหาของคณะสงฆ์ที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน คือ เพื่อความสงบและอยู่เป็นสุขแห่งสงฆ์ เพื่อชมและยกย่องแห่งบุคคล เพื่อการป้องกันและกำจัดอาสวะกิเลสเพื่อความเลื่อมใสแห่งชุมชน และเพื่อความตั้งมั่นสืบไปแห่งพระธรรมวินัย

บทความวิชาการ เรื่อง “การบูรณาการพรหมวิหารธรรมในการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา” โดย นายธนากร จันทพันธ์ ได้นำเสนอการพัฒนาระบบการดูแลและช่วยเหลือนักเรียน ที่สามารถส่งผลดีต่อความเป็นอยู่โดยรวมและพัฒนาอุปนิสัยของนักเรียนไปพร้อมกันด้วย โดยบูรณาการเข้ากับหลักพรหมวิหารธรรม ให้มีการส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งความเมตตากรุณา ขึ้นชม มีความสัมพันธ์เชิงบวก ยินดีในความสำเร็จและความสุขของผู้อื่น รักษาความสงบจิต ระวังอารมณ์ท่ามกลางสภาวะความกดดัน เป็นต้น

บทความวิชาการ เรื่อง “การพัฒนานวัตกรรมการศึกษาเพื่อการจัดการเรียนรู้ในระบบการศึกษาไทย” โดย พระมหาวิริวิชญ์ สัตตารัมย์ และ ดร.เผด็จ จงสกุลศิริ

บทความนี้นำเสนอว่า การพัฒนานวัตกรรมการศึกษามีกระบวนการดำเนินงานเป็นไปตามลักษณะงานที่ต้องการพัฒนา สามารถพัฒนาเชิงพหุปัญญา ด้วยแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่ โดยใช้กระบวนการทางปัญญา กระบวนการทางสังคม และให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ มีส่วนร่วมในการเรียน

ท้ายสุดบทความวิจัย เรื่อง “แนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะตามหลักพุทธธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี” โดย นายวิรุทธ วงษ์เขียว ได้นำเสนอสภาพการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะของนักเรียนทั้ง 3 ด้าน คือ ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งมีวิธีการส่งเสริมด้วยกิจกรรมที่สร้างจิตสำนึก ความรับผิดชอบ การเป็นกัลยาณมิตร การพูดจาไพเราะ การรู้จักขอบเขตสิทธิเสรีภาพในฐานะพลเมืองของประเทศ เริ่มปลูกฝังตั้งแต่เยาว์วัยด้วยความร่วมมือจากผู้ปกครอง โรงเรียน และบุคคลรอบข้าง รวมถึงแนวทางการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกัน เช่น การจัดวันทำความสะอาด การบริจาคของ การช่วยงานครอบครัว การจัดสัมมนาอภิปรายและจัดคอร์สธรรมะ เป็นต้น

ท้ายนี้ กองบรรณาธิการวารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา ขอขอบคุณผู้เขียนทุกท่าน ขอขอบพระคุณคณะผู้ทรงคุณวุฒิและผู้สนใจทั่วไปที่กำลังติดตามวารสารทั้งเว็บไซต์และทางเพจวารสาร หวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารฯ จะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริม ยกกระดับคุณภาพมาตรฐานงานวิชาการไทย และหากท่านผู้อ่านมีข้อเสนอแนะในการช่วยพัฒนาปรับปรุงวารสารให้มีความสมบูรณ์ขึ้น ทางกองบรรณาธิการก็ขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดีและขอขอบพระคุณยิ่ง

(ดร.ภัทติดา แรงทน)

บรรณาธิการ

27 สิงหาคม 2566

สารบัญ

บทความวิชาการ

วิเคราะห์หลักบัญญัติพระวินัย 10 ประการ: กรณีศึกษา
การตัดสินใจปัญหาพระวินัยช่วงสังคายนาครั้งที่ 1 ของพระมหากัสสปะ
และการพิจารณาปัญหาคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน
พระมหาธัญสัมพันธ์ กิตติสาโร 1

การบูรณาการพรหมวิหารธรรม
ในการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา
ธนากร จันทร์พันธุ์37

การพัฒนาวัตกรรมการศึกษาเพื่อการจัดการเรียนรู้ในระบบการศึกษาไทย
พระมหาวีรวิชัย สัตตารัมย์, ดร.เผด็จ จงสกุลศิริ 54

บทความวิจัย

แนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะตามหลักพุทธธรรม
วีรยุทธ วงษ์เขียว72

ภาคผนวก

หลักเกณฑ์การอ้างอิง วารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา (DJBID)87
ดัชนีบทความ วารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา (DJBID)113

วิเคราะห์หลักบัญญัติพระวินัย 10 ประการ: กรณีศึกษา
การตัดสินปัญหาพระวินัยช่วงสังคายนาครั้งที่ 1 ของ
พระมหากัสสปะ และการพิจารณาปัญหาคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน

Analyzing the Ten Purposes of Monastic Legislation: A
Case Study of Disciplinary Judgment during the First
Council of the Elder Mahākassapa and Reflection on
Contemporary Sangha Issues

พระมหาธัญสัมพันธ์ กิตติสารโ

Phramaha Thunsun Kittisaro

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Doctor of Education students, Buddhism graduate school,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: thunsun@gmail.com

ตอบรับบทความ (Received) : 12 กรกฎาคม 2566

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 27 กรกฎาคม 2566

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 20 สิงหาคม 2566

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 27 สิงหาคม 2566

บทคัดย่อ

ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันสาเหตุใหญ่อย่างหนึ่งเกิดจากการผิดพระวินัย เมื่อปัญหาใด ๆ เกิดแก่คณะสงฆ์แล้วเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองที่จะดำเนินการตัดสินปัญหานั้น ๆ หลักการอย่างหนึ่งที่สามารถนำมาใช้พิจารณาปัญหาด้านพระวินัยคือ หลักบัญญัติพระวินัย 10 ประการของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นบทความนี้จึงมุ่งนำเสนอการวิเคราะห์หลักบัญญัติพระวินัย 10 ประการ เพื่อนำมาศึกษาการตัดสินปัญหาพระวินัยช่วงทำสังคายนาครั้งที่ 1 ของพระมหากัสสปะตลอดจนนำมาใช้พิจารณาปัญหาของคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน โดยรวบรวมหลักฐานจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกและเอกสารที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาศึกษาวิเคราะห์ร่วมกัน

ผลการศึกษาพบว่า ประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย 10 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์ 2) เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ 3) เพื่อข่มบุคคลผู้เกื้อยาก 4) เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก 5) เพื่อป้องกันอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน 6) เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต 7) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส 8) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว 9) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม 10) เพื่อถือตามพระวินัย จากหลักบัญญัติพระวินัยดังกล่าว สามารถจัดลงได้ 5 ประการหลัก คือ 1) ปรรกประโยชน์เพื่อความมั่งคั่งและอยู่เป็นสุขแห่งสงฆ์ 2) ปรรกประโยชน์เพื่อข่มและยกย่องแห่งบุคคล 3) ปรรกประโยชน์เพื่อการป้องกันและกำจัดกิเลสอาสวะ 4) ปรรกประโยชน์เพื่อความเลื่อมใสแห่งชุมชน 5) ปรรกประโยชน์เพื่อความตั้งมั่นสืบไปแห่งพระธรรมวินัย หลักการนี้สังเคราะห์เข้ากันได้กับการตัดสินปัญหาพระวินัยช่วงทำสังคายนาครั้งที่ 1 ของพระมหากัสสปะ และสามารถนำมาใช้พิจารณาปัญหาของคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันได้

คำสำคัญ: พระวินัย พระมหากัสสปะ สังคายนาครั้งที่ 1 หลักการตัดสินปัญหา
พระพุทธศาสนา

Abstract

The problem that has arisen among the Sangha from the past to the present is, to a significant extent, caused by a breach in discipline. Whenever issues arise within the Sangha, it becomes the responsibility of the guardians to address and resolve those problems. One concept that can be employed to address disciplinary issues is the Ten Principles - the purposes of monastic legislation - laid out by Lord Buddha. This article aims to analyze the Ten Principles in order to study their application in resolving disciplinary issues during the first Buddhist Council and to use them as a framework to examine contemporary Sangha issues. The evidence compiled for this study includes primary sources such as the Tripiṭaka (Buddhist canon) and related documents, which have been collectively analyzed.

The study finds that observing the Ten Principles yields the following benefits: 1) Acknowledging the virtuous qualities of the Sangha 2) Finding joy in living within the Sangha community 3) Restraining individuals who lack shame 4) Finding joy in the company of virtuous monks 5) Preventing current misconduct 6) Eliminating future misconduct 7) Instilling confidence in those who have not yet gained confidence 8) Boosting the confidence of those who are already confident 9) Establishing a firm foundation for the true doctrine 10) Supporting the maintenance of discipline.

These principles can be categorized into five main benefits: 1) Enhancing the goodness and happiness of the Sangha 2) Restraining and honouring individuals 3) Preventing and eradicating defilements 4) Boosting community confidence 5) Establishing discipline and doctrinal firmness.

These principles can be harmonized with the decision-making process used to resolve disciplinary issues during the first Buddhist Council. Furthermore, they can also be applied to investigate current Sangha problems.

Keywords: Vinaya, Mahākassapa, First Council, Diagnosing Problems, Buddhism

1. บทนำ

บรรดาปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ที่มีสาเหตุจากทิวฏฐิสามัญญุต และสี่ลสามัญญุตานั้น ปัญหาที่มีสาเหตุจากสี่ลสามัญญุต ย่อมมีเพียงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นที่สามารถตัดสินปัญหาชี้ขาดลงไปได้ หลังพุทธปรินิพพาน คณะสงฆ์ได้ประชุมร่วมกันเพื่อทำสังคายนาครั้งที่ 1 นำโดยพระมหากัสสปะและพระอรหันต์เถระ 500 รูป ทำให้พระธรรมวินัยได้ถูกรวบรวม และจัดหมวดหมู่ไว้อย่างชัดเจนเป็นครั้งแรก จากนั้นการทำสังคายนาครั้งต่อ ๆ มาก็ได้ทำอยู่บนพื้นฐานของพระธรรมวินัยที่เกิดจากการสังคายนาครั้งแรกนี้เอง จนทำให้พระธรรมวินัยไม่สูญหายไปตามกาลเวลา เป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนรุ่นหลังต่อมาได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดังเช่นปัจจุบัน ดังนั้นการทำสังคายนาครั้งที่ 1 จึงมีความสำคัญต่อการศึกษาในหลายแง่มุม เช่น ศึกษสาเหตุของการทำสังคายนา วิธีการทำสังคายนา ประเด็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ตลอดจนถึงผลกระทบที่เกิดจากการทำสังคายนาครั้งนี้ เป็นต้น ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งหลังทำสังคายนาเสร็จแล้ว ได้เกิดประเด็นความขัดแย้งเรื่องพระวินัยขึ้นหลายประการ ซึ่งประเด็นปัญหาทางพระวินัยบางข้อ แม้พระเถระที่ประชุมทำสังคายนาทั้ง 500 รูปจะหมดกิเลสเป็นพระอรหันต์ทุกรูปแล้วก็ตามก็ยังวินิจฉัยแตกต่างกันออกไป แต่พระมหากัสสปะได้เสนอแนวทางการแก้ปัญหาเอาไว้ ทำให้การแก้ปัญหาพระวินัยเหล่านั้นคล่องไปได้ด้วยดี

ดังนั้นในบทความนี้ผู้เขียนต้องการศึกษาถึงหลักการวินิจฉัย ปัญหาทางพระวินัยที่อยู่บนพื้นฐานความเห็นที่แตกต่างกันว่า มีแนวทางการวินิจฉัยปัญหาอย่างไร โดยอาศัยการศึกษาการวินิจฉัยปัญหาจากพระมหากัสสปะ เพื่อเป็นแนวทางในการบรรเทาความขัดแย้งเรื่องพระวินัยในหมู่พระภิกษุสงฆ์สาวกที่จะตามมาในภายหลัง อีกทั้งพุทธศาสนิกชนยุคหลังจะได้ตระหนักถึงคุณค่าของพระธรรมวินัยที่พระอรหันต์และพระเถระานุเถระในอดีตได้รักษาอนุรักษสืบมารุ่นต่อรุ่นจนกระทั่งมาถึงปัจจุบัน และได้ศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา อารงรักษาพระธรรมวินัยนี้ให้สืบต่อไปอย่างยาวนาน

2. หลักการบัญญัติพระวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

2.1 ลักษณะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในคณะสงฆ์

พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล ถึงแม้จะยังมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประมุขปกครองคณะสงฆ์อยู่ แต่ก็ยังมีความขัดแย้งเกิดขึ้นเสมอ ซึ่งสาเหตุของความขัดแย้งนั้น มีอย่างน้อย 2 สาเหตุ¹ ได้แก่ 1) **ทิฏฐิสามัญญตา** ทิฏฐิไม่เสมอกัน คือ มีความเห็นความเข้าใจในหลักธรรมไม่ตรงกัน 2) **สีลสามัญญตา** ความประพฤติไม่เสมอกัน คือ มีความเห็นความเข้าใจพระวินัยไม่ตรงกัน

2.1.1 ทิฏฐิสามัญญตา

คือ ความเห็น หรือคำอธิบายในเรื่องหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเทศน์สอน ซึ่งเรื่องที่มีความเห็น หรือความเข้าใจในหลักธรรมต่างกันั้น ก็มักเกิดขึ้นอยู่หลายครั้ง ดังที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกหลายแห่ง เช่น

ในมหาตณหาสังขยสูตร ภิกษุชื่อสาตติผู้แก้วัญญบุตร (บุตรชาวประมง) มีทิฏฐิว่า เรา ย่อมรู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงว่า วิญญูณนั้นนั่นแหละย่อมเที่ยวไปเล่นไป ไม่ใช่ข้อนั้น เมื่อเหล่าภิกษุทราบเข้าจึงได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วกราบทูลเรื่องนี้เพื่ออาราธนาให้ไปปลดเปลื้องทิฏฐินี้แก่ท่านสาตติผู้แก้วัญญบุตร พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า “วิญญูณาอาศัยปัจจัยประชุมกันเกิดขึ้น เรากล่าวแล้วโดยปริยายเป็นเอกความเกิดแห่งวิญญูณ เว้นจากปัจจัยมิได้มี” จากนั้นจึงทรงขยายความเรื่องนี้ต่อไป²

ในพหุเวทนิยสูตร นายช่างไม้ชื่อปัญจกังคะกับพระอุทายีมีความเห็นเรื่องเวทนาต่างกันว่า พระอุทายีบอกว่าพระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้ 3 ประการ ส่วนนายช่างไม้ปัญจกังคะบอกว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเวทนาไว้ 2 ประการ เมื่อพระอานนที่ได้สดับถ้อยคำเจรจาของท่านพระอุทายีกับนายช่างไม้ชื่อปัญจกังคะ จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วได้กราบทูลเรื่องนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า พระองค์ตรัสเวทนาไว้เป็น 2, 3, 5, 6, 18, 36 หรือ 108 ประการ ก็มี³

-
1. เสถียร โพธิ์นันทะ, *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543), 35.
 2. ม.ม. 12/440/330 (ไทย.มมร)
 3. ม.ม. 13/98/75 (ไทย.มมร)

ในยมกสูตร พระยมกะเกิดทิฏฐิว่า พระชีนาสพเมื่อตายไปแล้ว ย่อมขาดสูญ ย่อมพินาศ ย่อมไม่เกิดอีก เมื่อภิกษุทั้งหลายทราบเข้าจึงได้เข้าไปหาพระสารีบุตรเพื่อขอให้ไปอนุเคราะห์พระภิกษุยมกะ พระสารีบุตรจึงเข้าไปหาพระยมกะแล้วกล่าวสอนเรื่อง รูป เวทนา สัญญาณ สังขาร วิญญาณ จนพระยมกะยอมสละทิฏฐิเดิม⁴

เรื่องทิฏฐินั้นในสมัยพุทธกาลยังมีพระอรหันต์อยู่มาก เมื่อเกิดปัญหาข้อสงสัยในธรรมะทั้งปฏิบัติและปฏิเวธ ก็สามารถสอบถามพระอรหันต์เหล่านั้นได้ ซึ่งพระภิกษุสงฆ์เมื่อบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์แล้วท่านย่อมมีความรู้ความเห็นในเรื่องธรรมะปฏิบัติเหล่านั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้นปัญหาต่าง ๆ จึงสามารถหาข้อยุติได้

2.1.2 สีสამัญญตา

คือ แนวทางการปฏิบัติในเรื่องพระวินัย ซึ่งเรื่องวินัยนี้มีรายละเอียดปลีกย่อยมากมายยากที่จะตัดสินใจลงไปได้ว่าแค่ไหนถึงจะเรียกว่าพอดี ไม่ตึงไปไม่หย่อนไป คงมีแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นที่ทรงคอยบัญญัติพระวินัยให้คณะสงฆ์ได้ปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งแม้แต่พระอรหันต์ทั้งหลายก็วินิจฉัยปัญหาพระวินัยที่เกิดขึ้นใหม่ไม่เหมือนกัน ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังการทำสังคายนาที่ได้กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์ตัวอย่างที่เป็นเรื่องในทำนองนี้อีก เช่น

ในอุโปสถขันธกะ เรื่องมหาภิกขุวัตถุ พระมหาภิกขุปินเถระเกิดความสงสัยขึ้นมาว่า เราควรไปทำอุโบสถหรือควรไปทำสังฆกรรมหรือไม่ เพราะความที่ตนนั้นหมดกิเลสเป็นพระอรหันต์แล้ว จนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต้องเสด็จมาตักเตือนว่า “ถ้าพวกเขาไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ซึ่งอุโบสถ เป็นเช่นนี้ใครเล่าจักสักการะเคารพ นับถือ บูชา ซึ่งอุโบสถ ... เธอจงไปทำอุโบสถ ... เธอจงไปทำสังฆกรรม”⁵

ในกัฎฐาคิริสูตร พระอัสสชิและพระบุณฺณพสุกะฉันอาหารในเวลาวิกาล คือ ฉันท้เวลาเย็น เวลาเช้า และเวลาวิกาลกลางวัน ถึงแม้คณะสงฆ์จะทักท้วงอย่างไรท่านก็ไม่ฟัง คณะสงฆ์จึงเข้าไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงทรงกล่าวตักเตือนด้วยการแสดงเวทนา 3⁶

4. สง.ช. 17/198/106 (ไทย.มมร)

5. วิ.ม. 4/153/171 (ไทย.มมร)

6. ม.ม. 13/222/173 (ไทย.มมร)

จากตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่า ในเรื่องพระวินัยยังมีแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะตัดสินชี้ขาดได้ว่า สิ่งนี้ควร สิ่งนี้ไม่ควรแกกัณขุสงฆ์ ซึ่งข้อปฏิบัติปลีกย่อยบางอย่างพระอรหันต์ถึงแม้จะหมดกิเลสแต่ก็ยังไม่สามารถตัดสินได้เช่นกัน

2.2. หลักการบัญญัติพระวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ข้อปฏิบัติเรื่องวินัยนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติไว้ตายตัว วินัยบางข้อแม้ทรงบัญญัติแล้วก็ตาม แต่เมื่อเห็นว่าสิ่งนั้นไม่ขัดต่อธรรม ก็มีการยืดหยุ่นปรับแก้อยู่เสมอ ๆ เพื่อเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น⁷ เพราะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะขยายไปได้ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของที่นั้น ๆ ยกตัวอย่างวิธีการบัญญัติพระวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น

เรื่อง การอนุญาตไตรจีวร โดยการครองผ้าผืนเดียวประทับนั่งอยู่กลางแจ้งในฤดูหนาว เมื่อปฐมยามผ่านไป เกิดความหนาวขึ้น จึงห่มจีวรผืนที่สอง เมื่อมัชฌิมยามผ่านไป เกิดความหนาวขึ้น จึงห่มจีวรผืนที่สาม เมื่อปัจฉิมยามผ่านไป เกิดความหนาวขึ้น จึงห่มจีวรผืนที่สี่ พระองค์ดำริว่ากุลบุตรในธรรมวินัยนี้ที่เป็นคนขี้หนาว ก็อาจดำรงอยู่ได้ด้วยผ้าสามผืน จึงทรงอนุญาตไตรจีวร⁸ ได้แก่ สังฆาฏิ⁹ (ผ้าพาดบ่า) อุตตราสงค์ (ผ้าจีวรสำหรับห่ม) และอันตราสก (ผ้าสบงสำหรับนุ่ง) พระองค์เอาสภาพอากาศในภูมิประเทศนั้นเป็นเครื่องกำหนดว่าต้องใช้ผ้ากี่ผืนจึงป้องกันความหนาวได้ ซึ่งเป็นการปฏิบัติแบบทางสายกลางไม่ตึงไปไม่หย่อนไป เพราะบางครั้งการปฏิบัติแบบเดียวกันแต่อยู่ในภูมิประเทศหนึ่งอาจเป็นการปฏิบัติที่ตึงไป แต่ในภูมิประเทศหนึ่งอาจเป็นการปฏิบัติที่หย่อนไป

7. ประพันธ์ ศุภสร, *สัมมนาพระไตรปิฎกและอรรถกถา*, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562), 67.

8. วิ.ม. 5/150/161 (ไทย.มมร)

9. สังฆาฏิ คือ ผ้าที่ซ้อนทับจีวรอีกชั้นหนึ่งทำนองเป็นผ้าคลุมสำหรับป้องกันความหนาวในฤดูหนาว เมื่อห่มทาบาจีวรก็จะเป็นผ้าสองชั้น ทำให้อบอุ่นขึ้นเมื่อห่ม จึงเรียกว่า ผ้าสังฆาฏิ (ผ้าซ้อน, ผ้าทาบ). (พระธรรมกิตติวงศ์, *คำวัด*, (กรุงเทพฯ: เลียงเชียง, 2548), 1056.)

ในที่นี้ถึงแม้พระองค์กำหนดว่า สามารถใช้ผ้า 4 ผืนเพื่อป้องกันความหนาวได้ก็จริง แต่กลับอนุญาตผ้าไตรจีวร โดยกำหนดให้สังฆาฏิมีค่าเท่ากับผ้า 2 ผืน

เรื่อง การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาตเรื่องภัตตาหารที่เมืองเวสาลีในช่วงอดัดอาหาร ทรงอนุญาตอาหาร 7 ประเภท ได้แก่ 1.อาหารที่เก็บไว้ภายในที่อยู่ 2.อาหารที่หุงต้มภายในที่อยู่ 3.อาหารที่หุงต้มเอง 4.อาหารที่จับต้องแล้วประเคนใหม่ 5.อาหารที่หายกนำมาจากที่นิมนต์นั้น 6.อาหารที่รับประเคนฉันในปุเรภัต¹⁰ 7.อาหารที่เกิดในป่าและเกิดในสระบัว แต่เมื่อถึงคราวที่เมืองนั้นมีภัตตาหารสมบูรณ์จึงได้บัญญัติวินัยเพิ่มเติม คือ ภิกษุใดฉันอาหารที่เก็บไว้ภายในที่อยู่ อาหารที่หุงต้มภายในที่อยู่ อาหารที่หุงต้มเอง อาหารที่จับต้องแล้วประเคนใหม่ ต้องอาบัติทุกกฏ ส่วนอาหารที่หายกนำมาจากที่นิมนต์ อาหารที่รับประเคนฉันในปุเรภัต อาหารที่เกิดในป่าและเกิดในสระบัว ยังไม่เป็นเดน ภิกษุฉันเสร็จ ห้ามภัตแล้วฉันอีก ให้ปรับอาบัติตามธรรม¹¹

เรื่อง การข้อมัจฉิรที่ทรงอนุญาตให้ใช้น้ำข้อม 6 ชนิด ได้แก่ 1.น้ำข้อมเกิดแต่รอกหรือเง่า 2.น้ำข้อมเกิดแต่ต้นไม้ 3.น้ำข้อมเกิดแต่เปลือกไม้ 4.น้ำข้อมเกิดแต่ใบไม้ 5.น้ำข้อมเกิดแต่ดอกไม้ 6.น้ำข้อมเกิดแต่ผลไม้¹² ซึ่งจะเห็นว่า พระองค์ไม่ได้จำเพาะเจาะจงลงไปว่าจิวรจะต้องเป็นสีอะไรแต่บอกเพียงว่าสีจิวรทำมาจากอะไร เพื่อว่าในทางปฏิบัติแล้วแต่ละภูมิภาคมีสภาพแวดล้อมแตกต่างกัน ถ้ากำหนดสีเฉพาะเจาะจงลงไปก็จะทำให้คณะสงฆ์บางแห่งที่อยู่ห่างไกลจากความเจริญเกิดความยากลำบากในการจัดหาจิวรที่ถูกต้องตามพระวินัย

เรื่อง การอุปสมบท กุลบุตรชื่อโสณกุฎิกัณณะมีความเลื่อมใสอยากจะอุปสมบท แต่ต้องหาพระภิกษุเพื่อให้ครบจำนวน 10 รูป เพื่อให้ครบองค์สงฆ์เป็นเวลาถึง 3 ปี เมื่อมีโอกาสท่านจึงเข้าไปกราบทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์จึงทรงอนุญาตให้พระภิกษุ 5 รูป ประกอบพิธีอุปสมบทในปัจจุบันชนบทได้¹³

10. **ปุเรภัต:** ก่อนภัต, ก่อนอาหาร หมายถึง เวลาก่อนฉันของภิกษุรูปใดรูปหนึ่งก็ได้ แต่เมื่อพูดอย่างกว้าง หมายถึง ก่อนหมดเวลาฉัน คือ เวลาเช้าจนถึงเที่ยง ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ภิกษุฉันอาหารได้. (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551), 247.)

11. วิ.ม. 5/81/85 (ไทย.มมร)

12. วิ.ม. 5/147/158 (ไทย.มมร)

13. วิ.ม. 5/20/23 (ไทย.มมร)

เรื่อง การลตทอนพระวินัยนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ไว้อย่างชัดเจนว่า “อานนท์เมื่อเราล่วงไปสงฆ์หวังอยู่ก็พึงถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้”¹⁴ จะเห็นได้ว่า พระองค์ทรงอนุญาตให้ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้แต่จะต้องให้สงฆ์เห็นพ้องต้องกัน คือ พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับความเป็นสังฆะหรือหมู่ คือไม่ได้ให้สิทธิขาดแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ดังที่พระองค์เคยดำริในสมัยที่ทรงตรัสรู้ใหม่ ๆ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย การที่เราทราบการเชื่อเชียวของพรมและสักการะเคารพ อาศัยธรรมที่เราตรัสรู้แล้วนั้นแลอยู่เป็นการสมครแก่เรา แต่เมื่อใดสงฆ์ประกอบด้วยความเป็นใหญ่เมื่อนั้นเราก็มีความเคารพในสงฆ์”¹⁵

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงให้เห็นว่า การบัญญัติพระวินัยเพื่อให้คณะพระภิกษุสงฆ์ได้ยึดถือปฏิบัตินั้นมีความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม สถานที่ บุคคล เพื่อให้การดำรงชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเป็นไปได้โดยสะดวกเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณะธรรม

2.3 ประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย

ในพระวินัยปิฎกได้แสดงไว้ว่า เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัย พระองค์จะทรงตรัสว่าพระองค์บัญญัติพระวินัยนี้โดยอาศัยประโยชน์ 10 ประการ¹⁶ ได้แก่

1. เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์
2. เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์
3. เพื่อชมบุคคลผู้เกื้อยา
4. เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก
5. เพื่อป้องกันอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
6. เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต
7. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส
8. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

14. วิ.จ. 7/620/250 (ไทย.มมร)

15. อง.จตุกก. 21/21/20 (ไทย.มมร)

16. วิ.มทา. 1/20/26 (ไทย.มมร)

9. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

10. เพื่อถือตามพระวินัย

จะเห็นได้ว่า ประโยชน์ 10 ประการนี้ เป็นไปเพื่อความเอื้อเพื่อการประพฤติปฏิบัติในพระธรรมวินัย ถ้าสงฆ์จะวินิจฉัยปัญหาพระวินัยที่เกิดขึ้นโดยยึดถือตามหลักการนี้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การประพฤติธรรมเป็นไปได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ ย่อมจะไม่มีปัญหาเกิดขึ้นเลย เพราะว่าตราบดที่สงฆ์ยึดถือหลักการที่ถูกต้อง ถึงแม้จะสมาทานสิกขาบทต่างกันไปบ้างแต่สุดท้ายถ้าบรรลุดุธรรมสามารถจัดกิเลสอาสวะเป็นพระอริยบุคคล ย่อมนับได้ว่าเป็นผู้ที่สามารถยึดเอาแก่นของพระศาสนาไว้ได้

2.3.1 ประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย 10 ประการ โดยเหตุผล 5 ประการ

ประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย 10 ประการนี้ หากพิจารณาโดยการนำแต่ละข้อมาจัดกลุ่มเป็นพวกเดียวกันแล้วจะเห็นได้ว่ามีเนื้อหาแบ่งออกได้เป็น 5 เรื่องใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) เรื่องสงฆ์ 2) เรื่องบุคคล 3) เรื่องอาสวะ 4) เรื่องชุมชน 5) เรื่องพระธรรมวินัย ดังนั้นอาจวิเคราะห์ได้ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยโดยปรารถนาเหตุ 5 ประการ คือ

1) ทรงปรารถนสงฆ์ ได้แก่ ประโยชน์ข้อที่ 1-2

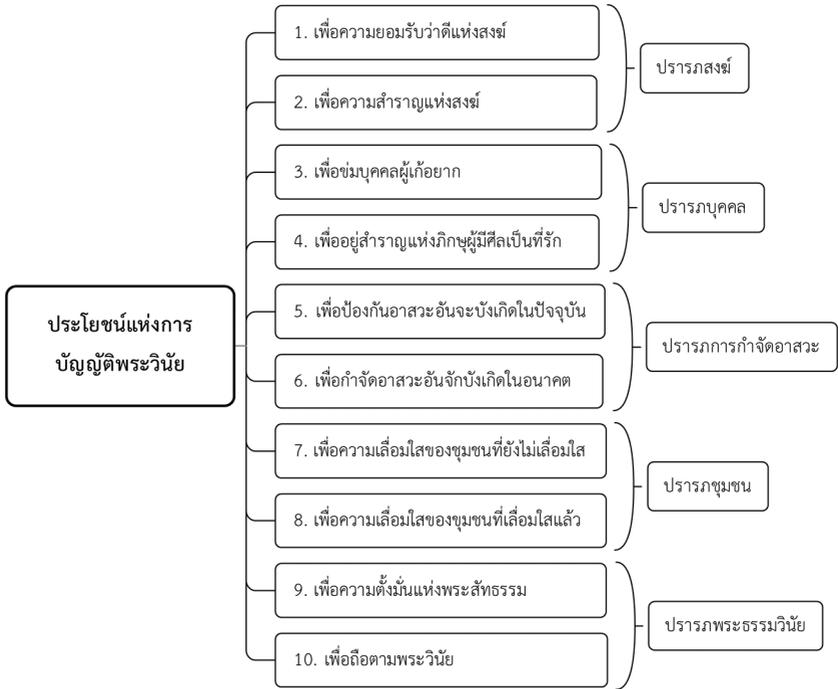
2) ทรงปรารถนบุคคล ได้แก่ ประโยชน์ข้อที่ 3-4

3) ทรงปรารถนการกำจัดอาสวะ ได้แก่ ประโยชน์ข้อที่ 5-6

4) ทรงปรารถนชุมชน ได้แก่ ประโยชน์ข้อที่ 7-8

5) ทรงปรารถนพระธรรมวินัย ได้แก่ ประโยชน์ข้อที่ 9-10

สามารถนำประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย 10 ประการ โดยการปรารถนาเหตุ 5 ประการ มาแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย 10 ประการ โดยการปรารภเหตุ 5 ประการ

2.3.2 ประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย 10 ประการ โดยประโยชน์ 2 ประการ

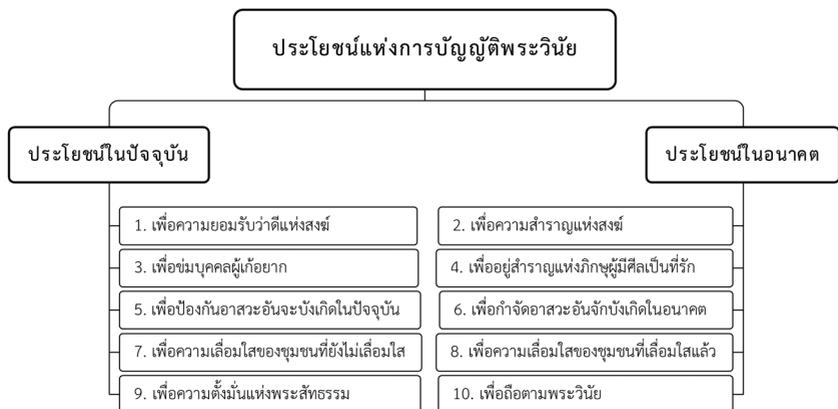
ประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย 10 ประการ นอกจากจะจัดเป็นเหตุ 5 ประการแล้ว ในคัมภีร์วินัยกัมมจันทิกายังกล่าวถึงประโยชน์ของการบัญญัติพระวินัย ทั้ง 10 ข้อว่า แบ่งได้เป็นประโยชน์ 2 ด้าน คือ

1) **ประโยชน์ในปัจจุบัน** ได้แก่ ประโยชน์ข้อที่ 1, 3, 5, 7, 9

2) **ประโยชน์ในอนาคต** ได้แก่ ประโยชน์ข้อที่ 2, 4, 6, 8, 10¹⁷

สามารถนำประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย 10 ประการ โดยประโยชน์ 2 ประการ มาแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

17. คัมภีร์วินัยกัมมจันทิกา-/22/235, อ้างจาก ทศพร ศรีคำ/กลมเกลียว, พระไตรปิฎกและการตีความ, (ม.ป.ท.: ม.ป.ท., ม.ป.ป.), 82-53.

แผนภาพที่ 2 แสดงประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย 10 ประการ โดยประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคต

จากที่นำเสนอมา จะเห็นได้ว่าประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย 10 ประการ นี้ เมื่อนำมาแยกแยะแล้วจะพบว่าสามารถพิจารณาได้โดย 2 มิติ คือ 1) โดยการปรารภเหตุ 5 ประการและ 2) โดยประโยชน์ 2 ประการ ซึ่งสามารถนำประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัยทั้ง 2 มิตินี้มาแสดงความสัมพันธ์เป็นตาราง ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบเหตุ 5 และประโยชน์ 2 แห่งประโยชน์ของการบัญญัติพระวินัยตามรายชื่อ

การบัญญัติพระวินัย	ประโยชน์ในปัจจุบัน	ประโยชน์ในอนาคต
ปรารภสงฆ์	1. เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์	2. เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์
ปรารภบุคคล	3. เพื่อชมบุคคลผู้เกื้อยาก	4. เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก
ปรารภการกำจัดอาสวะ	5. เพื่อป้องกันอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน	6. เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต
ปรารภชุมชน	7. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส	8. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว
ปรารภพระธรรมวินัย	9. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม	10. เพื่อถือตามพระวินัย

3. ปัญหาเรื่องพระวินัยในการทำสังคายนาครั้งที่ 1

3.1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

การทำสังคายนาครั้งที่ 1 มีบันทึกในปัญจสติกขันธกะ แห่งพระวินัยปิฎก จุลวรรค¹⁸ มีรายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

ช่วงเวลา: หลังพุทธปรินิพพาน 3 เดือน

สถานที่: ณ ถ้ำสัตตบรรณคูหา เขามถบูรพต เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ

ประธานสงฆ์: พระมหากัสสปะเป็นผู้ถาม พระอุบาลีเป็นผู้ตอบพระวินัย พระอานนท์เป็นผู้ตอบพระธรรม

ผู้อุปถัมภ์: พระเจ้าอชาตศัตรู

ระยะเวลา: 7 เดือน จึงแล้วเสร็จ

3.2 มูลเหตุของการทำสังคายนาครั้งที่ 1

การสังคายนาครั้งที่ 1 เกิดขึ้นเพราะท่านพระมหากัสสปะชักชวนคณะสงฆ์ร่วมกันทำสังคายนาโดยปรารภเหตุดังนี้

1) **เรื่องสุภิกขุโทษ** ได้กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยว่า “พอเกิด ท่านทั้งหลาย อย่าโศกเศร้ารำไรไปเลย พวกเราพ้นไปดีแล้วจากพระมหาสมณะนั้น ด้วยว่าพวกเราถูกเบียดเบียนว่า สิ่งนี้ควรแก่พวกเรา สิ่งนี้ไม่ควรแก่พวกเรา ก็บัดนี้ พวกเราปรารถนาจะทำสิ่งใด ก็ทำสิ่งนั้นได้ ไม่ปรารถนาจะทำสิ่งใด ก็ไม่ทำสิ่งนั้น”¹⁹

2) **ปรารภที่จะให้พระธรรมรุ่งเรืองอยู่สืบไป** ในอรรถกถาบันทึกว่า²⁰ พระมหากัสสปะคิดว่า “ข้อที่พวกปาปิกขุ จะพึงเป็นผู้สำคัญเสียว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงไปแล้ว’ ดังนี้ ได้พรรคพวกแล้วพึงยังพระสัทธรรมให้อันตรธานได้ไม่นานเลย เรื่องนี้เป็นฐานะที่มีได้แน่” ความจริงพระวินัยยังตั้งอยู่ตราบใด ปาพจน์ยังมีพระศาสดาไม่ล่วงไปแล้วตราบนั้น สมด้วยพระดำรัสว่า “อานนท์ ธรรมวินัยใดอันเราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอ ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลายโดยกาลล่วง

18. วิ.จ. 7/614-628/246-257 (ไทย.มมร)

19. วิ.จ. 7/614/246 (ไทย.มมร)

20. วิ.มหา.อ. 1/24 (ไทย.มมร)

ไปแห่งเรา”²¹ อย่างไรก็ตามนั้นเลย เราพึงสังคายนาพระธรรมและพระวินัย ซึ่งจะเป็นวิธีที่พระศาสนาจะพึงดำรงตั้งมั่นอยู่สืบกาลนาน

3) พิจารณาว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้ตนเป็นผู้สืบทอดพระสัทธรรมต่อไป ในอรรถกถาบันทึกว่า²² พระมหากัสสปะคิดถึงสิ่งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุเคราะห์ตนด้วยสาธารณบริโภคในจีวรด้วยคำว่า “กัสสป! เธอจักทรงผ้าบังสุกุลอันทำด้วยป่านของเรา ซึ่งเราใช้นุ่งห่มแล้วหรือ”²³ และด้วยการทรงยกย่องไว้เทียบเทียมพระองค์ในอุตรินนุสธรรมมีอนุปปพวิหารเก้าและอภิญญาหก ว่า “ภิกษุทั้งหลาย! เราจำนั่งอยู่เพียงใด เราสั่งแล้วจากกามทั้งหลายเที่ยว ฯลฯ ย่อมเข้าถึงพร้อมซึ่งปฐมฌานอยู่ได้เพียงนั้น ภิกษุทั้งหลาย! แม้กัสสปจำนั่งอยู่เพียงใด เธอสั่งจากกามทั้งหลาย ฯลฯ ย่อมเข้าถึงพร้อมซึ่งปฐมฌานอยู่ได้เพียงนั้นเหมือนกัน” เปรียบเหมือนพระราชาทรงทราบพระราชโอรสผู้จะดำรงวงศ์สกุลของพระองค์แล้ว ทรงอนุเคราะห์ด้วยการทรงมอบเกราะของพระองค์และพระอิศริยยศะนั้น

พระมหากัสสปะจึงได้ชักชวนเหล่าภิกษุทำสังคายนา ว่า “ท่านทั้งหลาย พวกเราจงสังคายนาพระธรรมและพระวินัยเถิด ในภายหน้าสภาวะมิใช่ธรรมจักรุ่งเรือง ธรรมจักเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจักรุ่งเรือง วินัยจักเสื่อมถอย ภายหน้าธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจักเสื่อมกำลัง อวินยวาทีบุคคลจักมีกำลัง วินยวาทีบุคคลจักเสื่อมกำลัง” จึงได้รวบรวมพระอรหันต์ 500 รูปมีพระมหากัสสปะ (ตนเอง) เป็นประธานและเป็นผู้ถาม พระอุบาลีเป็นผู้วิสัชนาพระวินัย พระอานนท์เป็นผู้วิสัชนาพระธรรม²⁴

3.3 ประเด็นปัญหาเรื่องอาบัติเล็กน้อย

ภายหลังจากทำสังคายนาเสร็จ พระอานนท์ได้แจ้งต่อพระเถระทั้งหลายว่าเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าใกล้จะปรินิพพานได้ตรัสไว้ว่า “อานนท์ เมื่อเราล่วงไป สงฆ์หวังอยู่จะพึงถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียก็ได้”²⁵ แต่พระอานนท์ไม่ได้ทูลถามว่าสิกขาบท

21. ที.ม. 10/141/123 (ไทย.มมร)

22. วิ.ม.อ. 1/25 (ไทย.มมร)

23. ส.น. 16/524/214-215 (ไทย.มมร)

24. วิ.จ. 7/614/246 (ไทย.มมร), วิ.ม.อ. 1/24 (ไทย.มมร)

25. วิ.จ. 7/620/250 (ไทย.มมร)

โทษเป็นสิกขาบทเล็กน้อย²⁶ ในที่ประชุมชั้นเหล่าพระอรหันต์เถระได้แสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกัน 6 ประการ คือ

- 1) เว้นปาราชิก 4 นอกนั้นเป็นสิกขาบทเล็กน้อย
- 2) เว้นปาราชิก 4 เว้นสังฆาทิเสส 13 นอกนั้นเป็นสิกขาบทเล็กน้อย
- 3) เว้นปาราชิก 4 เว้นสังฆาทิเสส 13 เว้นอนียต 2 นอกนั้นเป็นสิกขาบทเล็กน้อย
- 4) เว้นปาราชิก 4 เว้นสังฆาทิเสส 13 เว้นอนียต 2 เว้นนิสัสัคคยปาจิตตีย์ 30 นอกนั้นเป็นสิกขาบทเล็กน้อย
- 5) เว้นปาราชิก 4 เว้นสังฆาทิเสส 13 เว้นอนียต 2 เว้นนิสัสัคคยปาจิตตีย์ 30 เว้นปาจิตตีย์ 92 นอกนั้นเป็นสิกขาบทเล็กน้อย
- 6) เว้นปาราชิก 4 เว้นสังฆาทิเสส 13 เว้นอนียต 2 เว้นนิสัสัคคยปาจิตตีย์ 30 เว้นปาจิตตีย์ 92 เว้นปาฏิเทสนียะ 4 นอกนั้นเป็นสิกขาบทเล็กน้อย

การที่พระอรหันต์ทั้งหลายมีความเห็นเรื่องอาบัติเล็กน้อยต่างกัมนั้นสุภาพรรณณ บางช่วงให้ความเห็นว่า อาจเป็นเพราะพระอรหันต์แต่ละรูปมีอุปนิสัยทางธรรมต่างกัน คือ แต่ละรูปเป็นเลิศด้านต่าง ๆ เช่น พระมหากัสสปะเป็นเลิศด้านจุดจักษ์ เป็นต้น ทำให้เกิดความเห็นเรื่องอาบัติเล็กน้อยไม่ตรงกัน²⁷ เมื่อเป็นเช่นนี้พระมหากัสสปะจึงได้ประกาศบัญญัติหตุติกรรมวาจาว่า “สงฆ์ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพฤตินิสัยทั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุุนั้นจึงนั่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้” หมายความว่า เมื่อพระมหากัสสปะเสนอญัตติขึ้นมาอย่างนี้ในท่ามกลางสงฆ์ คณะสงฆ์ทั้งหลายพิจารณาแล้วเห็นสมควรให้ยึดถือพระวินัยตามอย่างญัตติที่พระมหากัสสปะเสนอมาก็แสดงอาการหนึ่ง ไม่ลุกขึ้นคัดค้าน ดังนั้น ในบทความนี้จะได้นำวิธีการวินิจฉัยปัญหาพระวินัยเรื่องการกำหนดอาบัติเล็กน้อยของพระมหากัสสปะมาร่วมวิเคราะห์ด้วย

26. ในคัมภีร์ฎีกาอธิบายว่า พระองค์ตรัสตั้งนี้เพราะเห็นว่าในเวลาสังคายนา พระมหากัสสปะจักไม่ยอมถอนเป็นอันขาด เป็นการตรัสตามอัธยาศัยของบุคคล คือ พระอรหันต์ทั้งหลายย่อมรักษาสิกขาบทประหนึ่งชีวิตตน ไม่มีอัธยาศัยจะถอน. (วิ.จ.ฎ. 8/236 (ไทย.ปุ๋ย))

27. สุภาพรรณณ บางช่วง, *ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา*, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), 33–34.

4. วิเคราะห์การแก้ปัญหาพระวินัยในคราวทำสังคายนาครั้งที่ 1 ของพระมหากัสสปะ

ในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งทำสังคายนาเสร็จ คณะสงฆ์ล้วนแต่ประสบกับปัญหาเกี่ยวกับพระวินัยเสียเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเรื่องพระธรรมนั้นไม่ค่อยจะเป็นปัญหา ทั้งนี้เพราะในช่วงนั้นพระอรหันต์เถระผู้ใหญ่ยังมีอยู่มาก ซึ่งเมื่อบรรลุดุธรรมเป็นพระอรหันต์แล้วย่อมรู้เห็นธรรมเหมือนกัน เมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับพระธรรมเกิดขึ้น พระอรหันต์ทั้งหลายต่างวินิจฉัยปัญหานั้นเหมือน ๆ กัน ปัญหานั้นย่อมจบไป แต่ปัญหาด้านพระวินัย คงมีแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นที่สามารถตัดสินชี้ขาดลงไปได้ พระอรหันต์ทั้งหลายหมดกิเลสรู้เห็นธรรมเหมือนกันแม้ก็จริง ถึงอย่างนั้นแต่ละท่านกลับวินิจฉัยปัญหาพระวินัยไม่เหมือนกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ปัญหาเรื่องพระวินัยที่เกิดขึ้นย่อมไม่อาจจบลงได้โดยง่าย

4.1 ปัญหาพระวินัยในคราวทำสังคายนาครั้งที่ 1

ปัญหาพระวินัยที่ท่านพระมหากัสสปะได้มีส่วนอย่างมากในการวินิจฉัยและตัดสิน คือ ในคราวก่อนทำสังคายนาที่พระสุภัททะภิกษุเฒ่ากล่าวจ้วงจาบพระวินัย และในคราวหลังทำสังคายนาที่คณะสงฆ์วินิจฉัยเรื่องอาบัติเล็กน้อย ประเด็นปัญหาพระวินัยทั้ง 2 เรื่องนั้น ดังต่อไปนี้

1) เรื่องภิกษุสุภัททะกล่าวจ้วงจาบพระวินัย จากคำที่พระสุภัททะภิกษุเฒ่ากล่าวหลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า “พอเถิด ท่านทั้งหลาย อย่าโศกเศร้ารำไรไปเลย พวกเราพ้นไปดีแล้วจากพระมหาสมณะนั้น ด้วยว่าพวกเราถูกเบียดเบียนว่า สิ่งนี้ควรแก่พวกเธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่พวกเธอ ก็บัดนี้ พวกเราปรารถนาจะทำสิ่งใด ก็ทำสิ่งนั้นได้ ไม่ปรารถนาจะทำสิ่งใด ก็ไม่ทำสิ่งนั้น”²⁸ จะเห็นว่าท่านประสงค์จะทำตามใจตนเอง ไม่ต้องการสมาทานสิกขาบททั้งหลายอีกต่อไป นับเป็นการละเมิดพระวินัยโดยแท้ เมื่อเป็นเช่นนี้ท่านพระมหากัสสปะจึงได้ปรารภเรื่องนี้เป็นอาทิ กอรปกับดำริถึงความที่ตนต้องการให้พระธรรมวินัยสืบทอดต่อไปยาวนาน จึงแก้ปัญหานี้โดยการชักชวนคณะสงฆ์ให้ทำสังคายนาพระธรรมวินัย

28. วิ.จ. 7/614/246 (ไทย.มมร)

2) **เรื่องอาบัติเล็กน้อย** หลังจากที่คณะสงฆ์ทำสังคายนาเสร็จแล้ว พระอานนท์ได้แจ้งกับเหล่าพระอรหันต์ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้ ซึ่งในที่ประชุมของพระอรหันต์เถระ 500 รูปนั้นได้ตีความสิกขาบทเล็กน้อยไว้ต่างกันถึง 6 ประการดังกล่าวแล้วข้างต้น แต่ถึงแม้ว่าพระอรหันต์เถระทั้งหลายจะมีความเห็นไม่ตรงกันก็ตาม แต่หากพิจารณาแล้วจะเห็นว่า พระเถระทั้งหมดมีความเห็นตรงกันอยู่ 3 เรื่อง คือ

ก) อาบัติปาราชิก ไม่ใช่อาบัติเล็กน้อย (เป็นอาบัติใหญ่)

ข) อาบัติเสขียวัตถ์ เป็นอาบัติเล็กน้อย²⁹

ค) พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาตว่า หากสงฆ์หวังอยู่ก็พึงถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้³⁰

แต่ในท้ายที่สุดท่านพระมหากัสสปะก็ได้เสนอญัตติทุติยกรรมวาจา ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนบัญญัติที่ทรงบัญญัติแล้ว สมทานประพจน์ในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว โดยมีใจความในญัตติ ดังนี้

“ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบทของพวกเราที่รู้จักกันในหมู่คฤหัสถ์มีอยู่ แม้พวกคฤหัสถ์ก็รู้ชื่อว่า “สิ่งนี้ควรแก่พวกพระสมณะเชื้อสายศากยบุตร สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าพวกเราจะถอนสิกขาบทเล็กน้อย ก็จะมีผู้กล่าวว่า “พระสมณะโคดมบัญญัติสิกขาบทแก่พวกสาวกช่วงกาลแห่งควันไฟ” สาวกพวกนี้ศึกษาสิกขาบทอยู่ตลอดเวลาที่พระศาสดาของตนยังมีชีวิตอยู่ พอพระศาสดาของพวกเธอปรินิพพานไปแล้ว บัดนี้พวกเธอก็ไม่ศึกษาสิกขาบท” ถ้าสงฆ์พร้อมแล้วก็ไม่พึงบัญญัติสิ่งที่ไม่ได้ทรงบัญญัติ ไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้ พึงสมทานประพจน์ตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว นี่เป็นญัตติ”³¹

29. ในคัมภีร์มิลินทปัญหาอธิบายว่า ขุททกสิกขาบท ได้แก่ ทุกกฎฯ อนุขุททกสิกขาบท ได้แก่ ทุกภาชิตา. (มิลินทปัญหา ฉบับพร้อมด้วยอรรถกถา ฎีกา, แปลโดย ปุ้ย แสงฉาย, (กรุงเทพฯ: ลูก ส.ธรรมภักดี, 2511), 204-206.)

30. พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, “สิกขาบทในพระปาฏิโมกข์เกิดขึ้นเมื่อใด”, วารสารธรรมธारा, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-ธันวาคม 2558), 39.

31. วิ.จ. 7/621/251 (ไทย.มมร)

ซึ่งสงฆ์ทั้งปวงในที่นั้นล้วนเห็นสมควรตามญัตตินี้ และญัตตินี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติของคณะสงฆ์ในกาลต่อมา ในขณะที่คณะสงฆ์ทั้งหมดเองก็ทราบว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์ถือนสิกขาบทเล็กน้อยคือ สิกขาบทหมวดเสขียวัตตรได้ ดังนั้น เมื่อเวลาผ่านไป ในบางท้องถิ่นมีเหตุจำเป็นคณะสงฆ์บางนิกายจึงได้มีการปรับสิกขาบทหมวดเสขียวัตตรขึ้น³²

4.2 วิเคราะห์การวินิจฉัยปัญหาพระวินัยของพระมหากัสสปะ

จากการศึกษาจะเห็นว่า ประเด็นปัญหาพระวินัยทั้งการที่พระมหากัสสปะชักชวนคณะสงฆ์เพื่อทำสังคายนาที่ดี การตัดสินใจถอดถอนบัญญัติแห่งพระวินัยที่ดีล้วนเป็นเพราะท่านปรารถนาเหตุ 5 ประการ ดังเช่นที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอาศัยประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย คือ

1) **ปรารถนาประโยชน์เพื่อความผองคองและอยู่เป็นสุขแห่งสงฆ์** คือ แม้พระมหากัสสปะเห็นว่าคณะสงฆ์ควรที่จะไม่เพิ่ม ไม่ถอน และให้ประพฤตีสมาทานตามบัญญัติแห่งพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้แล้วก็ตาม แต่ท่านก็ไม่ได้กำหนดข้อตกลงนี้ขึ้นมาให้คณะสงฆ์ปฏิบัติตามโดยพลการด้วยถือตัวว่าตนเป็นประธานสงฆ์ แต่กลับใช้วิธีญัตติทุติยกรรมวาจา คือ ตั้งญัตติขึ้นมาแล้วให้สงฆ์ทั้งหมดพิจารณา ถ้าหากมีภิกษุแม้เพียงรูปเดียวในที่ประชุมไม่เห็นสมควร ญัตตินี้เป็นอันตกไป ในเรื่องนี้พึงระลึกไว้เสมอว่าคณะสงฆ์ที่ทำการประชุมในคราวนั้นล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น เป็นผู้หมดกิเลส ย่อมปราศจากอคติ 4 คือ ไม่ถึงฉันทาคติ (อคติเพราะรัก) โทสาคติ (อคติเพราะโกรธ) โมหาคติ (อคติเพราะหลง) ภยากติ (อคติเพราะกลัว) เพราะฉะนั้นย่อมเป็นที่มั่นใจได้ว่า ญัตติเรื่องอาบัติเล็กน้อยที่พระมหากัสสปะตั้งขึ้นมาในที่ประชุม นั้น คณะสงฆ์ย่อมเห็นสมควรแล้วจึงยอมรับ หาใช่ยอมรับเพราะเห็นแก่หน้าประธานสงฆ์ หรือเป็นเพราะพวกมากลากไปไม่ ซึ่งการที่พระมหากัสสปะได้ประกาศในญัตติทุติยกรรมวาจาว่า “ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการไม่บัญญัติ... ท่านรูปนั้นพึงนั่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง สงฆ์ไม่บัญญัติ... สงฆ์เห็นด้วย เพราะเหตุนี้จึงนั่ง ข้าพเจ้า

32. ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมใน พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, “สิกขาบทในพระปาฏิโมกข์เกิดขึ้นเมื่อใด”, *วารสารธรรมธรรมา*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-ธันวาคม 2558), 13-54.

ขอถือความนิ่งนั้นเป็นมตอย่างนี้” ย่อมแสดงให้เห็นว่าพระมหากัสสปะตัดสินพระวินัยโดยอาศัยการถือเอามติของสงฆ์เป็นใหญ่

2) **ปรารภประโยชน์เพื่อข่มและยกย่องแห่งบุคคล** คือ ตั้งแต่เริ่มต้นปรารภเหตุแห่งการสังคายนา พระมหากัสสปะได้ปรารภถึงพระสุภัททภิกษุเฒ่าที่ได้กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย จึงดำริว่า ข้อที่พวกปาปภิกษุจะคิดว่าเมื่อพระศาสดาล่วงไปแล้วพระพุทธรูปจะยอมสูญไปด้วย แล้วรวบรวมพรรคพวกทำให้พระสัทธรรมหายไป ในเวลาไม่นานย่อมเกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ยังมีปรากฏในคราวที่ชักชวนเหล่าภิกษุทำสังคายนาว่า “ท่านทั้งหลาย พวกเราจงสังคายนาพระธรรมวินัยเถิด ภายหน้าธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจักเชื่อมกำลัง อวินยวาทีบุคคลจักมีกำลัง วินยวาทีบุคคลจักเชื่อมกำลัง” หมายความว่า ท่านต้องการสังคายนาเพื่อให้พระธรรมวินัยนี้ข่มธรรมวาทีบุคคลและอวินยวาทีบุคคล เพื่อส่งเสริมธรรมวาทีบุคคลและวินยวาทีบุคคลให้มีความอยู่เป็นสุขสำราญในพระธรรมวินัยนี้ สมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “นิคคณเห นิคคหารหิ ปคคณเห ปคคหารหิ ข่มคนที่ควรข่ม ยกย่องคนที่ควรยกย่อง”³³

3) **ปรารภประโยชน์เพื่อการป้องกันและกำจัดอาสวะกิเลส** คือ ในคราวที่พระมหากัสสปะได้ชักชวนเหล่าภิกษุเพื่อทำสังคายนาว่า “ในภายหน้าสภาวะมิใช่ธรรมจักรุ่งเรือง ธรรมจักเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจักรุ่งเรือง วินัยจักเสื่อมถอย” หมายความว่า ท่านต้องการทำสังคายนาพระธรรมวินัยเพื่อให้สภาวะมิใช่ธรรมมิใช่วินัยเสื่อมไป และต้องการให้สภาวะที่เป็นธรรมเป็นวินัยเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป เพราะท่านปรารภประโยชน์แห่งการป้องกัน และกำจัดอาสวะกิเลสอันจะบังเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต

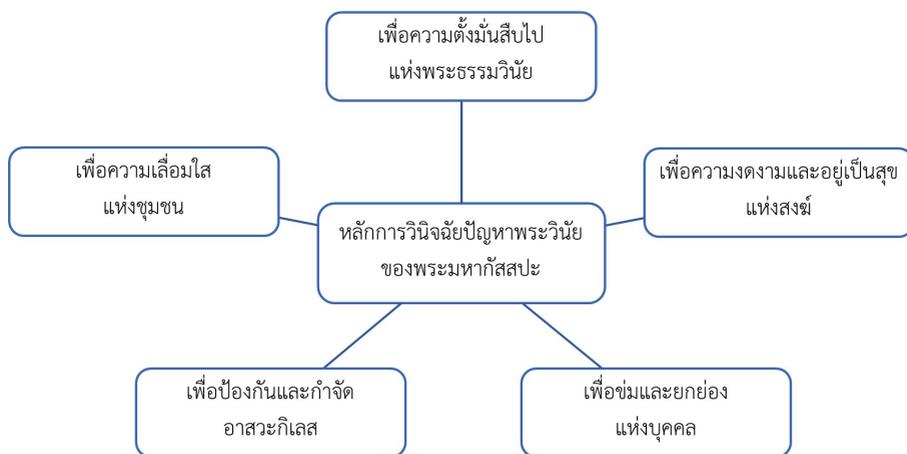
4) **ปรารภประโยชน์เพื่อความเลื่อมใสแห่งชุมชน** คือ คำที่พระมหากัสสปะยกขึ้นมาในญัตติทุติยกรรมวาจา โดยอ้างถึงพวกคฤหัสถ์ว่ามีผู้รู้พระวินัยของสงฆ์อยู่ หากสงฆ์จะสมานสิกขาบทเฉพาะช่วงที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระชนม์ชีพอยู่เท่านั้น และยกเลิกไม่สมานสิกขาบทเมื่อพระศาสดาดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ย่อมถูกพวกคฤหัสถ์ติเตียนเอาได้ นั่นย่อมไม่ใช่ทางเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่

33. ชุ.ชา. 27/2442/532 (บาลี.มมร)

เลื่อมใส และไม่ใช้ทางเพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ดังนั้น ท่านจึงตั้งบัญญัติพุทธกรรมวาจา ให้สงฆ์ไม่บัญญัติ... ไม่ถอนบัญญัติ... พึงสมาทานประพฤติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติแล้ว ทั้งนี้เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของชุมชนที่เลื่อมใสแล้วนั่นเอง

5) **ปรารภประโยชน์เพื่อความตั้งมั่นสืบไปแห่งพระธรรมวินัย** คือ พระมหากัสสปะปรารภเหตุแห่งการทำสังคายนาว่า พระวินัยยังตั้งอยู่ตราบใด ปาพจน์มีพระศาสนาไม่ล่วงไปแล้วตรานั้น ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “อานนท์ ธรรมวินัยใดอันเราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอ ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลายโดยกาลล่วงไปแห่งเรา” และด้วยความที่ท่านดำริว่าตนเป็นผู้ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามอบหมายให้เป็นผู้สืบทอดพระธรรมวินัยต่อไป เพราะเหตุว่าทรงอนุเคราะห์ตนด้วยสาธารณบริโภคในจีวร และทรงยกย่องไว้เทียบเทียมพระองค์ในอุตริมนุสสรธรรมจึงได้ชักชวนสงฆ์ทำสังคายนาพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความตั้งมั่นสืบไปแห่งพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

สามารถนำหลักการวินิจฉัยปัญหาพระวินัยของพระมหากัสสปะทั้ง 5 ประการมาเขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 3 แสดงหลักการวินิจฉัยปัญหาพระวินัย 5 ประการของพระมหากัสสปะ

เมื่อนำหลักการวินิจฉัยปัญหาพระวินัยในคราวทำสังคายนาครั้งที่ 1 ของพระมหากัสสปะมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย (แบ่งกลุ่มได้เป็นเหตุผล 5 และประโยชน์ 2 ดังที่แสดงมาข้างต้นแล้ว) จะเห็นว่า มีความสอดคล้องกันอย่างมาก สามารถนำมาเปรียบเทียบเป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัยและการวินิจฉัยปัญหาพระวินัยของพระมหากัสสปะ

ประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย	การแก้ปัญหาพระวินัยของพระมหากัสสปะ
ปรารภสงฆ์ 1. เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์ 2. เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์	เพื่อความวางงามและอยู่เป็นสุขแห่งสงฆ์ ตั้งญัตติทุติยกรรมวาจาเพื่อขอมติเรื่องการกำหนดอาบัติเล็กน้อย
ปรารภบุคคล 3. เพื่อช่มบุคคลผู้เก้อยาก 4. เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก	เพื่อช่มและยกย่องแห่งบุคคล การทำสังคายนาพระธรรมวินัยเพื่อช่มอรรถวาทีวิญญาที่บุคคล และเพื่อส่งเสริมธรรมวาทีวิญญาที่บุคคลให้ได้อยู่อย่างสุขสำราญ
ปรารภการกำจัดอาสวะ 5. เพื่อป้องกันอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน 6. เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต	เพื่อการป้องกันและกำจัดอาสวะกิเลส การทำสังคายนาพระธรรมวินัยเพื่อประโยชน์แห่งการป้องกันและกำจัดอาสวะกิเลสอันจะบังเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต
ปรารภชุมชน 7. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส 8. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว	เพื่อความเลื่อมใสแห่งชุมชน กำหนดแนวทางเรื่องอาบัติเล็กน้อยว่า สงฆ์ไม่บัญญัติไม่ถอนบัญญัติ สมทานประพลิตตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติแล้ว เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส และเพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว
ปรารภพระธรรมวินัย 9. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม 10. เพื่อถือตามพระวินัย	เพื่อความตั้งมั่นสืบไปแห่งพระธรรมวินัย ทำสังคายนาด้วยเหตุว่าพระวินัยตั้งอยู่ตราบิดาพจนมีพระศาสนาไม่ล่วงไปแล้วตรานั้น

5. พิจารณาหลักบัญญัติพระวินัย 10 ประการกับการแก้ไขปัญหาคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน

คณะสงฆ์ไม่ว่ายุคใดสมัยใดก็มักจะเกิดปัญหาน้อยใหญ่เกิดขึ้นเรื่อยมา คณะสงฆ์ยุคปัจจุบันก็เช่นกันมีปัญหาเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ ด้วยสาเหตุต่าง ๆ ไม่ว่าจะมาจากตัวบุคคล คณะสงฆ์ สังคม เศรษฐกิจ ฯลฯ ต่อไปจะได้วิเคราะห์หลักบัญญัติพระวินัย 10 ประการ โดยเหตุ 5 ประการ กับการแก้ปัญหาของคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน

5.1 ปรารถนาประโยชน์เพื่อความมั่งคั่งและอยู่เป็นสุขแห่งสงฆ์

สังคมยุคปัจจุบันย่อมแตกต่างจากสังคมยุคพุทธกาลอยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรม กฎหมาย เทคโนโลยี ฯลฯ ดังนั้น คณะสงฆ์เองก็จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืน แต่ถึงอย่างนั้นการปรับตัวจำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานของพระธรรมวินัยด้วย สิ่งที่จะทำให้คณะสงฆ์เกิดความมั่งคั่งและอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข คือ ความเคร่งครัดในปาฏิโมกข์ศีล 227 สิกขาบท ที่ผ่านมามีตัวอย่างปัญหาเรื่องปาฏิโมกข์ศีลเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ คือ กรณีที่พระอธิการศิกฤทธิ โสตุถิมโธ เจ้าอาวาสวัดนาป่าพง อ.ลำลูกกา จ.ปทุมธานี ได้ตัดปาฏิโมกข์ศีล และทำสังฆกรรมสวดปาฏิโมกข์เพียง 150 ข้อ ได้แก่ ปาราชิก 4 สังฆาทิเสส 13 นิสสัคคียปาจิตติย 30 ปาจิตติย 92 ปาฏิเทสนียะ 4 อธิกรณสมณะ 7 โดยตัด อนियต 2 และเสขยวัตร 75 ทิ้งเสีย โดยอาศัยหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในพระสูตรต้นตอปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต 4 สูตร คือ วัชชีปุตตสูตร เสขสูตรที่ 2 เสขสูตรที่ 3 และเสขสูตรที่ 4 ว่า “สาธิกมิมิ ภิกขเว ทิยพมสิกขาปทสตันนวัตตมมาสี อุตเทส อากจจติฯ สิกขาบท 150 ถ้วนนี้ย่อมมาสู่อุเทศทุกกิ่งเดือน”³⁴

ทางมหาเถรสมาคมได้ชี้แจง และตัดสินปัญหาประเด็นนี้ไว้ว่า คำในต้นฉบับภาษาบาลีที่เป็นเหตุแห่งการแปลว่า “ถ้วน” คือ คำว่า “สาธิก” ซึ่งคำนี้สามารถแปลว่า “เกินกว่า” ก็ได้ ซึ่งอรรถกถาหลายแห่งกำหนดให้แปลว่า “เกินกว่า” เช่น คำว่า “สาธิกนวุติ” ให้หมายถึง “อติเรกนวุติ” แปลว่า “เกินกว่า 90” และอรรถกถาวัชชีบุตรสูตรระบุว่า เป็นการกล่าวถึงจำนวนสิกขาบทเท่าที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ใน

34. อัง.ติกก. 20/524/296, 20/526/297, 20/527/299, 20/528/301 (บาลี.มจร)

เวลาที่แสดงพระสูตรนี้เท่านั้น นั่นหมายถึงว่า หลังจากที่ทรงแสดงพระสูตรนี้ ก็ได้มีการบัญญัติสิกขาบทในพระปาติโมกข์เพิ่มเติมจนครบ 227 ข้อ ดังที่พระวินัยปิฎกเล่มที่ 8 คัมภีร์บริวารบันทึกไว้ว่า พระอุบาลีได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า สิกขาบทในพระปาติโมกข์มีจำนวนเท่าไร พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า มี 220 ข้อ เมื่อรวมกับอธิกรณ์สมณะตามคัมภีร์มหาวิงค์ค็อกี 7 ข้อ ก็ได้สิกขาบทในพระปาติโมกข์จำนวนทั้งสิ้น 227 ข้อ ดังนั้นที่ประชุมมหาเถรสมาคมวันที่ 27 สิงหาคม 2557 จึงมีมติ ดังนี้

1. อาศัยอำนาจตามมาตรา 15 ตรี (4) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ที่กำหนดให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา จึงให้คณะสงฆ์ไทยถือปฏิบัติตามพระวินัยปิฎก ด้วยการสวดพระปาติโมกข์ 227 สิกขาบท

2. เพื่อการนี้ให้ทำเป็นประกาศมติมหาเถรสมาคม และมอบให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแจ้งเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาคเพื่อทราบ แจ้งเจ้าคณะจังหวัดทั้งสองฝ่ายเพื่อแจ้งวัดในเขตปกครองทราบ และถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ให้ดำเนินการได้ทันที โดยไม่ต้องรอรับรองรายงานการประชุม³⁵

การตัดสินปัญหานี้ของมหาเถรสมาคม ได้ยึดหลักพระธรรมวินัยโดยคำนึงถึงความงดงาม และความอยู่เป็นสุขแห่งสงฆ์ เพราะเสขียวัตร 75 ข้อ ในพระปาฏิโมกข์เป็นข้อบัญญัติ 4 หมวด คือ 1) หมวดสารูป (การสำรวมอริยาบถ การนุ่งห่ม) 2) หมวดโภชนาปฏิสังขย (การรับบิณฑบาต การขบฉัน) 3) หมวดธรรมเทศนาปฏิสังขย (มารยาทในการแสดงธรรม) 4) หมวดปกิณกะ (มารยาทการขบถ่าย) ทั้ง 4 หมวดนี้เปรียบเสมือนเป็นมารยาทของพระภิกษุเมื่อเข้าไปอยู่ในที่ชุมชน เป็นวัตรปฏิบัติที่จะนำความงดงามมาสู่คณะสงฆ์³⁶ และเมื่อคณะสงฆ์มีข้อวัตรปฏิบัติที่เหมือนกันย่อมนำมาซึ่งความอยู่เป็นสุขแก่คณะสงฆ์ในที่สุด

นอกจากนี้โดยวิสัยของพระอริยทั้งหลายย่อมมีความรักในวินัยยิ่งชีวิต ดังเช่นในกรณีที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ก่อนดับขันธปรินิพพานว่า ถ้าสงฆ์หวังอยู่จะพึง

35. Isranews, ฉบับเต็มมติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยสวดพระปาติโมกข์ 150 ข้อ ‘พระอธิการศีกฤทธิ’, ออนไลน์, https://www.isranews.org/isranews/35159-buddhist_571217.html. [17 ธันวาคม 2557].

36. พระธรรมกิตติวงศ์, คำว่าด, (กรุงเทพฯ: เลียงเชียง, 2548), 1154.

ถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียก็ได้³⁷ แต่พระอานนท์ไม่ได้ตรัสถามว่าสิกขาบทเล็กน้อยคืออะไร ในฎีกาอธิบายว่า เพราะอัยยาศัยของพระอริยเจ้าไม่มีความคิดที่จะยกเลิกพระวินัยจึงไม่ได้ถาม³⁸ เมื่อเป็นเช่นนั้นพระมหากัสสปจึงเสนอญัตติว่า จะไม่ถอนและไม่บัญญัติเพิ่ม คัมภีร์มิลินทปัญหาได้อธิบายประเด็นนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า เปรียบเสมือนพระเจ้าจักรพรรดิตรัสแก่พระโอรสว่า บ้านเมืองอันใหญ่นี้เป็นของปกครองยาก เมื่อบิดาล่วงลับไปแล้ว จงสละปัจฉันทประเทศตามประสงค์เถิด แต่พระราชกุมารเหล่านั้นยอมไม่สละ มีแต่จะหาเพิ่มขึ้นเพราะความโลภฉันท พระพุทธบุตรทั้งหลายมีแต่จะเพิ่มสิกขาบทอื่นเข้าไปอีก ด้วยความโลภในพระธรรม เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ฉันทนั้น³⁹ ดังนั้น ในประเด็นปัญหาเรื่องปาฏิโมกข์ศีลระหว่าง 150 ข้อและ 227 ข้อนี้ โดยอัยยาศัยแห่งพระพุทธบุตรแล้วย่อมยินดีในปาฏิโมกข์ศีล 227 ข้อมากกว่า

5.2 ปรารถประโยชน์เพื่อชมและยกย่องแห่งบุคคล

ความขัดแย้งของหมู่สงฆ์ที่เกิดจากการมีศีลสามัญญุต และทิวฐิสามัญญุตที่ไม่เสมอกันนั้น มิใช่เพิ่งเกิดขึ้นหลังพุทธปรินิพพานเท่านั้น แม้ในสมัยพุทธกาลที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังมีพระชนม์ชีพอยู่ก็เกิดความขัดแย้งอันเกิดจากการมีศีลสามัญญุต และทิวฐิสามัญญุตที่ไม่เสมอกันเช่นกัน ดังตัวอย่าง เช่น การที่พระเทวทัตเสนออวดฤๅ 5 ประการ อันมีการอยู่ป่าตลอดชีวิต เป็นต้น⁴⁰ ในปัจจุบันนี้ก็เช่นกัน เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลายได้ดับขันธปรินิพพานไปหมดแล้ว เหล่าสงฆ์สาวกทั้งหลายล้วนได้แต่ประพฤติตามจารีตของสายครูบาอาจารย์ตนเองบ้าง ศึกษาจากพระไตรปิฎก ตำราต่าง ๆ เองบ้าง เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมทำให้ข้อวัตรปฏิบัติตลอดจนการตีความหลักธรรมของแต่ละสำนักมีความแตกต่างกันไปมากบ้างน้อยบ้าง แต่เมื่อใดมีสำนักที่ได้มีลูกศิษย์นับถือเลื่อมใสมาก แต่มีข้อวัตรปฏิบัติ และการตีความหลักธรรมที่ผิดไปจากแนวจารีตนิยมเดิม ย่อมทำให้เกิดปัญหาขึ้น เพราะพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561

37. วิ.จ. 7/620/308 (ไทย.มมร)

38. วิ.จ.ฎีกา. 8/236–239 (ไทย.ปฎ)

39. มิลินท.ฎีกา. 1/204–205 (ไทย.ปฎ)

40. วิ.มท. 1/590/710 (ไทย.มมร)

มาตรา 20 กำหนดให้คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม และการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม⁴¹

ดังเช่น กรณีของสำนักสันตโตโสภซึ่งนำโดยพระโพธิรักษ์ มีหลักคำสอนที่สำคัญในเรื่องเกี่ยวกับความเคร่งครัดในศีล มีความขยัน มัธยัสถ์ ไม่บริโภคเนื้อสัตว์ มุ่งพัฒนาตนเองและสังคม เป็นต้น แต่ความที่มีความมุ่งหมายเพื่อเป็นปฏิริยาต่อวัตรปฏิบัติของคณะสงฆ์ไทย และชาวพุทธทั่วไปที่เห็นว่าย่อยหย่อน ประกอบกับการได้รับความนิยมเลื่อมใสจากประชาชนในวงกว้าง ทำให้สำนักสันตโตโสภพบกับอุปสรรคและปัญหา จากความขัดแย้งกับคณะสงฆ์ และชาวพุทธฝ่ายจารีตนิยมอย่างมาก ด้วยประเด็นจากข้อปฏิบัติปลีกย่อยบางประการ เช่น การไม่โกนคิ้ว การถือมังสวิรัต การทำตัวเคร่งครัดเกินพอดี เป็นต้น ตลอดจนข้อกล่าวหาเรื่องการตีความพระธรรมวินัยผิดไปจากแนวจารีตนิยม จนกระทั่งในที่สุดสำนักสันตโตโสภก็ได้ประกาศลาออกจกมหาเถรสมาคม เมื่อวันที่ 6 ส.ค. 2518 ซึ่งกรณีนี้มีผู้พิพากษาท่านหนึ่งให้ทัศนะในเรื่องนี้ว่า “การลาออกจากการปกครองของมหาเถรสมาคมเป็นการสั่นคลอนสถาบันและระบบศักดิ์นา” นี่จึงเป็นเหตุให้พระโพธิรักษ์ได้ถูกจับดำเนินคดี ทั้งโดยทางมหาเถรสมาคมและโดยทางศาล ในที่สุดพระโพธิรักษ์ถูกตัดสินให้มีความผิดฐานแต่งกายเลียนแบบสงฆ์ สนับสนุนและบวชให้โดยไม่มีอำนาจตามกฎหมายคณะสงฆ์ ลงโทษจำคุก 54 เดือน รอลงอาญา 2 ปี และห้ามประพฤติผิดซ้ำอีก โดยให้มีการคุมความประพฤติ แต่พระโพธิรักษ์และลูกศิษย์มิได้คิดว่าตนทำผิดต่อรัฐและศาสนา กลับคิดว่าตนเองถูกข่มเหงรังแก ซึ่งถือว่าเป็นการเสริมสร้างบารมีธรรมให้แกร่งกล้ายิ่งขึ้น⁴²

การตัดสินโดยอาศัยแห่งการข่มและยกย่องบุคคลนี้เหมือนดาบสองคม ถ้าผู้ปกครองเป็นอนุรักษนิยม ขาดความริเริ่มสร้างสรรค์ ขาดภาวะผู้นำ จะทำให้พระสงฆ์ที่มีความคิดก้าวหน้า เป็นนักพัฒนามักแยกตัวออกมาทำงานอิสระโดยไม่รอการสนับสนุนจากมหาเถรสมาคม ส่วนข้อดี คือ ความมีเอกภาพ มีการปกครองเป็นลำดับ

41. มหาเถรสมาคม, *มหาเถรสมาคมกับการปกครองคณะสงฆ์*, ออนไลน์, <http://mahathera.onab.go.th/index.php?url=content1&id=6>. [26 ก.ค. 2564].

42. รศ. ดร.ภัทรพร สิริกาญจน, “สำนักสันตโตโสภ: ความเป็นมาและบทบาททางศาสนาในสังคมไทย”, *งานวิจัยทุนสนับสนุน*, (ศูนย์พุทธศาสนศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), 102–108.

ปัญหาที่มักจะเกิดขึ้นในคณะสงฆ์อย่างหนึ่ง คือ การที่พระภิกษุบวชมาแล้วไม่ได้ปฏิบัติตามหน้าที่ 2 ประการตามพระพุทธโอวาท แต่กลับมุ่งปฏิบัติมิจฉาอาชีวะ คือ เตรีจฉานวิชา เช่น ทายอวัยวะ ทายฝั้น ดูดวง ปลูกเสกของขลัง ฯลฯ⁴⁶ บรรดามิจฉาอาชีวะ หรือเตรีจฉานวิชาเหล่านี้เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับคนไทยมานาน ได้ผสมเป็นเนื้อเดียวกับพระพุทธศาสนา จนผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาทางพระพุทธศาสนาแยกแยะไม่ออกว่า วัตถุหรือพิธีกรรมนั้น ๆ เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนาหรือไม่ พิธีกรรมบางอย่างพัฒนาจนกลายมาเป็นประเพณีของชาวพุทธก็มี เนื่องจากมิจฉาอาชีวะเหล่านี้บางอย่างผิดกฎหมาย บางอย่างก็ไม่ผิดกฎหมาย สิ่งที่ไม่ผิดกฎหมายย่อมตัดสินได้ง่ายด้วยตัวบทกฎหมายที่มีขั้นตอนดำเนินการชัดเจน แต่สิ่งที่ไม่ผิดกฎหมาย และเป็นเนื้อเดียวกับพระพุทธศาสนาในสังคมยุคปัจจุบัน เป็นการยากที่จะหาข้อปฏิบัติอันสมดุลงระหว่าง ศีล-ธรรม ประเพณี-กฎหมาย

ปัญหาเรื่องพระภิกษุประกอบมิจฉาอาชีวะนี้อยู่คู่กับคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่ในอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน จะมีกรณีให้เป็นข่าวครึกโครมเป็นระยะ ๆ เช่น กรณีของเณรแอ (สามเณรหาญ รักษาจิตร) แห่งวัดหนองระกำ จ.สระบุรี แม้ว่าอายุจะถึงเกณฑ์สามารถอุปสมบทได้แล้ว แต่ก็ไม่อุปสมบทเป็นพระภิกษุ กลับเลือกถือครองเพศสามเณรเพื่อที่จะร่ำเรียนไสยศาสตร์มนต์ดำจากอาจารย์เขมร จนมีความเชี่ยวชาญในการทำพิธีทางไสยศาสตร์ ในช่วงปี พ.ศ. 2537 ได้ใช้ใต้ถุนเมรุวัดหนองระกำทำพิธีปลุกเสกกุมารทอง โดยมีขั้นตอนของการร่างศพเด็ก เมื่อได้รับการสอบสวนจึงถูกกรมการศาสนาจับสึกพร้อมแจ้งจับข้อหาอวดอุตริมนุชยธรรมที่ไม่มีในตัว ถูกตัดสินจำคุกข้อหาขโมยศพเป็นเวลา 1 ปี⁴⁷ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบเห็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเปิดสำนักไสยศาสตร์ตั้งอยู่ทั่วไปเป็นปกติ เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น ดูดวงบ้าง ใ้หายบ้าง ปลูกเสกบ้าง สะเดาะเคราะห์บ้าง เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นวิถีทางที่ทำให้ห่างจากหนทางแห่งการป้องกันและกำจัดกิเลสอาสวะทั้งสิ้น

46. ที.สี. 9/114-121/133-136 (ไทย.มมร)

47. Sanook, *ย้อนอดีตเณรแอ จอมขมังเวทย์*, ออนไลน์, <https://www.sanook.com/news/945041>. [23 มิ.ย. 2553].

มิจฉาอาชีวะที่ผิดกฎหมายนั้นสามารถให้กฎหมายจัดการได้โดยง่าย แต่มิจฉาอาชีวะบางอย่าง เช่น ดูดวง ใ้หวย ปลุกเสก สะเดาะเคราะห์ เป็นต้น นอกจากจะไม่ผิดกฎหมายแล้ว ยังถูกปลุกฝังเป็นวิถีชีวิตประจำวัน เป็นประเพณีคู่คนไทยมาช้านาน จนคนทั่วไปแยกแยะไม่ออกว่าสิ่งใดใช่ หรือไม่ใช่คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งมิจฉาอาชีวะเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ทำให้พุทธศาสนิกชนออกห่างจากเส้นทางมรรคผลนิพพานไปเรื่อย ๆ ดังนั้น คำถามสำหรับพุทธบริษัททุกท่าน คือ ทำอย่างไรจึงจะสามารถลดละเลิกมิจฉาอาชีวะทั้งที่ผิดกฎหมายและถูกกฎหมาย ให้แยกออกจากพระพุทธศาสนาโดยไม่ทอดทิ้งชาวพุทธผู้ยังลุ่มหลงด้านไสยศาสตร์ไว้เบื้องหลัง เพื่อให้คณะสงฆ์ทั้งสังฆมณฑลตลอดจนคฤหัสถ์ชาวพุทธทั้งหลายเข้ามาอยู่ในเส้นทางแห่งการทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนา อันเป็นวิธีการกำจัดกิเลสโลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นหนทางสู่พระนิพพานที่แท้จริง

5.4 ปรารภประโยชน์เพื่อความเลื่อมใสแห่งชุมชน

พระพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองได้จำเป็นต้องอาศัยศรัทธาจากประชาชน พระภิกษุสงฆ์จำเป็นต้องประพฤติดินให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา จะเห็นได้ว่าพระวินัยบางส่วน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้สอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาแก่หมู่ชนที่ยังไม่เลื่อมใส และยังคงความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดยิ่ง ๆ ขึ้นไปแก่หมู่ชนที่เลื่อมใสแล้ว พุทธกรรมบางอย่างของพระภิกษุสงฆ์ บางสังคัมไม่ใส่ใจ ในขณะที่เดียวกันบางสังคัมอาจถือเป็นเรื่องสำคัญ เช่น การปักค้ำในสถานที่ไม่ใช่วัด การประกอบอาหารฉันเอง เป็นต้น เนื่องจากสังคัมไทยเป็นสังคัมที่มีฐานคิดแบบจารีตนิยม ทำให้ภิกษุผู้อยู่อย่างสมณะ แสดงออกถึงความเคร่งครัดในพระธรรมวินัยจะได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากสังคัมไทย ดังนั้น ความศรัทธาพระพุทธศาสนาในสังคัมไทยโดยมากจึงผูกกับตัวบุคคล เนื่องจากการผูกศรัทธาไว้กับตัวบุคคลมีความไม่แน่นอน ถ้าบุคคลนั้นทำผิดทำพลาดจะด้วยตั้งใจ หรือถูกกลั่นแกล้งก็ดี ย่อมทำให้เกิดวิกฤตศรัทธาจนอาจนำมาสู่ความเลื่อมใสศรัทธาต่อคณะสงฆ์ทั้งสังฆมณฑลได้

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระชื่อดังทั้งหลายเป็นข่าวใหญ่รู้กันในสังคมวงกว้าง มักมีเรื่องสตรีเข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วยเสมอ เช่น กรณีพระใบฎีกานิกร ธรรมวาที (พ.ศ. 2534) พระนักเทศน์ชื่อดังถูกกล่าวหาว่า ได้เสพเมถุนต้องปาราชิก ศาลสงฆ์มีมติระบุนความผิดว่าเป็นปฐมปาราชิก ให้ขาดจากความเป็นพระ หรือกรณีพระยันตระ อมโรภิกขุ (พระวินัย อมโร) (พ.ศ. 2537) ถูกกล่าวหาว่ามีการเสพเมถุนต้องปาราชิก มหาเถรสมาคมมีมติให้ขาดจากความเป็นพระ แต่ไม่ยอมรับมติสงฆ์ได้หลบหนีไปประเทศสหรัฐอเมริกา และได้รับสถานะผู้ลี้ภัยทางการเมือง⁴⁸ หรือพระภวานาพุทธโธ (พระมหาจำลอง กิตติปัญญา) (พ.ศ. 2538) ถูกกล่าวหาว่ากระทำอนาจารและข่มขืนเด็กสาวเขา ถูกตัดสินจำคุก 50 ปี⁴⁹ แต่ต้องโทษจริงราว 20 ปี⁵⁰ เป็นต้น ถึงแม้กรณีเหล่านี้จะถูกตัดสินว่ามีความผิดจริง แต่มีที่นาสังเกตว่าพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาเหล่านี้ต่างปฏิเสธไม่ยอมรับข้อกล่าวหา และปฏิเสธตนเป็นบรรพชิต ไม่ทั้งการปฏิบัติธรรมตราบกระทั่งปัจจุบันหรือบางท่านตราบกระทั่งสิ้นชีวิต แต่ละท่านต่างมีลูกศิษย์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์มาร่วมปฏิบัติธรรมเป็นสักขีพยานร่วมรู้เห็นจริยวัตรเหล่านั้นมากมาย⁵¹ การประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในเส้นทางการปฏิบัติธรรมตลอดชีวิต ซึ่งอยู่ในสายตาลูกศิษย์มากมายนั้นเป็นเครื่องยืนยันพฤติกรรมของแต่ละท่านได้เป็นอย่างดี ดังพระพุทธรักษาชีวิตว่า “ศีลพึงรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน ความสะอาดพึงรู้ได้ด้วยถ้อยคำ กำลังใจพึงรู้ได้ในอันตราย ปัญญาพึงรู้ได้ด้วยการสนทนา”⁵² ไม่ว่าความจริงจะเป็นเช่นไร แต่สุดท้ายแล้วสิ่งที่ตนทำไว้ตลอดชีวิตนั้นแหละจะเป็นสิ่งพิสูจน์ตนเองได้ดีที่สุด ดังสุภาษิตว่า “หนทางพิสูจน์ม้า กาลเวลาพิสูจน์คน”

48. Springnews, สรุปให้ ย้อนรอย “อดีตพระยันตระ” จากพระชื่อดัง ถูกแฉ ล่วงละเมิดสีกา, ออนไลน์, <https://www.springnews.co.th/feature/817378>. [2 ตุลาคม 2564].

49. MGR Online, ฎีกาพิพากษาขึ้นคุก 50 ปี “ภวานาพุทธโธ” ข่มขืนเด็ก!, ออนไลน์, <https://mgronline.com/crime/detail/9520000050952>. [7 พฤษภาคม 2566].

50. Amarin, เปิดความลับ “ภวานาพุทธโธ” ใช้ 14 ล้านสร้างบุญ ญาติรอกลับบ้านฝั่งศพพ่อ (คลิป), ออนไลน์, <https://www.amarintv.com/news/detail/77866>. [1 พฤษภาคม 2566].

51. มิลา บายันต์, เกิดอะไรขึ้นกับเมืองพุทธ!!! หรือขบวนการล้มล้างมีอยู่จริง!!!, ออนไลน์, http://clearmai.blogspot.com/2016/06/blog-post_21.html. [31 กรกฎาคม 2566].

52. อัง.จตุกก. 21/192/216–219 (ไทย.มมร)

หากพิจารณาในอีกแง่มุมหนึ่ง อธิกรณ์เหล่านี้ส่วนหนึ่งมีต้นเหตุจากการไม่สำรวมในข้อวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับสตรี ดังโอวาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เคยให้ไว้แก่พระอานนท์ก่อนเสด็จจัดชั้นธรรมาสน์ในเรื่องสตรีว่า ไม่ควรเห็น ถ้าเห็น ไม่ควรเจรจา ถ้าเจรจา ต้องตั้งสติไว้⁵³ ข้อวัตรปฏิบัติที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ให้เหล่าพระภิกษุได้ประพฤติปฏิบัติตาม คือ ภูมิคุ้มกันที่ดีที่สุดในการป้องกันทั้งกิเลสที่จะเกิดขึ้นในจิตใจตนเอง และภัยที่จะเกิดขึ้นจากภายนอกทั้งหลาย เพราะถ้าพระภิกษุมีความสำรวมระวังโดยเฉพาะในเรื่องสตรีแล้ว ก็เปรียบเสมือนมีเกราะป้องกันภัยอย่างดีจากการใส่ร้ายป้ายสีจากผู้ไม่หวังดีทั้งหลาย

ปัจจุบันนี้ชาวพุทธมีความศรัทธาในตัวบุคคลมากกว่าความเป็นหมู่สงฆ์ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นกับพระภิกษุผู้เป็นศูนย์รวมความศรัทธานั้น ย่อมกระทบต่อความเลื่อมใสศรัทธาของชาวพุทธในวงกว้าง⁵⁴ การแก้ไขเรื่องนี้ในระยะยาว คือ การปลูกฝังให้เหล่าพุทธศาสนิกชนเกิดความศรัทธาในหมู่สงฆ์มากกว่าตัวบุคคล ดังนั้น คณะสงฆ์โดยเฉพาะพระเถระผู้ใหญ่ชั้นปกครองต้องทำตนให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธา คือ ต้องมีภาวะผู้นำ มีความคิดก้าวหน้า ประยุกต์หลักธรรมให้เหมาะสมกับสังคมยุคใหม่เพื่อดึงดูดใจคนรุ่นใหม่ได้ โดยไม่ทิ้งประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามไว้ข้างหลัง เพื่อรักษาคนรุ่นใหม่เอาไว้ให้ได้ด้วยเช่นกัน เหนือสิ่งอื่นใดต้องมีความมุ่งมั่น จริงจัง จริงใจในการแก้ไขปัญหาใด ๆ อันเกิดขึ้นในคณะสงฆ์อย่างเป็นธรรม อย่าให้สังคมเห็นว่าม็อดติ 4 คือ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก โทสาคติ ลำเอียงเพราะโกรธ โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว อันจะนำความวิบัติสู่ตนเองและผู้อื่น⁵⁵ การปราศจากอคติของคณะสงฆ์ผู้ปกครองย่อมนำมาซึ่งความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรม เป็นเช่นนี้ ไม่ว่าจะม็อดติเล็กน้อยใหญ่โตเกิดขึ้น อธิกรณ์นั้นย่อมสงบลงได้ด้วยดีโดยกระบวนการยุติธรรม และได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย

53. ที.มทา. 10/132/114 (ไทย.มมร)

54. พระมหาตารังค์ ปชโชตชโย, “รูปแบบการแก้ไขวิกฤติศรัทธาในพระสงฆ์ตามหลักปคคัลปสาทสูตร”, *วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2565), 195.

55. เกษม จิตลิตธา, “อคติ 4: หลักการบริหารจัดการของผู้นำ”, *วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561), 85.

นอกจากนี้ต้องมีปฏิบัติการเผยแพร่ธรรมะเชิงรุกมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ได้แก่ 1) พระพุทธรูป คือ มีความเคารพกราบไหว้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ใช่เจ้าพ่อ เจ้าแม่ ที่ไหน 2) พระธรรม คือ กระตุ้นให้เกิดการศึกษาหลักธรรมโดยเฉพาะพระไตรปิฎก ไม่ใช่แต่เรียนวิชา มนต์ คาถาอื่น ๆ 3) พระสงฆ์ คือ สังฆะหรือหมู่สงฆ์ โดยแยกแยะให้ออกว่าพระดีพระแท้ คือ พระที่มุ่งประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ไม่ใช่พระเกจิอาจารย์ที่ดูดวงแม่น ให้หวยแม่น เขียนยันต์เก่ง หรือเสกของขลังเก่ง เป็นต้น เช่นนี้จึงเป็นการสร้างความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน

5.5 ประการประโยชน์เพื่อความตั้งมั่นสืบไปแห่งพระธรรมวินัย

พระธรรมที่ทรงแสดง และพระวินัยที่ทรงบัญญัติเปรียบเสมือนพระศาสดาแทนพระองค์ ดังนั้น トラบใดที่พระธรรมวินัยยังตั้งมั่นอยู่เพียงใด พระพุทธศาสนาก็จะยังมั่นคงสืบไปเพียงนั้น ดังนั้น การช่วยกันรักษาพระธรรมวินัยให้ตั้งมั่นสืบไปจึงนับว่าเป็นงานสำคัญยิ่งของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ แต่จากประวัติศาสตร์ในอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในคณะสงฆ์ล้วนมาจากความมีศีลสามัญญตา และทิวฐิสามัญญตาไม่เสมอกัน ดังเช่นในกรณีที่มีผู้ร้องเรียนวัดพระธรรมกาย 4 เรื่อง คือ 1) การก่อสร้างศาสนสถานใหญ่โต 2) การประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวาง 3) การกล่าวอวดอ้างถึงอิทธิฤทธิ์ของหลวงพ่อด 4) การรวบรวมเงินบริจาคจำนวนมาก ในการนี้มหาเถรสมาคมจึงได้มอบหมายให้พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) เจ้าคณะภาค 1 วัดยานนาวา ไปดำเนินการ เมื่อพระพรหมโมลี พิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว สรุปให้วัดพระธรรมกายดำเนินการ 4 ประการ คือ 1) ให้วัดพระธรรมกายเปิดการสอนพระอภิธรรม เพื่อให้มีศักยภาพในด้านการศึกษาขั้นสูงสุดทางด้านปริยัติและคัมภีร์ 2) เน้นให้ปฏิบัติบำเพ็ญวิปัสสนากัมมัฏฐาน 3) เน้นให้สำรวมระวังในพระธรรมวินัย 4) ให้วัดพระธรรมกายปฏิบัติตามกฎ มส. ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช อย่างเคร่งครัด ในการประชุม มส. วันที่ 22 มี.ค. 2542 มีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานที่ประชุมพิจารณาเรื่องนี้แล้วมีมติว่า “ที่เจ้าคณะภาค 1 ดำเนินการนั้นชอบแล้ว”⁵⁶

56. สมาน สุดโต, *วิภากรมมวัดพระธรรมกาย ธรรมชโย และ มส.*, ออนไลน์, <https://www.posttoday.com/politics/416106>. [14 กุมภาพันธ์ 2559].

เมื่อวัดพระธรรมกายได้รับคำแนะนำจากเจ้าคณะภาค 1 ตั้งแต่ ปี 2542 จึงได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนพระอภิธรรมขึ้น เพิ่มเติมจากโครงการโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่มีการเรียนการสอนนักระรมและบาลี โดยเฉพาะการเรียนการสอนบาลี ที่มีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 มีผลการสอบมาเป็นอันดับ 1 มากกว่า 10 ครั้ง มีรายละเอียดบางส่วนในการดำเนินการตามคำแนะนำจากเจ้าคณะภาค 1 ดังนี้⁵⁷

1) ให้วัดพระธรรมกายเปิดการสอนพระอภิธรรม เพื่อให้มีศักยภาพในด้านการศึกษาระดับสูงสุดทางด้านปริยัติและคันถธุระ วัดพระธรรมกายได้ดำเนินการตามคำแนะนำนี้หลายประการ เช่น

(ก) โครงการโรงเรียนพระปริยัติธรรม เริ่มเปิดให้มีการเรียนการสอนบาลีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2556 มีบรรชิตสอบผ่าน ป.ธ. 9 จำนวน 65 รูป และมีฆราวาสสอบผ่านบาลีศึกษา 9 จำนวน 5 ท่าน

(ข) โครงการนักระรมและธรรมศึกษา เริ่มเปิดให้มีการเรียนการสอนนักระรมตรี โท เอก ตั้งแต่ พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2556 มีจำนวนผู้เรียนธรรมศึกษาหลายพันคน โดยในปี พ.ศ. 2555 มีนักเรียนผู้เป็นบรรพชิต 1,976 รูป ฆราวาส 2,939 ท่าน

(ค) โครงการอภิธรรมศึกษา เริ่มเปิดให้มีการเรียนการสอนพระอภิธรรมตามคำแนะนำของเจ้าคณะภาค 1 ตั้งแต่ พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2556 มีผู้สอบผ่านหลักสูตรพระอภิธรรมบัณฑิตนับตั้งแต่ขั้นต้นจนถึงขั้นสูงสุดรวมทั้งสิ้น 1,191 ท่าน และมีผู้สอบผ่านหลักสูตรอภิธรรมศึกษาทางไกล นับตั้งแต่ต้นจนถึงปี พ.ศ. 2556 จำนวนกว่า 2,000 ท่าน เป็นต้น⁵⁸

57. ข้อมูลนำมาจากหนังสือ “70 ปี พระเทพญาณมหามุนี (หลวงพ่อดัมขโย) กับ 100 กว่าโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก” ซึ่งมีข้อมูลถึง พ.ศ. 2556 ถึงแม้จะเป็นข้อมูลที่ผ่านมาแล้วระยะหนึ่ง แต่ในบทความนี้ผู้เขียนมุ่งนำเสนอการวิเคราะห์หลักบัญญัติพระวินัย 10 ประการเป็นสำคัญ และเห็นว่าเนื้อหาเป็นข้อมูลทางสถิติจากหนังสือที่จัดพิมพ์โดยวัดพระธรรมกายเอง จึงมีความน่าเชื่อถือมากกว่าข้อมูลจากแหล่งภายนอกอื่น แต่ถ้าเมื่อใดทางวัดพระธรรมกายได้จัดทำเอกสารที่เป็นทางการ และมีข้อมูลที่เป็นปัจจุบันมากกว่านี้ เมื่อนั้นผู้เขียนจะได้นำมาเสนอในโอกาสต่อไป

58. วัดพระธรรมกาย, 70 ปี พระเทพญาณมหามุนี (หลวงพ่อดัมขโย) กับ 100 กว่าโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก, (ปทุมธานี: มูลนิธิธรรมกาย, 2557), 129-131.

2) **แนะนำให้ปฏิบัติบำเพ็ญวิปัสสนากัมมัฏฐาน** วัดพระธรรมกายได้จัดให้มีการปฏิบัติเจริญสมาธิภาวนาเป็นประจำทุกวันอาทิตย์ ตลอดจนสั่งสอนการบำเพ็ญวิปัสสนากัมมัฏฐานผ่านโครงการต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น

(ก) **โครงการอุปสมบทหมู่ 1 แขนงรูป** ครั้งที่ 1 (ภาคฤดูร้อน) ม.ค.-มี.ค. 2553, ครั้งที่ 2 (ภาคเช้าพรรษา) ก.ค.-พ.ย. 2553, ครั้งที่ 3 (ภาคฤดูร้อน) มี.ค.-เม.ย. 2554, ครั้งที่ 4 (ภาคเช้าพรรษา) มิ.ย.-พ.ย. 2554, ครั้งที่ 5 (ภาคฤดูร้อน) มี.ค.-พ.ย. 2555, ครั้งที่ 6 (ภาคเช้าพรรษา) ก.ค.-พ.ย. 2555, ครั้งที่ 7 (ภาคฤดูร้อน) มี.ค.-พ.ค. 2556, ครั้งที่ 8 (ภาคเช้าพรรษา) ก.ค.-พ.ย. 2556⁵⁹

(ข) **โครงการบวชอุบาสกแก้ว** 29-31 ม.ค. 2542 จำนวนกว่า 200,000 คน

(ค) **โครงการบวชอุบาสิกาแก้วหน่ออ่อน 1 ล้านคน** ครั้งที่ 1 7-9 ส.ค. 2541 จำนวนกว่า 140,000 คน, ครั้งที่ 2 8-15 มี.ค. 2553, ครั้งที่ 3 16-29 เม.ย. 2553, ครั้งที่ 4 16-29 ธ.ค. 2553, ครั้งที่ 5 29 พ.ค.-5 มิ.ย. 2554 เป็นต้น⁶⁰

ส่วนในข้อแนะนำที่ 3-4 คือ 3) **แนะนำให้สำรวมระวังในพระธรรมวินัย** 4) **ให้วัดพระธรรมกายปฏิบัติตามกฎ มส. ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช อย่างเคร่งครัด** นั้น เป็นสิ่งที่ทางผู้บริหารวัดพระธรรมกายคงได้นำไปยึดถือปฏิบัติ และกำชับแก่ลูกวัดให้ยึดถือปฏิบัติตาม คงมิได้มีการแสดงออกผ่านโครงการใด ๆ ของวัดอย่างเป็นทางการ จึงมิได้นำเสนอในที่นี้

จะเห็นได้ว่า ตั้งแต่คณะผู้ปกครองสงฆ์สูงสุด คือ มหาเถรสมาคมก็ดี พระพรหมโมลี เจ้าคณะภาค 1 ผู้ดำเนินการพิจารณาอิทธิกัณฑ์ ตลอดจนถึงวัดพระธรรมกาย ผู้รับข้อเสนอแนะของผู้ปกครองมาปฏิบัติ ล้วนดำเนินการโดยตั้งอยู่บนประโยชน์แห่งการตั้งมั่นสืบไปแห่งพระธรรมวินัย เพราะเมื่อพุทธบริษัท 4 ทั้งบรรพชิตและฆราวาสยังมีการศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติอยู่ตราบใด พระธรรมวินัยย่อมยังคงเจริญรุ่งเรืองอยู่ตราบนั่น

59. เรื่องเดียวกัน, 32-47.

60. เรื่องเดียวกัน, 80-88.

6. สรุป

หลังจากพุทธปรินิพพานไม่นาน ได้มีประเด็นปัญหาว่ามีภิกษุสุภทัชกล่าวจ้วงจาบพระวินัย พระมหากัสสปะจึงชักชวนคณะสงฆ์ให้ทำสังคายนาทำให้พระธรรมวินัยตั้งมั่นดำรงอยู่มาตราบเท่าทุกวันนี้ และหลังจากทำสังคายนาเสร็จแล้วก็ยังมีปัญหาพระวินัยเรื่องอาบัติเล็กน้อย ที่คณะสงฆ์มีความเห็นไม่ตรงกัน พระมหากัสสปะจึงเสนอญัตติทุติยกรรมวาจา ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนบัญญัติที่ทรงบัญญัติแล้ว สมาทานประพฤตินิสัยขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว ซึ่งสงฆ์ทั้งปวงในที่นั้นล้วนเห็นสมควรตามญัตตินั้น ซึ่งญัตตินี้ได้ถูกนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติของคณะสงฆ์นิกายเถรวาทในกาลต่อมา โดยหลักการที่พระมหากัสสปะใช้วินิจฉัยปัญหาพระวินัยที่เกิดขึ้นนี้ สามารถนำมาวิเคราะห์เทียบเคียงได้กับประโยชน์แห่งการบัญญัติพระวินัย 10 ประการของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ โดยแบ่งได้ 5 ข้อ คือ 1) ปรรากประโยชน์เพื่อความมั่งคั่งและอยู่เป็นสุขแห่งสงฆ์ 2) ปรรากประโยชน์เพื่อชมและยกย่องแห่งบุคคล 3) ปรรากประโยชน์เพื่อการป้องกันและกำจัดอาสวะกิเลส 4) ปรรากประโยชน์เพื่อความเลื่อมใสแห่งชุมชน 5) ปรรากประโยชน์เพื่อความตั้งมั่นสืบไปแห่งพระธรรมวินัย หลักทั้ง 5 ประการนี้สามารถนำมาใช้พิจารณากับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบันได้ด้วย ดังนั้น ถ้าสงฆ์วินิจฉัยปัญหาพระวินัยโดยยึดถือตามหลักการนี้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การประพฤติธรรมเป็นไปได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ ย่อมจะไม่มีปัญหาเกิดขึ้นเลย เพราะว่าการวินิจฉัยนั้นย่อมเป็นไปเพื่อกำจัดกิเลสอาสวะบรรลุดุธรรมเป็นพระอรหันต์อันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาโดยส่วนเดียว

รายการอ้างอิง

เกษม จิตฺติสิทฺธา. “อคติ 4: หลักการบริหารจัดการของผู้ผู้นำ”. *วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์*. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561). 85-99.

ทศพร ศรีคำ/กลมเกลียว. *พระไตรปิฎกและการตีความ*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป.

ประพันธ์ ศุภษร. *สัมมนาพระไตรปิฎกและอรรถกถา*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.

ป๋วย แสงฉาย. *พระไตรปิฎก มหาวิทยาลัยมหาวชิราลงกรณ ๕๐๐๐ ปี*. กรุงเทพฯ: ลูก ส.ธรรมมภักดี, 2528.

_____. *มิลินทปัญหา ฉบับพร้อมด้วยอรรถกถาฎีกา*. กรุงเทพฯ: ลูก ส.ธรรมมภักดี, 2511.

พระธรรมกิตติวงศ์. *คำวัด*. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง, 2548.

พระมหาดำรงค์ ปชฺโชตชโย. “รูปแบบการแก้ไขวิกฤติศรัทธาในพระสงฆ์ตามหลักบุคคลุปปาสทสูตร”. *วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร*. ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2565). 196-205.

พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ. “สิกขาบทในพระปาฏิโมกข์เกิดขึ้นเมื่อใด”. *วารสารธรรมธारा*. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-ธันวาคม 2558). 13-54.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551.

ภัทรพร สิริกาญจน. “สำนักสันติอโศก: ความเป็นมาและบทบาททางศาสนาในสังคมไทย”. *งานวิจัยทุนสนับสนุน. ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2540.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกสยามรัฐ ภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.

_____. *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2555.

_____. *สยามรัฐสส เตปิฎก*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.

- มหาเถรสมาคม. มหาเถรสมาคมกับการปกครองคณะสงฆ์. ออนไลน์. <http://mahathera.onab.go.th/index.php?url=content1&id=6>. [26 กรกฎาคม 2564].
- มิลา บายันต์. เกิดอะไรขึ้นกับเมืองพุทธ!!! หรือขบวนการล้มล้างมีอยู่จริง!!!. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ. http://clearmai.blogspot.com/2016/06/blog-post_21.html. [31 กรกฎาคม 2566].
- วัดพระธรรมกาย. 70 ปี พระเทพญาณมหามุนี (หลวงพ่อดัมมชโย) กับ 100 กว่าโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก. ปทุมธานี: มุลินิธิธรรมกาย, 2557.
- สมาน สุตโต. วิพากกรรมวัดพระธรรมกาย ดัมมชโย และ มส. ออนไลน์. <https://www.posttoday.com/politics/416106>. [14 กุมภาพันธ์ 2559].
- สุภาพรณ ณ บางช้าง. ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- เสถียร โปธิ์นันทะ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.
- Amarin. เปิดความลับ “ภาวนาพุทธโธ” ใช้ 14 ล้านสร้างบุญ ญาติรอกลับบ้านฝั่งศพ พ่อ (คลิป). ออนไลน์. <https://www.amarintv.com/news/detail/77866>. [1 พฤษภาคม 2566].
- Isranews. ฉบับเต็ม! มติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยสวดพระปาติโมกข์ 150 ข้อ ‘พระอภิการศีกฤทธิ’. ออนไลน์. https://www.isranews.org/isranews/35159-buddhist_571217.html. [17 ธันวาคม 2557].
- MGR Online. ฎีกาพิพากษายืนคุก 50 ปี “ภาวนาพุทธโธ” ชมชื่นเด็ก!. ออนไลน์. <https://mgronline.com/crime/detail/9520000050952>. [7 พฤษภาคม 2566].
- Sanook. ย้อนอดีตเนรแอ จอมขมังเวทย์. ออนไลน์. <https://www.sanook.com/news/945041>. [23 มิ.ย. 2553].
- Sping. สรุปีให้ ย้อนรอย “อดีตพระยันตระ” จากพระชื่อดัง ถูกแฉ ล้วงละเมิดสีก้า. ออนไลน์. <https://www.springnews.co.th/feature/817378>. [22 ตุลาคม 2564].

การบูรณาการพรหมวิหารธรรม
ในการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา

The Integration of Brahma Vihara Dharma
in the Development of Student Care and Support
Systems in Educational Institutions

ธนากร จันทพันธุ์
Thanakon Jantanus

นิสิตหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Degree of Doctor of Education, Buddhist Educational Administration,
Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: tanakorn_j@suthi.ac.th

ตอบรับบทความ (Received) : 16 มิถุนายน 2566

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 9 สิงหาคม 2566

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 20 สิงหาคม 2566

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 27 สิงหาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอการบูรณาการพรหมวิหารธรรมในการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีเป้าหมายเพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติ ปัญญา ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม และมีวิถีชีวิตที่เป็นสุขตามที่สังคมมุ่งหวัง โดยผ่านกระบวนการทางการศึกษา มีครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน และมีการประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับครูที่เกี่ยวข้องหรือบุคคลภายนอก รวมทั้งการสนับสนุนส่งเสริมจากโรงเรียน ดำเนินงานตามกลยุทธ์สู่ความสำเร็จ คือ การบริหารด้วยวงจรคุณภาพของเดมมิ่ง (PDCA) การทำงานเป็นทีม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การนิเทศติดตามและประเมินผล

การบูรณาการพรหมวิหาร 4 ในการพัฒนาระบบการดูแลและช่วยเหลือนักเรียนสามารถส่งผลดีต่อความเป็นอยู่โดยรวม และการพัฒนาอุปนิสัยของนักเรียน ประกอบด้วย 1) เมตตา ปลูกฝังทัศนคติด้วยความเมตตา ความรัก ความชื่นชมทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ด้วยการสร้างสภาพแวดล้อมให้นักเรียนเกิดการยอมรับ มีความเห็นอกเห็นใจ มีความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างกัน 2) กรุณา สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อความผาสุกทางอารมณ์ของนักเรียน ให้ความรู้ วิธีการแก้ไขข้อขัดแย้ง และใช้โปรแกรมที่ตอบสนองความต้องการด้านสุขภาพจิต 3) มุทิตา สร้างบรรยากาศเชิงบวกและมีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับความหลากหลาย และสนับสนุนการทำงานร่วมกันมากกว่าการแข่งขัน ส่งเสริมความรู้สึกร่วมกัน ให้นักเรียนสามารถพัฒนาภาพลักษณ์ของตนเองในเชิงบวกมากขึ้น และ 4) อุเบกขา สอนเทคนิคการจัดการความเครียดและการฝึกสติ รวมถึงการปฏิบัติต่อนักเรียนอย่างเท่าเทียมปราศจากอคติหรือเลือกปฏิบัติ การบูรณาการหลักการเหล่านี้เข้ากับระบบการดูแล และช่วยเหลือนักเรียนสามารถช่วยส่งเสริมชุมชนที่เอื้ออาทร และช่วยเหลือภายในสถาบันการศึกษา นำไปสู่การพัฒนาแบบองค์รวมของนักเรียนโดยการบ่มเพาะทักษะทางสังคมและอารมณ์ของนักเรียน ส่งเสริมบรรยากาศโรงเรียนในเชิงบวก และเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีโดยรวมของนักเรียน

คำสำคัญ: การบูรณาการ พรหมวิหารธรรม ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน สถานศึกษา

Abstract

This article explores the incorporation of Brahma Vihara Dharma principles into the framework of student care and support systems within educational institutions. These systems are designed to facilitate the comprehensive development of students, encompassing their physical, mental, intellectual, and moral dimensions, while also nurturing a sense of happiness and ethical conduct as expected by society. The primary actors responsible for the effective functioning of these systems are teacher advisors, who work collaboratively with relevant educators and external stakeholders to provide robust support. The successful implementation of this endeavor entails Deming Cycle, PDCA, cohesive teamwork, knowledge exchange, and diligent supervision and evaluation.

By integrating the Four Brahma Viharas into the student care and support systems, a positive impact can be observed in terms of the overall well-being and character development of students. Firstly, the cultivation of Metta engenders an attitude of kindness, love, and appreciation towards oneself and others, thereby establishing an environment conducive to fostering empathy and positive relationships among students. Secondly, Karuna facilitates the creation of a nurturing milieu that addresses the emotional well-being of students, encompassing conflict resolution strategies and initiatives to cater to their mental health needs. Thirdly, Mudita fosters a positive and inclusive atmosphere that values diversity, encourages collaborative endeavors over a competitive mindset, and promotes a sense of shared joy, consequently contributing to the cultivation of a positive self-image among students. Lastly, Upekkha instills stress management and mindfulness techniques, emphasizing the equitable treatment of students without any prejudice or discrimination. The integration of these principles into student care and support systems not only fosters compassionate and supportive communities within educational institutions but also nurtures students' social and emotional skills, creates a positive school environment, and enhances their overall well-being.

Keywords: Integration, Brahma Vihara Dharma, Student Support System, Educational Institution

1. บทนำ

สภาพสังคมปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ผลจากการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เข้ามาสู่สังคมไทย ทำให้เกิดผลกระทบต่อเด็กเยาวชนในวัยเรียน โดยเฉพาะเรื่องพฤติกรรมและลักษณะอันพึงประสงค์ของเด็ก ความปลอดภัยในชีวิต ปัญหายาเสพติดซึ่งเป็นภัยรอบข้างสำหรับเด็กและเยาวชน จึงจำเป็นต้องมีผู้ชี้แนะ ให้คำแนะนำ ให้ความรัก ความไว้วางใจ และความเข้าใจแก่เด็กทุกคน เพื่อหวังให้เยาวชนเติบโตอย่างมีคุณภาพ และเป็นคนดีมีพฤติกรรมที่ดีอยู่ในสังคมอย่างปลอดภัยและมีความสุข¹

การจัดการศึกษาในปัจจุบัน ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่น เนื่องจากเป็นวัยที่มีภาวะอารมณ์แปรปรวนสูง วุฒิภาวะทางอารมณ์ไม่สมบูรณ์ มีความสับสนในการวางบทบาทของตนเองในสังคม ขาดทักษะ และประสบการณ์ในการเผชิญกับปัญหา เกิดความวิตกกังวลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย และเกิดความสับสนในการปฏิบัติตนต่อเพื่อน² จึงมีพฤติกรรมและการแสดงออกที่ไม่เหมาะสม เป็นต้นว่าแต่งกายผิดระเบียบ กระด้างกระเดื่อง ไม่มีสัมมาคารวะ เหม่อลอย เก็บตัว เชื่องซึม พูดจាក้าวร้าวไม่สุภาพ โต้เถียง เสียงดัง เอะอะ³ ซึ่งสอดคล้องกับสุชา จันทน์เอม ที่ได้ศึกษาพฤติกรรมวัยรุ่นไทย พบว่า พฤติกรรมที่ขัดต่อสังคมของเด็กไทยโดยทั่วไป คือ การลักเล็กขโมยน้อย การพูดเท็จ การหนีโรงเรียน การดื้อรั้น การขัดขืนระเบียบข้อบังคับของโรงเรียน เช่น ดื่มสุรา สูบบุหรี่ การยกพวกเข้าตีหรือนัดกันไปชกต่อย การเกะกะระรานเด็กเล็กหรือเด็กผู้หญิง การขโมยเงินของบิดา มารดาหรือผู้ปกครอง ปัญหาเหล่านี้ถ้าไม่ได้รับการป้องกัน และแก้ไขอย่างเหมาะสม อาจก่อให้เกิดปัญหาที่รุนแรงในอนาคตได้⁴ จากรายงานสถิติของกรมสุขภาพจิต พบว่า ปัญหาของเยาวชนในโรงเรียน ร้อยละ 30 ของนักเรียนมีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพจิตที่แสดงออกมาในลักษณะ

1. สำนักงานปราบปรามยาเสพติด, การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2550).
2. กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, คู่มือครูที่ปรึกษาาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน, (กรุงเทพฯ: ยูเรนีสอิมเมจกรุ๊ป, 2554), 9.
3. เรื่องเดียวกัน, 4-5.
4. สุชา จันทน์เอม, วัยรุ่น, (กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต, 2544), 134.

ต่าง ๆ เช่น ปัญหาทางอารมณ์ มีอาการซึมเศร้า ท้อแท้ และหาทางออกด้วยการฆ่าตัวตาย⁵ นอกจากนี้เยาวชน 1 ใน 10 เท่านั้นที่ได้รับการช่วยเหลือให้เข้าใจปัญหาของตนเอง และสามารถใช้ศักยภาพของตนในการแก้ปัญหา⁶ สถานศึกษามีนักเรียนจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบโดยตรงและทางอ้อมจากปัญหาดังกล่าว ในการสำรวจข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับนักเรียน พบข้อมูลนักเรียนมีปัญหาหลายประการ เช่น ปัญหาครอบครัว บิดามารดาหย่าร้าง แยกกันอยู่ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ บิดามารดาอยู่ต่างจังหวัด นักเรียนต้องอาศัยอยู่กับญาติพี่น้องหรืออยู่กับตามลำพัง สภาพเช่นนี้ทำให้นักเรียนมีจิตใจว่าเหว มีความรู้สึกขาดความอบอุ่น มีผลกระทบต่อด้านการเรียน มาโรงเรียนอย่างไม่มีความสุข ไม่มีสมาธิในการเรียน บางครั้งตื่นสายมาโรงเรียนไม่ทัน บางคนขาดเรียน หนีเรียน ผลการเรียนตกต่ำ นักเรียนเหล่านี้ถ้าถูกชักจูงไปในทางที่ไม่ดี เช่น การใช้สารเสพติด หรือไปเที่ยวเตร่มั่วสุมอาจคล้อยตามได้ง่าย จากปัญหาดังกล่าว โรงเรียนจึงต้องพยายามหาวิธีที่จะช่วยเหลือ และป้องกันปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้ นักเรียนเรียนอย่างมีความสุข ประสบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

2. แนวคิดเกี่ยวกับระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้มีนโยบายให้โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา มีการบริหารจัดการควบคุมกำกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ซึ่งเป็นกระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีขั้นตอนพร้อมด้วยวิธีการ และเครื่องมือการทำงานที่ชัดเจน โดยมีครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาในปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องสร้างการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิภาพ

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุขกล่าวถึงระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนว่า เป็นกระบวนการดำเนินงานอย่างมีขั้นตอน พร้อมด้วยวิธีการและเครื่องมือการ

-
5. กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, *คู่มือครูที่ปรึกษาาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน*, (กรุงเทพฯ: ยูเรนัสอิมเมจกรุ๊ป, 2554), 20–24.
 6. กระทรวงศึกษาธิการ, *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2544 (ฉบับปรับปรุง)*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: ศุภสมาคมไพฑูริย์, 2556), 1.

ทำงานที่ชัดเจน โดยมีครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงานดังกล่าว และมีการประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับครูที่เกี่ยวข้องหรือบุคคลภายนอก รวมทั้งการสนับสนุน ส่งเสริมจากโรงเรียน และการดูแลช่วยเหลือนักเรียนหมายถึงการส่งเสริม การป้องกัน และการแก้ไขปัญหา ด้วยวิธีการและเครื่องมือสำหรับครูที่ปรึกษา ตลอดจนบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการดำเนินงานพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์และปลอดภัยจากสารเสพติด⁷

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ความหมายว่า ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นกระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีขั้นตอน พร้อมด้วยวิธีการและเครื่องมือการทำงานที่ชัดเจน โดยมีครูประจำชั้น หรือครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน และบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกสถานศึกษา อันได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา และครูทุกคนมีส่วนร่วม และการดูแลช่วยเหลือนักเรียน คือ การส่งเสริมพัฒนา การป้องกันและการแก้ไขปัญหา ให้แก่นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีทักษะการดำรงชีวิตและรอดพ้นจากวิกฤตทั้งปวง⁸

กรมสุขภาพจิตและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงตระหนักถึงความสำคัญที่จะต้องมียุทธศาสตร์การดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อให้กระบวนการทำงานเป็นระบบมีความชัดเจน มีการประสานความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน รวมทั้งมีวิธีการ กิจกรรมและเครื่องมือต่าง ๆ ที่มีคุณภาพในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จะส่งผลให้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนประสบความสำเร็จ โดยมีแนวคิดหลักในการดำเนินงานว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต เพียงแต่ใช้เวลาและวิธีการที่แตกต่างกัน เนื่องจาก

7. กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, คู่มือครูที่ปรึกษาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน, (กรุงเทพฯ: ยูเรนัสอิมเมจกรุ๊ป, 2554), 131.

8. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, แนวทางการดำเนินระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก, (กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2547), 17.

แต่แต่ละคนมีความเป็นปัจเจกบุคคล ดังนั้น การยึดนักเรียนเป็นสำคัญในการพัฒนาเพื่อดูแลช่วยเหลือทั้งด้านการป้องกัน แก้ไขปัญหา หรือการส่งเสริมจึงเป็นสิ่งจำเป็นความสำเร็จของงานต้องอาศัยการมีส่วนร่วม ทั้งการร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำของทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นบุคลากรโรงเรียนในทุกระดับ ผู้ปกครองหรือชุมชน และรูปแบบการประเมินโครงการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

กรมสุขภาพจิตได้จัดทำคู่มือครูที่ปรึกษาเกี่ยวกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยระบุนกรอบแนวคิดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยสรุป ดังนี้⁹

ระบบดูแลเพื่อช่วยเหลือนักเรียนนี้เป็นโครงการใหม่ที่เกิดจากการตระหนักในปัญหาของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุขเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับนักเรียน โดยเฉพาะนักเรียนที่อยู่ในระหว่างวัยรุ่น ในการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนนั้น กรมสุขภาพจิตได้ระบุดังความสำคัญ และความเป็นมาของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนว่า เป็นไปเพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม และมีวิถีชีวิตที่เป็นสุขตามที่สังคมมุ่งหวัง โดยผ่านกระบวนการทางการศึกษานั้น นอกจากจะดำเนินการด้วยการส่งเสริม สนับสนุนนักเรียนแล้ว การป้องกันและช่วยเหลือแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่เกิดขึ้นกับนักเรียนก็เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนา ทั้งนี้เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากทั้งด้านการสื่อสารเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อผู้คนเชิงบวกแล้วในเชิงลบก็มีปรากฏเช่นกัน ซึ่งมีปัญหาด้านต่าง ๆ ดังนี้ ด้านเศรษฐกิจ ปัญหาการระบาดของสารเสพติด ปัญหาการแข่งขันในรูปแบบต่าง ๆ ปัญหาครอบครัวซึ่งก่อให้เกิดความทุกข์ ความวิตกกังวล ความเครียด มีการปรับตัวที่ไม่เหมาะสมหรืออื่น ๆ ที่ส่งผลต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกายของทุกคนที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือในการพัฒนาจากทุกฝ่ายทุกคน โดยเฉพาะครูทุกท่านในโรงเรียนซึ่งเป็นที่ปรึกษาจะเป็นหลักสำคัญในการดำเนินการต่าง ๆ ตามระบบเพื่อช่วยเหลือนักเรียนในความดูแลของตนเองด้วย

9. กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, *คู่มือครูที่ปรึกษาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน*, (กรุงเทพฯ: ยูเรนส์อิมเมจกรุ๊ป, 2554), 16-18.

ความรัก และเมตตาที่มีต่อศิษย์ ทั้งนี้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นที่ไปตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ในมาตราที่ 6 มาตราที่ 22 มาตราที่ 23 รวมทั้งเป็นการพัฒนาตนเองของครูเพื่อให้เป็นที่ไปตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐานวิชาชีพครู ที่ระบุไว้ในมาตรฐานที่ 2 ครูมีคุณธรรม จริยธรรม คุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยมี ตัวชี้วัดที่สำคัญ และเกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของครูในการพัฒนานักเรียน คือ มี ความรัก ความเอื้ออาทร และการเอาใจใส่ดูแลผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ผู้เรียน มีมนุษยสัมพันธ์และสุขภาพจิตที่ดี พร้อมช่วยแนะนำ และร่วมกันแก้ไขปัญหาของผู้ เรียน เพื่อการพัฒนาตนเองให้เข้าสู่ความเป็นครูมืออาชีพ

หลักการในการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ตั้งอยู่บน สมมติฐานที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต เพียง แต่ใช้เวลาและวิธีการที่แตกต่างกัน ความเป็นปัจเจกบุคคลจึงยึดนักเรียนเป็นสำคัญใน การดูแลช่วยเหลือ ส่งเสริม ป้องกันและแก้ไขปัญหา ความสำเร็จที่จะบังเกิดได้ต้อง อาศัยความร่วมมือร่วมใจกันทั้งทีมของทุกภาคส่วน โรงเรียน ผู้ปกครองและชุมชน

3. การพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดแนวทางการดำเนินระบบ การดูแลช่วยเหลือ นักเรียนสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กโดยสรุปว่า การดูแลช่วยเหลือ นักเรียนให้ได้รับการส่งเสริม พัฒนาป้องกัน และแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั้น จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกคนในโรงเรียน ทั้งผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ ปกครอง ชุมชน หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยกลยุทธ์สู่ความสำเร็จ ดังนี้¹⁰

- 3.1 การบริหารด้วยวงจรคุณภาพของเดมมิง (PDCA)
- 3.2 การทำงานเป็นทีม
- 3.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- 3.4 การนิเทศติดตามและประเมินผล

10. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, แนวทางการดำเนินระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก, (กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2547), 9-12.

3.1 การบริหารด้วยวงจรบริหารงานคุณภาพ

การบริหารด้วยวงจรคุณภาพ (Deming Cycle, PDCA) ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วยขั้นตอนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวางแผน (Plan) เป็นการวางระบบซึ่งเป็นองค์ประกอบแรกที่สำคัญที่สุด จะต้องกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานเป็นกระบวนการ แต่ละขั้นตอนมีวิธีการปฏิบัติที่เป็นมาตรฐาน และมีการบันทึกข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน ข้อมูลจากการบันทึกนี้จะนำไปสู่การตรวจสอบประเมินตนเองและให้ผู้อื่นตรวจสอบได้ และเป็นสารสนเทศที่สะท้อนให้เห็นคุณภาพตามมาตรฐานและตัวชี้วัดของระบบย่อย อันจะส่งผลถึงคุณภาพรวมของโรงเรียนทั้งระบบ

2. การดำเนินงาน (Do) เป็นการปฏิบัติงานร่วมกันของทุกคนโดยใช้กระบวนการวิธีการต่าง ๆ และการบันทึกผลบุคคลภายในองค์กรที่รับผิดชอบในระบบย่อยต่าง ๆ จะปฏิบัติและบันทึกผลอย่างต่อเนื่องและเป็นปัจจุบัน

3. การตรวจสอบ/ประเมินผล (Check) เป็นการประเมินตนเองร่วมกันประเมินหรือผลัดเปลี่ยนกันประเมินภายในระหว่างบุคคล หรือระหว่างทีมย่อยในโรงเรียน

4. การปรับปรุงพัฒนา (Act) เป็นการนำผลการประเมินมาแก้ไขพัฒนางานซึ่งอาจจะแก้ไขพัฒนาในส่วนที่เป็นกระบวนการ วิธีการ ปักจัยหรือการบันทึกให้ดีขึ้น จนระบบคุณภาพ หรือวงจรคุณภาพเป็นวัฒนธรรมการทำงานขององค์กรอย่างยั่งยืน

3.2 การทำงานเป็นทีม

กรมสุขภาพจิต ได้อธิบายไว้ในคู่มือครูที่ปรึกษาว่า การดำเนินงานเพื่อให้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนบรรลุผลสำเร็จและเป็นไปอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องใช้ยุทธวิธีการทำงานร่วมกันเป็นทีมของบุคลากรในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการผลักดัน บูรณาการการทำงานเข้าสู่ระบบและพัฒนาบุคลากร สนับสนุนปัจจัยเอื้อต่อการดำเนินงาน ติดตาม ประเมินผล พร้อมทั้งสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมคิดและร่วมทำไปพร้อม ๆ กัน ตลอดจนแสวงหาแนวทางในการสร้างเครือข่ายผู้ปกครองและ

ชุมชน¹¹ ในการทำงานเป็นทีมเพื่อดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ได้รับการพัฒนาอย่างมีคุณภาพนั้นประกอบด้วย 3 ทีม ดังนี้¹²

1. ทีมนำ ได้แก่ คณะผู้บริหารสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษาซึ่งจะเป็นผู้วิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน จัดทำแผนกลยุทธ์ ควบคุม กำกับ ติดตาม และสนับสนุน เสริมสร้างพลังร่วม (Empowerment) เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ทีมสนับสนุน เป็นทีมหลักในการสนับสนุนประสานงานด้านวิชาการและอื่น ๆ ให้เกิดการสร้างระบบคุณภาพขึ้น ทีมสนับสนุนจะเป็นใครขึ้นอยู่กับพัฒนา ระบบว่าจะมีจุดเน้นที่ระบบใด เช่น ทีมสนับสนุนของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน หัวหน้าทีม คือ รองผู้อำนวยการสถานศึกษาที่ได้รับมอบหมาย

3. ทีมทำ เป็นทีมที่สมาชิกรับผิดชอบการทำงานโดยตรง เช่น ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน คือ ทีมระดับชั้น ครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษาจะเป็นผู้มอบหมายหน้าที่ในการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ให้มีคุณภาพ

3.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะทำให้ได้รับทราบจุดแข็งจุดอ่อนในการดำเนินงานของตน เพื่อให้เกิดแนวทางที่จะพัฒนาให้มีคุณภาพสูงขึ้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ทั้งภายในโรงเรียน ระหว่างโรงเรียนและนอกโรงเรียน โดยมีบรรยากาศการทำงานที่เป็นกันเองไม่ใช้การสั่งการ หรือบังคับบัญชาทำให้ผู้ปฏิบัติงานในแต่ละส่วนเกิดความรู้สึกที่ดี ไม่ต้องกังวลเรื่องการประเมินผลตรวจสอบจากผู้บังคับบัญชา

3.4 การนิเทศติดตามและประเมินผล

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข กล่าวว่า การนิเทศติดตามและประเมินผลเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนางานซึ่งจะช่วยส่งเสริม สนับสนุน และให้ข้อมูลย้อนกลับ ที่จะนำไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนางานการนิเทศติดตามและประเมินผล

11. กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, *คู่มือครูที่ปรึกษาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน*, (กรุงเทพฯ: ยูเรนัสอิมเมจกรุ๊ป, 2554), 1.

12. เรื่องเดียวกัน, 45.

การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีคุณภาพ ควรดำเนินการให้เป็นระบบโดยมีแนวปฏิบัติ ดังนี้¹³

1. ชั้นการวางแผน

1.1 แต่งตั้งคณะกรรมการ

1.2 กำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ตัวชี้วัด ความสำเร็จ เครื่องมือ และวิธีการในการนิเทศติดตามและประเมินผล

1.3 กำหนดแผนงาน / ปฏิทินการดำเนินงาน

2. ชั้นการดำเนินงาน ดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ตามสภาพจริงของสถานการณ์

2.1 ชั้นการตรวจสอบ

2.2 ตรวจสอบติดตามการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2.3 ประเมินผลการดำเนินงาน วิเคราะห์ผลการตรวจสอบและการจัดทำรายงานผลการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2.4 ชั้นการปรับปรุงและพัฒนางาน นำผลการประเมินมาปรับปรุง และดำเนินการตามแผนใหม่อย่างต่อเนื่อง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กล่าวว่า การนิเทศ ติดตามและประเมินผลจะบรรลุเป้าหมายได้ต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้¹⁴

1. การมีส่วนร่วมของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

2. การวางแผนตามระบบมาตรฐาน (PDCA)

3. มีการนิเทศ ติดตามผลเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง

4. จัดทำระบบสารสนเทศ

5. สรุปรายงานและเผยแพร่

13. กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, คู่มือครูที่ปรึกษาาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน, (กรุงเทพฯ: ยูเรนัสอิมเมจกรุ๊ป, 2554), 32.

14. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, แนวทางการดำเนินระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก, (กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2547), 98-100.

การนิเทศ ติดตามและประเมินผล จึงเป็นกระบวนการตรวจสอบและประเมินผลงานในระหว่างการทำงานด้วยการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยมีกระบวนการวางแผนที่เป็นระบบ กำหนดขั้นตอน วิธีการ เครื่องมือที่มีมาตรฐาน เป็นการประเมินระบบ และผลลัพธ์ของระบบทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยมีบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหา ระหว่างผู้ประเมิน และผู้รับการประเมินอย่างเป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นไปตามสภาพจริงในการนำมาใช้ปรับปรุง และพัฒนาการดำเนินงานช่วยเหลือนักเรียนให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด

กระบวนการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นความรับผิดชอบของครูที่ปรึกษาตลอดกระบวนการโดยมีการประสานงาน หรือรับการสนับสนุนจากผู้บริหาร ครูที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้ปกครอง มีรายละเอียดต่อไปนี้¹⁵

ด้วยความแตกต่างของนักเรียนแต่ละคน ที่มีพื้นฐานความเป็นมาที่ไม่เหมือนกัน หล่อหลอมให้เกิดพฤติกรรมหลากหลายรูปแบบทั้งด้านบวกและด้านลบ ดังนั้นการรู้ข้อมูลที่เป็นเกี่ยวกับตัวนักเรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ครูที่ปรึกษามีความเข้าใจนักเรียนมากขึ้น สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อการคัดกรองนักเรียน เป็นประโยชน์ในการส่งเสริมการป้องกัน และแก้ไขปัญหาให้นักเรียนได้อย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์มิใช่การใช้ความรู้สึก หรือการคาดเดา โดยเฉพาะในการแก้ไขปัญหา นักเรียนซึ่งจะทำให้ไม่เกิดข้อผิดพลาดต่อการช่วยเหลือนักเรียน หรือเกิดได้น้อยที่สุด ข้อมูลพื้นฐานของนักเรียนที่ครูที่ปรึกษาควรมีเกี่ยวกับนักเรียนมี 5 ด้านใหญ่ ๆ คือ

1. **ด้านความสามารถ** ทางการเรียนรู้ ทางพฤติกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนที่มีผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน หรือความสามารถอื่น ๆ

2. **ด้านสุขภาพ** ทางร่างกาย เช่น ส่วนสูง น้ำหนัก โรคประจำตัว ความบกพร่องทางร่างกาย หรือทางสุขภาพจิตและพฤติกรรม

3. **ด้านครอบครัว** ทางเศรษฐกิจ เช่น รายได้ของบิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือทางการคุ้มครองนักเรียน เช่น จำนวนพี่น้อง บุคคลในครอบครัว สถานภาพของบิดา

15. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, *เดิมกำลังใจให้ครูสู่มืออาชีพ*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550), 8-9.

มารดา บุคคลที่ดูแลรับผิดชอบนักเรียนความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว ลักษณะที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

4. **ด้านสารเสพติด** เช่น พฤติกรรมที่แสดงออก พฤติกรรมในชั้นเรียนการใช้ยา เป็นต้น

5. **ด้านความปลอดภัย** เช่น สุขภาพและบุคลิกภาพ สถานภาพครอบครัว และสิ่งแวดล้อมข้อมูลการเดินทาง การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน วิธีการและเครื่องมือในการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ครูที่ปรึกษาควรใช้วิธีการ และเครื่องมือที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลนักเรียนที่ครอบคลุมทั้งด้านความสามารถ ด้านสุขภาพและด้านครอบครัว

4. การบูรณาการพรหมวิหารธรรมในการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

การบูรณาการพรหมวิหารธรรม หรือที่เรียกกันว่า พรหมวิหาร 4 ในการพัฒนาระบบการดูแลและช่วยเหลือนักเรียน สามารถส่งผลดีต่อความเป็นอยู่โดยรวม และการพัฒนาอุปนิสัยของนักเรียน ประกอบด้วย

เมตตา หมายถึง การปลูกฝังทัศนคติที่เมตตา ความรักต่อตนเองและผู้อื่น ในบริบทของระบบการดูแลและสนับสนุนนักเรียน การส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งความกรุณาและความเห็นอกเห็นใจ สามารถสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนซึ่งนักเรียนรู้สึกว่าเป็นที่ยอมรับและมีคุณค่า สิ่งนี้สามารถทำได้โดยการส่งเสริมความเห็นอกเห็นใจ ส่งเสริมความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างนักศึกษาและเจ้าหน้าที่ ส่งเสริมการกระทำที่แสดงถึงความเมตตาและความชื่นชม

กรุณา หมายถึง ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข มีความเห็นอกเห็นใจ เกี่ยวข้องกับการรับรู้และบรรเทาความทุกข์ของผู้อื่น ด้วยการบูรณาการเข้ากับระบบการดูแลและสนับสนุนนักเรียน นักการศึกษาสามารถสร้างพื้นที่ที่ให้ความสำคัญกับความผาสุกทางอารมณ์ของนักเรียน สิ่งนี้อาจเกี่ยวข้องกับการให้การสนับสนุนทางอารมณ์ การสอนวิธีแก้ไขข้อขัดแย้ง และทักษะการเห็นอกเห็นใจ โดยการใช้โปรแกรมที่ตอบสนองความต้องการด้านสุขภาพจิตของนักเรียน

มุทิตา หมายถึง ความยินดีในความสำเร็จและความสุขของผู้อื่น การรวมมุทิตาไว้ในระบบดูแลและช่วยเหลือนักเรียนหมายถึง การเฉลิมฉลองความสำเร็จและความแข็งแกร่งของนักเรียน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสร้างบรรยากาศเชิงบวก และมีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลาย และสนับสนุนการทำงานร่วมกันมากกว่าการแข่งขัน ด้วยการส่งเสริมความรู้สึกยินดีร่วมกัน และการสนับสนุนจากชุมชน นักเรียนสามารถพัฒนาภาพลักษณ์ของตนเองในเชิงบวกมากขึ้น และมีมุมมองที่ดีต่อความสำเร็จ

อุเบกขา แสดงถึงสภาวะจิตใจที่สมดุลและวางเฉยเป็น รักษาความสงบท่ามกลางความท้าทายและขึ้น ๆ ลง ๆ ของชีวิต ในบริบทของระบบการดูแลและช่วยเหลือนักเรียน การปลูกฝังอุเบกขาอาจเกี่ยวข้องกับการสอนการฟื้นตัว เทคนิคการจัดการความเครียดและการฝึกสติ นอกจากนี้ยังหมายถึงการปฏิบัติต่อทุกคนอย่างยุติธรรมและเท่าเทียมกัน ปราศจากอคติหรือการเลือกปฏิบัติ

การบูรณาการหลักการเหล่านี้เข้ากับระบบการดูแลและช่วยเหลือนักเรียนสามารถช่วยส่งเสริมชุมชนที่เอื้ออาทร และช่วยเหลือภายในสถาบันการศึกษา อีกทั้งยังสามารถนำไปสู่การพัฒนาแบบองค์รวมของนักเรียน โดยการบ่มเพาะทักษะทางสังคม และอารมณ์ของนักเรียน ส่งเสริมบรรยากาศโรงเรียนในเชิงบวก และเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีโดยรวมของนักเรียน

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนนั้นเป็นการนำเอาหลักเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา มาใช้ในสภาพแวดล้อมทางการศึกษา ด้วยการส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งความเมตตา ความเห็นอกเห็นใจ และการยอมรับ นักเรียนจะรู้สึกมีค่าและได้รับการสนับสนุน สิ่งนี้สามารถทำได้โดยการส่งเสริมการเอาใจใส่ การสอนทักษะการแก้ไขข้อขัดแย้ง และความเห็นอกเห็นใจ และตอบสนองความต้องการด้านสุขภาพจิตของนักเรียน การฉลองความสำเร็จ และเสริมสร้างความรู้สึกยินดีที่มีร่วมกัน จะกระตุ้นให้เกิดภาพลักษณ์เชิงบวก และมีมุมมองที่ดีต่อความสำเร็จ การปลูกฝังความใจเย็นผ่านความยืดหยุ่น การจัดการความเครียด และการฝึกสติช่วยให้นักเรียนรักษาความสงบท่ามกลางความท้าทาย ด้วยการบูรณาการ

หลักการเหล่านี้ ระบบสนับสนุนนักเรียนมีส่วนช่วยในการพัฒนาองค์รวม และความเป็นอยู่ที่ดีของนักเรียน

ต่อไปนี้เป็นข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติในการบูรณาการพหุวัฒนธรรมในการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน:

1. **การฝึกสติและการทำสมาธิ:** รวมการฝึกสติและการทำสมาธิเข้ากับกิจวัตรประจำวันของนักเรียน ซึ่งอาจรวมถึงการฝึกสมาธิสั้น ๆ การฝึกหายใจอย่างมีสติ หรือแม้แต่ชั้นเรียนการฝึกสติโดยเฉพาะ แนวปฏิบัติเหล่านี้ช่วยให้นักเรียนปลูกฝังความตระหนักรู้ในตนเอง การควบคุมอารมณ์ และการเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

2. **รณรงค์น้ำใจ:** รณรงค์น้ำใจภายในโรงเรียนหรือสถานศึกษา เพื่อกระตุ้นให้เกิดน้ำใจในหมู่เด็กนักเรียน ครู และเจ้าหน้าที่ สร้างโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการแสดงความเมตตาแบบสุ่ม เช่น เขียนบันทึกขอบคุณ ช่วยเหลือกันทำงานที่ได้รับมอบหมาย หรือมีส่วนร่วมในโครงการบริการชุมชน

3. **โปรแกรมช่วยเหลือเพื่อน:** สร้างโปรแกรมช่วยเหลือเพื่อน ซึ่งนักเรียนที่มีอายุมากกว่า หรือมีประสบการณ์มากกว่า สามารถให้คำปรึกษา และสนับสนุนนักเรียนที่อายุน้อยกว่าหรือมีปัญหาได้ สิ่งนี้ส่งเสริมความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ และสายสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน ในขณะที่เดียวกันก็ให้การสนับสนุนเพิ่มเติมสำหรับผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ

4. **การศึกษาความฉลาดทางอารมณ์:** แนะนำการศึกษาความฉลาดทางอารมณ์ให้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร หรือผ่านการฝึกอบรมและการสัมมนา สอนนักเรียนเกี่ยวกับอารมณ์ ความเห็นอกเห็นใจ การฟังอย่างกระตือรือร้น และทักษะการแก้ไขข้อขัดแย้ง จัดเตรียมเครื่องมือในการทำความเข้าใจ จัดการกับอารมณ์ของตนเอง และเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเห็นอกเห็นใจ

5. **การสื่อสารอย่างมีสติ:** สอนนักเรียนให้มีทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และมีความเห็นอกเห็นใจ ส่งเสริมการฟังอย่างตั้งใจ การพูดแบบไม่ตัดสิน และการใช้ประโยค “ฉัน” เพื่อแสดงความรู้สึกและความต้องการ ด้วยการส่งเสริมการสื่อสารอย่างมีสติและความเห็นอกเห็นใจ ความขัดแย้งสามารถแก้ไขได้อย่างกลมกลืนมากขึ้น

6. **การปฏิบัติด้วยความกตัญญูทเวที:** ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งความกตัญญู โดยผสมผสานการปฏิบัติด้านความกตัญญูเข้ากับกิจวัตรประจำวัน ซึ่งสามารถทำได้ผ่านบันทึกขอบคุณ การสนทนากลุ่ม หรือการแบ่งปันที่นักเรียนแสดงความขอบคุณ สำหรับความพยายาม และคุณภาพของกันและกัน

7. **การมีส่วนร่วมของชุมชน:** ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมบริการชุมชน หรือโครงการที่ส่งเสริมสวัสดิการสังคม กระตุ้นให้นักเรียนติดต่อและสนับสนุนองค์กรท้องถิ่น องค์กรการกุศล หรือกิจกรรมต่าง ๆ สิ่งนี้ช่วยให้นักเรียนพัฒนาความรู้สึก เชื่อมโยงถึงกัน และมีมุมมองที่กว้างขึ้นเกี่ยวกับความเห็นอกเห็นใจ และความรับผิดชอบต่อสังคม

8. **การฝึกอบรมบุคลากรทางการศึกษา:** จัดให้มีการฝึกอบรมและโอกาสในการพัฒนาวิชาชีพสำหรับครูและเจ้าหน้าที่เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับพรหมวิหารธรรม และการรวมเข้ากับระบบการดูแลและช่วยเหลือนักเรียน สิ่งนี้ทำให้มั่นใจได้ถึงแนวทางที่สอดคล้อง และสนับสนุนทั่วทั้งสถาบันการศึกษา

9. **ฝึกวินัย:** เปลี่ยนจุดสนใจจากมาตรการลงโทษไปสู่การฝึกวินัยอย่างมีสติที่เน้นความเข้าใจ การไตร่ตรอง และการเติบโตส่วนบุคคล กระตุ้นให้นักเรียนรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง เปิดโอกาสให้พวกเขาเรียนรู้จากความผิดพลาดและแก้ไขข้อบกพร่องของตนเอง

10. **ความคิดริเริ่มด้านความเป็นอยู่ที่ดี:** ดำเนินโครงการและความคิดริเริ่มที่ส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีโดยรวมของนักเรียน ซึ่งอาจรวมถึงโครงการรับรู้เรื่องสุขภาพจิต การจัดการความเครียด กิจกรรมทางกาย และความคิดริเริ่มที่ส่งเสริมความสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตที่ดี

การนำคำแนะนำเหล่านี้ไปใช้สถาบันการศึกษา สามารถสร้างระบบการดูแล และช่วยเหลือนักเรียนที่มีรากฐานมาจากพรหมวิหารธรรม ส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่มีความเห็นอกเห็นใจและเกื้อกูล ซึ่งส่งเสริมการพัฒนาแบบองค์รวมและความเป็นอยู่ที่ดีของนักเรียน

รายการอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. *คู่มือครูที่ปรึกษาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน*. กรุงเทพฯ: ยูเร็นส์อิมเมจกรุ๊ป, 2554.
- กระทรวงศึกษาธิการ. *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2544 (ฉบับปรับปรุง)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศูรสภาลาดพร้าว, 2556.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. *เติมกำลังใจให้ครูสู่มืออาชีพ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550.
- _____. *แนวทางการดำเนินระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก*. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2547.
- สำนักงานปราบปรามยาเสพติด. *การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2550.
- สุชา จันท์เอม. *วัยรุ่น*. กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต, 2544.

การพัฒนา นวัตกรรม การศึกษา
เพื่อการจัดการเรียนรู้ในระบบการศึกษาไทย

The Development of Educational Innovation for
Learning Management in the Thai Education System

พระมหาวิริวิชญ์ สัตตารัมย์

PhramahaWerawich Sattaram

นิตยสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับพิเศษ สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Degree of Doctor of Education, Buddhist Educational Administration,
Faculty of Education, Mahachalalongkornrajavidyalaya University

Email: Satta198023@gmail.com

ดร.แพด็จ จงสกุลศิริ

Dr.Padet Jongsakulsiri

ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Department of Educational Administration, Faculty of Education,
Mahachalalongkornrajavidyalaya University

Email: padet.jong@mcu.ac.th

ตอบรับบทความ (Received) : 6 กรกฎาคม 2566

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 27 กรกฎาคม 2566

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 20 สิงหาคม 2566

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 27 สิงหาคม 2566

บทคัดย่อ

นวัตกรรม ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์กร เพราะจะสร้างความสำเร็จได้เปรียบในการพัฒนาองค์กร ให้มีความสำเร็จตามพันธกิจและเป้าประสงค์ได้ง่ายยิ่งขึ้น โดยเฉพาะนวัตกรรมการศึกษานั้นถือว่ามีค่าสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการศึกษาถือเป็นหัวใจหลักในการพัฒนาคน พัฒนาสังคม พัฒนาชาติให้มีความเจริญ บทความนี้จึงมุ่งศึกษาการพัฒนาวัตกรรมการศึกษา เพื่อจัดการเรียนรู้ในระบบการศึกษาไทย

จากการศึกษาและวิเคราะห์พบว่า การพัฒนาวัตกรรมการศึกษามีกระบวนการดำเนินงานเป็นไปตามลักษณะงานที่ต้องการพัฒนา โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การได้นวัตกรรมการศึกษา อาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ขึ้นอยู่กับผู้พัฒนาเป็นใคร และกระทำการพัฒนานวัตกรรมเพื่อวัตถุประสงค์ใด ส่วนการพัฒนานวัตกรรมการศึกษาเพื่อการจัดการเรียนรู้นั้นสามารถพัฒนาเชิงทฤษฎีด้วยแนวการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ โดยใช้กระบวนการทางปัญญา (กระบวนการคิด) กระบวนการทางสังคม (กระบวนการกลุ่ม) และให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ และมีส่วนร่วมในการเรียน สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้

นอกจากนี้ รูปแบบการจัดการเรียนรู้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ทั้งรูปแบบออนไลน์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการจัดการเรียนรู้ในที่ตั้งและแบบผสมผสาน ทำให้ผู้สอนและผู้เรียนทุกระดับชั้น ต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมถึงผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ ทุกเวลา และนวัตกรรมการเรียนรู้เหล่านั้นสามารถตอบสนองของความสนใจ และความสามารถของผู้เรียนได้อย่างเต็มที่

คำสำคัญ: การพัฒนา นวัตกรรม นวัตกรรมการศึกษา การจัดการเรียนรู้ ทฤษฎี

Abstracts

Innovation is regarded as a crucial factor in the advancement of organizations as it facilitates their progress towards fulfilling their missions and objectives. This significance is particularly pronounced in the domain of educational innovation, as education serves as the core driver for individual development, societal advancement, and national prosperity. This article aims to study the development of educational innovation for learning management in the Thai education system.

Through meticulous examination and analysis, it is observed that the development process of educational innovation adheres to the specific characteristics of the intended developmental endeavors. The nature of such innovation can be both abstract and concrete, contingent upon the identity of the developer and the underlying objectives that drive the innovation process. In terms of the development of educational innovation for learning management, it can be pursued through an intellectual construct, which entails the implementation of teaching and learning methodologies that underscore the generation of new knowledge and original creations. This is achieved through the application of intellectual processes, encompassing cognitive faculties such as critical thinking, reasoning, and problem-solving, alongside social processes that involve collaborative group dynamics. Moreover, the approach encourages interactive learner engagement and active participation within the learning process, enabling learners to assimilate knowledge effectively.

Furthermore, there has been a notable transformation in the landscape of learning management methodologies, marked by the pervasive integration of information technology. This encompasses diverse formats, including online modalities facilitated through electronic media and blended learning approaches amalgamating traditional and digital educational environments. Consequently, educators and learners at all educational levels must adapt to these evolving paradigms, affording learners the flexibility to engage in learning experiences irrespective of geographical and temporal constraints.

Keywords: Development, Innovation, Educational Innovation, Learning Management, Multiple Intelligences

1. บทนำ

ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ โลกมีการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศ การศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงจากระบบการศึกษาที่มีอยู่เดิม เพื่อให้ทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งเพื่อแก้ไขปัญหาทางด้านศึกษาที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาเกี่ยวกับนวัตกรรมการศึกษา ที่จะนำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาทางการศึกษาในบางเรื่อง เช่น การพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัย การผลิตและพัฒนาสื่อใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อตอบสนองการเรียนรู้ของผู้เรียนให้เพิ่มมากขึ้น การใช้นวัตกรรมมาประยุกต์ในระบบการบริหารจัดการด้านการศึกษา อาจมีส่วนช่วยให้การใช้ทรัพยากรการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

แนวคิดการจัดการเรียนรู้ในยุคโลกาภิวัตน์นั้น ได้แก่ การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือแนวการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่ และสิ่งประดิษฐ์ใหม่โดยการใช้กระบวนการทางปัญญา กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการกลุ่ม ให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ และมีส่วนร่วมในการเรียน สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ โดยผู้สอนมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญต้องจัดให้สอดคล้องกับความสนใจ ความสามารถและความถนัด เน้นการบูรณาการความรู้ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ใช้หลากหลายวิธีการสอน หลากหลายแหล่งความรู้ สามารถพัฒนาปัญญาอย่างหลากหลาย คือ พหุปัญญา รวมทั้งเน้นการวัดผลอย่างหลากหลายวิธี

2. แนวคิดนวัตกรรมทางการศึกษา

คำว่า นวัตกรรมการศึกษา (Educational Innovation) มาจากคำว่า “นว + กรรม + การศึกษา” เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า “นว + กรรม” จะหมายถึง ใหม่ + การกระทำ ซึ่งแปลว่า “การกระทำใหม่” เมื่อรวมกับคำ “การศึกษา” จึงหมายความว่า “การกระทำใหม่ทางการศึกษา” ความหมายดังกล่าวนี้ เมื่อพิจารณาเฉพาะคำว่า “Innovation” จาก Thorndike and Barnhart Junior Dictionary หมายถึง การ

เปลี่ยนแปลงในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการนำสิ่งใหม่ ๆ และวิธีการใหม่ในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ดังนั้น จะเห็นว่าความหมายจากพจนานุกรมภาษาอังกฤษก็สอดคล้องกันกับคำว่า “นวัตกรรม” ที่บัญญัติขึ้นใช้ในภาษาไทยเช่นเดียวกัน

ประเด็นที่จะต้องพิจารณาคือ คำถามที่ว่า “การกระทำสิ่งใหม่ ๆ ทางการศึกษา” คืออะไร หรือ “สิ่ง” ที่กล่าวนี้คืออะไร คำตอบสำหรับคำถามนี้ คือ “สิ่ง” ที่กล่าวถึงนี้อาจได้แก่ เทคนิควิธีการ แนวคิดทฤษฎี และสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ ดังนั้น นวัตกรรมการศึกษา จึงหมายถึงนวัตกรรมที่มีลักษณะเป็นนามธรรม ได้แก่ เทคนิควิธีการ แนวคิดทฤษฎีทางการศึกษา ซึ่งจัดเป็นนวัตกรรมประเภทที่หนึ่ง และนวัตกรรมที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม ได้แก่ สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ทางการศึกษาใหม่ ๆ ซึ่งเป็นนวัตกรรมประเภทที่สอง นั่นเอง ตัวอย่างนวัตกรรมการศึกษาที่เป็นแนวคิดทฤษฎีทางการศึกษา ได้แก่ ทฤษฎีการบริหารองค์การ ทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎีการวัดและประเมินผลการเรียน รูปแบบและแนวทางการประเมิน ทฤษฎีหลักสูตรและการสอน สำหรับนวัตกรรมการศึกษาประเภทที่เป็นสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และครุภัณฑ์ทางการศึกษา เช่น ชุดการสอน บทเรียนมอดูลคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เครื่องมือทดลองในการเรียนวิชาทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ดังนั้น โดยสรุป นวัตกรรมการศึกษา คือ สิ่งที่มีลักษณะเป็นนามธรรมหรือรูปธรรม

3. หลักการ การออกแบบ สร้าง และประเมินนวัตกรรมการศึกษา

การพัฒนานวัตกรรมการศึกษา หมายถึง การพัฒนานวัตกรรมการศึกษาโดยใช้กระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือดำเนินการในแต่ละขั้นตอน โดยที่เป้าหมายสำคัญ คือ การได้นวัตกรรมการศึกษาที่เป็นต้นแบบ สามารถนำไปใช้หรือแก้ไขปัญหาทางการศึกษาได้จริง¹

การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา มีขั้นตอนดำเนินงานเช่นเดียวกันกับการวิจัยและพัฒนาทั่ว ๆ ไป คือ เริ่มจาก 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน หรือสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการเกี่ยวกับการจัดการศึกษา หรือการจัดการเรียนการ

1. รัตน์ บัณฑิต, การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2564).

สอน 2) การออกแบบ สร้าง และประเมินนวัตกรรมการศึกษา 3) การนำนวัตกรรมการศึกษาที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้ 4) การประเมินและปรับปรุงนวัตกรรมการศึกษา

การพัฒนาวัตกรรมการศึกษา โดยอาศัยกระบวนการวิจัยนี้ สามารถกระทำได้ทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เช่น การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษา การพัฒนาเทคนิค การบริหารสถานศึกษา การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การพัฒนาชุดฝึกการเรียนรู้วิชาใดวิชาหนึ่ง การพัฒนาคอมพิวเตอร์ช่วยสอนวิชาใดวิชาหนึ่ง การพัฒนาเกมเพื่อฝึกกระบวนการคิด การพัฒนารูปแบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา การพัฒนาเทคนิคการประเมินตนเองของสถานศึกษา เป็นต้น ทั้งนี้ การจะพัฒนานวัตกรรมการศึกษาแบบใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าผู้ดำเนินการพัฒนาเป็นใคร และมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบเป็นอย่างไร กล่าวคือ ถ้าผู้พัฒนาเป็นผู้บริหารสถานศึกษา นวัตกรรมการศึกษาที่ควรพัฒนาก็จะมุ่งเน้นที่รูปแบบ หรือเทคนิควิธีการบริหารจัดการสถานศึกษา แต่ถ้าผู้พัฒนาเป็นศึกษานิเทศ นวัตกรรมการศึกษาที่พัฒนาจะเป็นรูปแบบเทคนิควิธีการนิเทศแบบต่าง ๆ หรือการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้รายวิชาหนึ่ง ๆ ในทำนองเดียวกันหากผู้พัฒนา คือ ครูผู้สอน นวัตกรรมการศึกษาที่ควรพัฒนาอย่างยิ่งคือ รูปแบบ เทคนิควิธีการสอนใหม่ เพื่อแก้ปัญหา หรือเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ในรายวิชาหนึ่ง ๆ หรือการพัฒนาสื่อ วัสดุ ครุภัณฑ์สำหรับใช้ประกอบการเรียนการสอนในรายวิชาเนื้อหาใด ๆ นั่นเอง

สรุป การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมศึกษามีกระบวนการดำเนินงานเป็นไปตามลักษณะของการวิจัยและพัฒนา โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การได้นวัตกรรมการศึกษา นวัตกรรมการศึกษา อาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ขึ้นอยู่กับผู้พัฒนาเป็นใคร และกระทำการพัฒนานวัตกรรมเพื่อวัตถุประสงค์ใด

หลักการพื้นฐานของนวัตกรรมการศึกษา

ทิสนา แชมมณี² กล่าวว่าความใหม่มิใช่เป็นคุณสมบัติประการเดียวของนวัตกรรม ถ้าเป็นเช่นนั้น ของทุกอย่างที่เข้ามาใหม่ ๆ จะเป็นนวัตกรรมทั้งสิ้น นวัตกรรม ไม่ว่าจะในด้านใด จำเป็นต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญ ดังนี้

2. ทิสนา แชมมณี, *ศาสตร์การสอน*, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548).

1. เป็นสิ่งใหม่ ซึ่งมีความหมายในหลายลักษณะด้วยกัน ได้แก่
 - 1.1 เป็นสิ่งใหม่ทั้งหมดหรือใหม่เพียงบางส่วน
 - 1.2 เป็นสิ่งใหม่ที่ยังไม่เคยมีการนำมาใช้ในที่นั้น กล่าวคือ เป็นสิ่งใหม่ในบริบทหนึ่ง แต่อาจเป็นของเก่า ในอีกบริบทหนึ่ง ได้แก่ การนำสิ่งที่ใช้ หรือปฏิบัติกันในสังคมหนึ่งมาปรับใช้ในอีกสังคมหนึ่ง นับเป็นนวัตกรรมในสังคมนั้น
 - 1.3 เป็นสิ่งใหม่ในช่วงเวลาหนึ่งแต่อาจเป็นของเก่าในอีกช่วงเวลาหนึ่ง อาทิเช่น อาจเป็นสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้ว แต่ไม่ได้ผลเนื่องจากขาดปัจจัยสนับสนุน ต่อมาเมื่อปัจจัยและสถานการณ์อำนวยจึงนำมาเผยแพร่และทดลองใช้ใหม่ ถือว่าเป็นนวัตกรรมได้
 2. เป็นสิ่งใหม่ที่กำลังอยู่ในกระบวนการพิสูจน์ทดสอบว่า จะใช้ได้ผลมากน้อยเพียงใดในบริบทนั้น
 3. เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับนำไปใช้แต่ยังไม่เป็นส่วนหนึ่งของระบบงานปกติ หากการยอมรับการนำไปใช้นั้นได้กลายเป็นการใช้อย่างปกติในระบบงานของที่นั้นแล้ว ก็ไม่ถือเป็นนวัตกรรมอีกต่อไป
 4. เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับนำไปใช้บ้างแล้วแต่ยังไม่แพร่หลาย คือ ยังไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง
- สรุปได้ว่า หลักการพื้นฐานของนวัตกรรมการศึกษา จำเป็นต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ เป็นสิ่งใหม่ทั้งหมดหรือใหม่เพียงบางส่วน เป็นสิ่งใหม่ที่กำลังอยู่ในกระบวนการพิสูจน์ทดสอบ เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับนำไปใช้ และเป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับนำไปใช้บ้างแล้วแต่ยังไม่แพร่หลาย

การออกแบบ สร้าง และประเมินนวัตกรรมการศึกษา

เมื่อได้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการของการปฏิบัติงานทางการศึกษา โดยใช้เทคนิค วิธีการต่าง ๆ ที่กล่าวผ่านมาแล้ว ก็เป็นการนำข้อมูลที่ได้นั้นมาใช้สำหรับการออกแบบ สร้าง และประเมินนวัตกรรมการศึกษาที่สร้างขึ้น ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ 2 ของการดำเนินงานวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา รายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานขั้นตอนนี้โดยตรง ได้แก่ วัตถุประสงค์

การดำเนินงาน ประเภทการศึกษา และเทคนิควิธีการดำเนินงาน ออกแบบ สร้าง และ ประเมินนวัตกรรมการศึกษา³

1. วัตถุประสงค์การดำเนินงาน

การดำเนินงานในขั้นตอนที่ 2 นี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อที่จะออกแบบดำเนินการสร้างและประเมิน หรือตรวจสอบประสิทธิภาพของนวัตกรรมที่สร้างขึ้น จนกระทั่ง นวัตกรรมมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด ก่อนที่จะนำนวัตกรรมไปขยายผลทดลอง ใช้ในขั้นตอนที่ 3 ต่อไป ทั้งนี้การที่จะออกแบบ สร้าง และประเมินนวัตกรรมการศึกษานั้นก็ต้องอาศัยข้อมูลที่ได้จากการดำเนินงานในขั้นตอนที่ 1 ที่ผ่านมา

2. ประเภทนวัตกรรมการศึกษา

นวัตกรรมการศึกษาแต่ละประเภทที่จะกล่าวถึงต่อไป แม้ว่านวัตกรรมบางประเภท อาจจะดูเสมือนว่า “ไม่ใหม่” หรือไม่สอดคล้องกับชื่อที่เรียกว่า “นวัตกรรม” ตามรากศัพท์ แต่เมื่อพิจารณาจากมุมมองของ เปรื่อง กุมุท⁴ สิ่งใดจะจัดว่าเป็น “นวัตกรรม” หรือไม่นั้น จะมีลักษณะใน 5 ลักษณะ จัดเป็นนวัตกรรมการศึกษาทั้งสิ้น เกณฑ์การพิจารณาคูณลักษณะนวัตกรรมที่กล่าวนี้ ได้แก่

2.1 ความคิดหรือการกระทำใหม่นั้น อาจจะเป็นสิ่งเก่าในที่อื่น ๆ ที่ใดที่หนึ่ง มาแล้ว แต่เพิ่งนำมาใช้และใช้ได้ดีในที่แห่งนี้ (อาจเป็นสถาบันทางการศึกษาฯ หนึ่ง ก็ถือว่าความคิด และการกระทำดังกล่าวเป็นนวัตกรรม)

2.2 ความคิดหรือการกระทำใหม่นั้นครั้งหนึ่งเคยมีการนำมาใช้ในที่แห่งนี้ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากขาดความพร้อมพื้นฐานบางอย่าง แต่ในเวลานี้ที่แห่งนี้มีความพร้อมพื้นฐานที่กล่าวครบถ้วน การนำความคิดหรือการกระทำใหม่นั้น มาใช้ในปัจจุบันก็กล่าวได้ว่าเป็นนวัตกรรมด้วยเช่นกัน

2.3 ความคิดหรือการกระทำใหม่นั้นเป็นเพราะมีสิ่งใหม่ เข้ามาพร้อมกับการที่จะกระทำบางอย่างทางการศึกษาในขณะนั้น โดยสิ่งใหม่ ๆ ดังกล่าวนำมาใช้และมุ่งหวังว่าจะก่อให้เกิดการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาทางการศึกษานั้น

3. รัตนะ บัวสนธ์, *การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2564).

4. บุญเกื้อ ครอบหาเวช, *นวัตกรรมการศึกษา*, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), 15–16.

2.4 ความคิดหรือการกระทำใหม่นั้น ครั้งหนึ่งเมื่อมีการนำมาใช้หรือคิดว่าจะใช้ แต่ได้รับการต่อต้าน ขัดขวางจากผู้ร่วมงาน โดยเฉพาะจากผู้บริหาร หน่วยงานองค์กรที่มีเจตคติทางลบต่อสิ่งนั้น ครั้นเมื่อมีการเปลี่ยนตัวผู้บริหาร และผู้บริหารคนใหม่ให้การสนับสนุน เล็งเห็นความสำคัญให้นำมาใช้ในหน่วยงาน ความคิดหรือการกระทำที่กล่าวนี้ก็จัดเป็นนวัตกรรมด้วยเช่นกัน

2.5 ความคิดหรือการกระทำใหม่นั้น เป็นสิ่งที่ไม่เคยมีใครคิดและกระทำมาก่อนเลยในโลก (ซึ่งหาพบได้ยาก)

สรุปได้ว่า การออกแบบ สร้าง และประเมินนวัตกรรมการศึกษาควรคำนึงถึงวัตถุประสงค์การดำเนินงาน และประเภทนวัตกรรมการศึกษา คุณลักษณะของนวัตกรรม ได้แก่ ความคิดหรือการกระทำใหม่นั้น อาจจะเป็นสิ่งเก่าในที่อื่น ๆ ที่ได้ที่หนึ่ง เคยมีการนำนวัตกรรมนั้นมาใช้ในที่แห่งใหม่แต่ไม่ประสบความสำเร็จอันเนื่องมาจากขาดความพร้อมพื้นฐาน หรือเมื่อมีการนำนวัตกรรมมาใช้หรือคิดว่าจะใช้ แต่ได้รับการต่อต้าน ขัดขวางจากผู้ร่วมงาน และความคิดหรือการกระทำใหม่นั้น เป็นสิ่งที่ไม่เคยมีใครคิดและกระทำมาก่อนเลยในโลก

เทคนิควิธีดำเนินการออกแบบ สร้าง และประเมินนวัตกรรมการศึกษา

รัตนะ บัวสนธิ⁵ การออกแบบ สร้าง และประเมินนวัตกรรมการศึกษา มีเทคนิควิธีการตามลำดับขั้นต่อไปนี้⁶

ขั้นที่ 1 จัดลำดับ กำหนดปัญหา และความต้องการพัฒนานวัตกรรม การดำเนินงานขั้นนี้ เป็นผลสืบเนื่องจากการดำเนินงานวิจัยในขั้นตอนที่ 1 ในบทที่ 2 ภายหลังจากได้ข้อมูลซึ่งเป็นผลจากการวิจัย ข้อมูลที่กล่าวนี้อาจประกอบด้วยข้อมูลที่เกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน และปัญหาการดำเนินงานทางการศึกษาในเรื่องที่ทำการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 เช่น สภาพปัจจุบันและปัญหาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาใดวิชาหนึ่งที่ต่ำกว่าเกณฑ์การทดสอบระดับชาติ (National Test : NT) สภาพปัจจุบัน และ

5. รัตนะ บัวสนธิ, *การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2564), 28.

6. เรื่องเดียวกัน, 18.

ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่ครูยังใช้วิธีสอนแบบดั้งเดิม สภาพปัจจุบัน และปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโรงเรียน เป็นต้น นอกจากนั้นแล้ว ก็อาจจะยังประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของสถานศึกษาหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนา หรือแก้ปัญหาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

ข้อมูลทั้งหมดเหล่านี้จำเป็นต้องนำมาประมวลสังเคราะห์เข้าด้วยกัน และจัด ลำดับปัญหาความต้องการเร่งด่วนในการแก้ไข และพัฒนางานประจำ การกำหนด ลำดับความสำคัญของปัญหา และความต้องการในการแก้ไขหรือพัฒนานั้น อาจ พิจารณาจากความถี่ของผู้ตอบ หรือการหาค่าเฉลี่ยของคำตอบ หลังจากนั้นจึงค่อย ทำการจัดลำดับค่าเฉลี่ยเรียงจากมากไปน้อย โดยค่าเฉลี่ยใดมากก็ควรจะได้รับ การพิจารณานำมาเป็นปัญหา หรือความต้องการพัฒนาก่อน

ขั้นที่ 2 ตัดสินใจเลือกและออกแบบนวัตกรรม เมื่อเลือกปัญหาและความ ต้องการที่จะแก้ไข หรือพัฒนางานทางการศึกษาเรื่องใดแล้ว จะต้องตัดสินใจว่าจะ เลือกนวัตกรรมการศึกษาประเภทใด เพื่อใช้แก้ไขปัญหา หรือพัฒนางานการศึกษา นั้น ๆ โดยศึกษาทำความเข้าใจจุดดีจุดด้อย ตลอดจนคุณลักษณะ หรือธรรมชาติของ นวัตกรรมดังกล่าว เมื่อตัดสินใจเลือกใช้นวัตกรรมใดแล้วก็เป็น การออกแบบนวัตกรรม นั้น โดยคำนึงถึงองค์ประกอบที่สำคัญ ๆ ของนวัตกรรมว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง แล้ว จึงเขียนหรือจัดทำเป็นภาพร่าง ๆ ของนวัตกรรม คล้ายการสเก็ตซ์ภาพแบบเส้นหรือ สิ่งของเครื่องใช้อื่น ๆ

ขั้นที่ 3 สร้างนวัตกรรม ขั้นนี้เป็นการลงมือจัดทำรายละเอียดนวัตกรรมตาม องค์ประกอบ แต่ละส่วนตามที่ทำเป็นภาพร่างไว้ก่อนหน้านั้น ทั้งนี้การเพิ่มเติมลง รายละเอียดของนวัตกรรมอาจทำได้ 2 วิธี ขึ้นอยู่กับประเภทนวัตกรรม และความ รู้ ความสามารถของนักวิจัยเอง ดังนี้

3.1 กรณีนักวิจัยเป็นผู้พัฒนาด้วยตนเอง นวัตกรรมบางประเภทนักวิจัยอาจ จะมีความสามารถจัดสร้างหรือเขียนขึ้นด้วยตนเอง เช่น ชุดการสอน บทเรียนมอดูล แบบฝึก หรือหนังสืออ่านประกอบ กรณีเช่นนี้ นักวิจัยเพียงแต่ศึกษาจากเอกสาร ตำรา สอบถามผู้รู้ และตัวอย่างที่เป็นของจริงประกอบ ก็สามารถเขียนรายละเอียด แต่ละส่วนตามที่ต้องการได้

3.2 กรณีอาศัยผู้เชี่ยวชาญ โดยเฉพาะนวัตกรรมบางประเภทอาจจำเป็นต้องใช้ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะช่วยสร้างให้นักวิจัย เพียงแต่เป็นผู้ระบุวัตถุประสงค์หรือเนื้อหาสาระที่ต้องการให้ปรากฏให้อยู่ในนวัตกรรมนั้น นวัตกรรมประเภทนี้ได้แก่ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน การเรียนรู้อิเล็กทรอนิกส์ การถ่ายทำวิดีโอทัศน์ หรือภาพยนตร์ ประกอบการเรียน จะเห็นนวัตกรรมที่กล่าวจำเป็นต้องอาศัยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ และการถ่ายภาพยนตร์โดยตรงเท่านั้น ดังนั้น ในการสร้างนวัตกรรมประเภทนี้นักวิจัยจึงต้องมีการประสานงาน จ้างงาน ติดต่อและพูดคุยกับผู้เชี่ยวชาญในรายละเอียด เกี่ยวกับวัตถุประสงค์และเนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ซึ่งจะทำให้ผู้เชี่ยวชาญ (หรือนักเทคโนโลยี) เหล่านั้นสร้างนวัตกรรมได้ตรงตามที่นักวิจัยต้องการ

ขั้นที่ 4 ประเมินนวัตกรรม เมื่อสร้างนวัตกรรมการศึกษาเสร็จแล้วก็จะเป็นการประเมินนวัตกรรมที่สร้างขึ้นว่ามีความสอดคล้อง เหมาะสม และมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลเพียงไร ซึ่งในการประเมินนวัตกรรมนี้สามารถจำแนกได้ ดังนี้

4.1 การประเมินความสอดคล้องของนวัตกรรม การประเมินส่วนนี้เพื่อพิจารณาส่วนประกอบของนวัตกรรมแต่ละส่วนมีความสอดคล้องสัมพันธ์กันหรือไม่ หรือมีความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันเพียงไร เช่น การประเมินความสอดคล้ององค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร ได้แก่ 1) ปรัชญาหรือหลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหาสาระ 4) แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียน 5) การวัดและประเมินผล โดยประเมินว่าองค์ประกอบทั้ง 5 ส่วนนี้สัมพันธ์กันเพียงไร ทั้งนี้การประเมินความสอดคล้องของนวัตกรรมสามารถกระทำได้ 2 วิธีตามลำดับ ได้แก่

ก. กรอบเหตุผลสัมพันธ์ (Logical Framework Relation) การประเมินหรือความสอดคล้องขององค์ประกอบนวัตกรรม โดยใช้กรอบเหตุผลสัมพันธ์เป็นการประยุกต์ของการเขียนโครงการ แบบเหตุผลสัมพันธ์ที่ใช้สำหรับตรวจสอบโครงการที่เขียนขึ้นว่า มีความสอดคล้องกันในแต่ละส่วนของโครงการหรือไม่ อย่างไรก็ตาม คำถามเชิงเหตุผลว่า “อย่างไร (How)” และ “ทำไม (Why)” การนำกรอบเหตุผลมาตรวจสอบความสอดคล้องของนวัตกรรมก็กระทำได้โดยการตั้งคำถามว่า “อย่างไร” และ “ทำไม” ในองค์ประกอบแต่ละส่วนของนวัตกรรม นำองค์ประกอบแต่ละส่วน

ของนวัตกรรมมาใส่ตาราง ซึ่งอาจจะเป็นแนวตั้งหรือแนวนอนก็ได้ หลังจากนั้นก็เริ่มตั้งคำถามว่า “อย่างไร” จากบนลงล่าง (กรณีแนวตั้ง) จนถึงส่วนสุดท้ายขององค์ประกอบนั้น แล้วย้อนตั้งคำถามว่า “ทำไม” จากล่างขึ้นบน (กรณีแนวตั้ง) จากส่วนสุดท้ายถึงส่วนแรก แต่ถ้าเป็นกรณีแนวนอนก็ตั้งคำถามว่า “อย่างไร” จากซ้ายไปขวา จนกระทั่งถึงส่วนสุดท้ายขององค์ประกอบนวัตกรรมนั้น แล้วจึงย้อนตั้งคำถามว่า “ทำไม” จากส่วนสุดท้ายขวาไปซ้ายจนถึงส่วนแรก

การประเมินตรวจสอบโดยใช้กรอบเหตุผลสัมพันธ์ จะเป็นการตรวจสอบด้วยตัวของผู้ร่าง หรือจัดทำหลักสูตรเอง หรือเมื่อบุคคลอื่น ๆ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ตรวจสอบก็สามารถใช้ได้เช่นกัน การตรวจสอบดังกล่าวนี้หากเขียนองค์ประกอบของหลักสูตรอย่างเป็นทางการเหตุเป็นผลจะพบว่า เมื่อตั้งคำถามแล้วพิจารณาที่คำตอบในส่วนต่อ ๆ ไป จะมีความสัมพันธ์ตอบคำถามได้อย่างกลมกลืนหรือกล่าวได้ว่า องค์ประกอบแต่ละส่วนของหลักสูตรมีความสอดคล้องกัน การใช้กรอบเหตุผลสัมพันธ์สำหรับประเมินความสอดคล้ององค์ประกอบของนวัตกรรมประเภทอื่น ๆ ก็กระทำได้ในทำนองเดียวกันนี้

ข. ผู้เชี่ยวชาญตัดสิน (Expert Judgment) การประเมินนวัตกรรมด้วยวิธีการนี้ เป็นการอาศัยบุคคลกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์เกี่ยวกับนวัตกรรมการศึกษาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นผู้พิจารณานวัตกรรมดังกล่าวอย่างรอบด้านในแต่ละส่วนขององค์ประกอบนวัตกรรมนั้นว่า มีความสอดคล้องกันหรือไม่เพียงไร หลังจากนั้นจึงนำผลการพิจารณาประเมินจากผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์สรุปผล เพื่อบ่งบอกถึงความสอดคล้องของนวัตกรรมต่อไป

สรุปได้ว่า เทคนิควิธีดำเนินการออกแบบ สร้าง และประเมินวัตกรรมการศึกษามีเทคนิควิธีการตามลำดับขั้น 4 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 จัดลำดับ กำหนดปัญหา และความต้องการพัฒนานวัตกรรม

ขั้นที่ 2 ตัดสินใจเลือกและออกแบบนวัตกรรม

ขั้นที่ 3 สร้างนวัตกรรม

ขั้นที่ 4 ประเมินนวัตกรรม

แนวคิดการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

แนวคิดการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ แนวการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่ และสิ่งประดิษฐ์ใหม่โดยการใช้กระบวนการทางปัญญา (กระบวนการคิด) กระบวนการทางสังคม (กระบวนการกลุ่ม) และให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมในการเรียน สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้โดยผู้สอนมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ต้องจัดให้สอดคล้องกับความสนใจ ความสามารถและความถนัด เน้นการบูรณาการความรู้ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ใช้หลากหลายวิธี การสอน หลากหลายแหล่งความรู้ สามารถพัฒนาปัญญาอย่างหลากหลาย คือ พหุปัญญา รวมทั้งเน้นการวัดผลอย่างหลากหลายวิธี

การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะดังนี้

- 1) ผู้เรียนมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน ผู้เรียนเป็นผู้เรียนรู้บทบาทของผู้สอน คือ ผู้สนับสนุน (Supporter) และเป็นแหล่งความรู้ (Resource Person) ของผู้เรียน ผู้เรียนจะรับผิดชอบตั้งแต่เลือก และวางแผนสิ่งที่ตนจะเรียนหรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการเลือก และจะเริ่มต้นการเรียนรู้ด้วยตนเองด้วยการศึกษาค้นคว้ารับผิดชอบการเรียน ตลอดจนประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง

- 2) เนื้อหาวิชามีความสำคัญ และมีความหมายต่อการเรียนรู้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ปัจจัยสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาประกอบด้วย เนื้อหาวิชา ประสบการณ์เดิม และความต้องการของผู้เรียน การเรียนรู้ที่สำคัญและมีความหมาย จึงขึ้นอยู่กับสิ่งที่สอน (เนื้อหา) และวิธีที่ใช้สอน (เทคนิคการสอน)

- 3) การเรียนรู้จะประสบผลสำเร็จ หากผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียนจะได้รับความสนุกสนานจากการเรียน หากได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ได้ทำงานร่วมกันกับเพื่อน ๆ ได้ค้นพบข้อคำถามและคำตอบใหม่ ๆ สิ่งใหม่ ๆ ประเด็นที่ท้าทาย และความสามารถในเรื่องใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นรวมทั้งการบรรลุผลสำเร็จของงานที่พวกเขาเริ่มด้วยตนเอง

4) สัมพันธภาพระหว่างผู้เรียน การมีสัมพันธภาพในกลุ่มจะช่วยส่งเสริมความเจริญงอกงาม การพัฒนาความเป็นผู้ใหญ่ การปรับปรุงการทำงาน และการจัดการกับชีวิตของแต่ละบุคคล สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในกลุ่มจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันของผู้เรียน

5) ผู้สอน คือ ผู้อำนวยการความสะดวก และเป็นแหล่งความรู้ในการจัดการเรียนการสอน แบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้สอนจะต้องมีความสามารถที่จะค้นพบความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน เป็นแหล่งความรู้ที่ทรงคุณค่าของผู้เรียน และสามารถค้นคว้าหาสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ที่เหมาะสมกับผู้เรียน สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ความเต็มใจของผู้สอนที่จะช่วยเหลือโดยไม่มีเงื่อนไข ผู้สอนจะให้ทุกอย่างแก่ผู้เรียน ไม่ว่าจะด้วยความเชี่ยวชาญ ความรู้ เจตคติ และการฝึกฝน โดยผู้เรียนมีอิสระที่จะรับหรือไม่รับ การให้นั้นก็ได

6) ผู้เรียนมีโอกาสเห็นตนเองในแง่มุมที่แตกต่างจากเดิม การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งให้ผู้เรียนมองเห็นตนเองในแง่มุมที่แตกต่างออกไป ผู้เรียนจะมีความมั่นใจในตนเอง และควบคุมตนเองได้มากขึ้น สามารถเป็นในสิ่งที่อยากเป็น มีวุฒิภาวะสูงมากขึ้น ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมและมีส่วนร่วมับเหตุการณ์ต่าง ๆ มากขึ้น

7) การศึกษา คือ การพัฒนาประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนหลาย ๆ ด้านพร้อมกันไป การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นจุดเริ่มของการพัฒนาผู้เรียนหลาย ๆ ด้าน เช่น คุณลักษณะด้านความรู้ ความคิด ด้านการปฏิบัติ และด้านอารมณ์ความรู้สึก จะได้รับการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน

กล่าวโดยสรุป การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 นั้น มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ ผู้เรียนมีบทบาทต่อการรับผิดชอบหน้าที่ตนเอง การออกแบบการเรียนการสอนและเนื้อหา มุ่งเน้นความต้องการของผู้เรียน สร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้เรียน ส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่ม โดยที่ผู้สอนคอยอำนวยความสะดวกในการเรียน เพื่อให้เกิดพัฒนาการเรียนรู้อะไรและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนให้มีวุฒิภาวะมากยิ่งขึ้น

4. การพัฒนานวัตกรรมการศึกษาเพื่อการจัดการเรียนรู้

แนวคิดการพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ ความเจริญก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี ได้ส่งผลกระทบต่อการศึกษาของชาติ นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ ประเภทบทเรียนออนไลน์เป็นนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้แบบหนึ่ง โดยการจัดการเรียนรู้ออนไลน์เป็นนวัตกรรมที่ถูกนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบัน จากการศึกษาความหมายของนวัตกรรมพบว่า มีการให้ความหมายไปในแนวทางเดียวกัน คือ นวัตกรรม หมายถึง แนวคิดใหม่ที่จะช่วยพัฒนาผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมการทำงาน การจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพและเกิดผลคุ้มค่าหรือเป็นการนำสิ่งใหม่เข้ามาเพิ่มเติม เปลี่ยนแปลงวิธีการที่ทำอยู่เดิมให้ได้ผลยิ่งขึ้น โดยองค์ประกอบของนวัตกรรมประกอบด้วย มีแนวคิดใหม่ มีระเบียบ และระบบ มีหลักหรือวิธีการปฏิบัติ เป็นสิ่งประดิษฐ์⁷ ดังนั้นนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ จึงหมายถึง รูปแบบ วิธีการ กระบวนการหรือสื่อการเรียนรู้ใหม่ ที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งอาจไม่เคยมีมาก่อน หรืออาจมีการพัฒนาดัดแปลงจากของเดิมให้ดีขึ้น และเมื่อนำสิ่งเหล่านั้นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้จะส่งผลให้การจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น สอดคล้องกับ Licht, Tasiopoulou & Wastiau ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมว่า หมายถึง ความคิด การฝึกฝน หรือสิ่งซึ่งถูกรับรู้ว่าเป็นของใหม่โดยบุคคลหรือกลุ่มที่นำมาใช้ และมีความสำคัญไม่ว่าจะเป็นความคิดหรือวัตถุใหม่ ซึ่งถูกวัดโดยช่วงเวลาที่ผ่านมาตั้งแต่มีการใช้หรือค้นพบเป็นครั้งแรก จากสถานการณ์ของโลกในปัจจุบัน รูปแบบการจัดการเรียนรู้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ทั้งรูปแบบออนไลน์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการจัดการเรียนรู้ในที่ตั้งและแบบผสมผสาน ทำให้ผู้สอนและผู้เรียนทุกระดับชั้นต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การจัดการเรียนรู้ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตหรือการเรียนรู้รูปแบบต่าง ๆ เกิดการถ่ายทอดเนื้อหาผ่านช่องทางสื่อออนไลน์ ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา และนวัตกรรมการเรียน

7. วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนาผล, *การพัฒนาทักษะสร้างสรรค์นวัตกรรม*, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2554).

รู้เหล่านั้นสามารถตอบสนองความสนใจ และความสามารถของผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ จึงทำให้การจัดการเรียนรู้ออนไลน์และบทเรียนออนไลน์ เป็นนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่สำคัญในปัจจุบันและอนาคต

ความสำคัญของนวัตกรรมจัดการเรียนรู้

ปัจจุบันนวัตกรรมได้ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายผ่านช่องทางต่าง ๆ ในสังคม เช่น นวัตกรรมบนสื่อออนไลน์ และเนื่องจากนวัตกรรมมีความหลากหลายแตกต่างกัน ออกไป ขึ้นอยู่กับประเภทของนวัตกรรมนั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้การยอมรับ นวัตกรรมมีระดับที่แตกต่างกันออกไปและมีความสำคัญ ดังนี้

1) **ระดับความรู้หรือระดับการรับรู้** เป็นการยอมรับในระดับที่บุคคลรับทราบ ว่า มีแนวคิดใหม่ วิธีการปฏิบัติใหม่ สิ่งใหม่ หรือนวัตกรรม แต่ยังขาดข้อมูลหรือความรู้ ความเข้าใจในนวัตกรรมนั้น

2) **ระดับการชักจูง** หรือระดับความสนใจ เป็นการรับรู้และชักจูงให้มีความสนใจ ในนวัตกรรมหรือระดับ ที่บุคคลรู้สึกสนใจและพยายามค้นหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้น สืบเนื่องมาจากนวัตกรรมอาจจะแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการของตนเองได้

3) **ระดับการยอมรับหรือระดับการประเมิน** เป็นการคิดไตร่ตรองถึงผลดี ผลเสีย ความเป็นไปได้และยอมรับเอานวัตกรรมมาใช้ หรือในระดับที่บุคคลจะประเมิน ถึงความเหมาะสม และความคุ้มค่าของการนวัตกรรมมาใช้กับปัจจุบันหรืออนาคต

4) **ระดับการนำไปใช้** หรือระดับการทดลองใช้ เป็นการนำนวัตกรรมไปใช้ใน ขอบเขตจำกัดเพื่อดูว่าจะใช้ได้จริงและเกิดผลมากน้อยเพียงไร หรือในระดับที่บุคคล ทดลองใช้นวัตกรรมเพื่อดูความเหมาะสมกับสภาพของตนก่อนตัดสินใจนำไปใช้งานจริง

5) **ระดับการรับรอง** หรือระดับการเลือกรับ เป็นการยอมรับในระดับสูงสุด พบ ว่า นวัตกรรมเกิดประโยชน์เป็นที่น่าพอใจ และคุ้มค่าที่จะนำไปใช้อย่างต่อเนื่อง หรือ ในระดับที่บุคคลตัดสินใจใช้นวัตกรรมหลังจากพิจารณาผลการใช้แล้ว และเลือกรับ นวัตกรรมไปใช้ต่อไป

5. บทสรุป

การพัฒนานวัตกรรมการศึกษา คือ วิธีการกำหนดปัญหา และความต้องการในการพัฒนานวัตกรมนั้นแล้วนำปัญหา หรือความต้องการเหล่านั้นมาเป็นเป้าหมายในการพัฒนานวัตกรรม ซึ่งนวัตกรรมนั้นอาจจะเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นใหม่เลย หรือเป็นการนำเอาสิ่งที่มีอยู่แล้วมาพัฒนาต่อเพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพื่อให้การจัดการศึกษานั้นมีผลสัมฤทธิ์เป็นไปตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าประสงค์ขององค์กร โดยเฉพาะนวัตกรรมการศึกษานั้นถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการศึกษาถือเป็นหัวใจหลักในการพัฒนาคน พัฒนาสังคม พัฒนาชาติให้มีความเจริญ ซึ่งนวัตกรรมนั้นอาจจะหมายถึงสิ่งที่สร้างขึ้นใหม่ หรือสิ่งที่อาจจะมิใช่แล้วแต่ยังไม่ได้รับการยอมรับหรือเผยแพร่เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป หรืออาจจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วเคยใช้กับบริบทหนึ่งจนได้ผลเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป แต่เมื่อนำไปใช้ในอีกบริบทหนึ่งก็ถือว่าเป็นนวัตกรรมได้เช่นกัน

จากสถานการณ์ของโลกในปัจจุบัน รูปแบบการจัดการเรียนรู้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ทั้งรูปแบบออนไลน์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการจัดการเรียนรู้ในที่ตั้งและแบบผสมผสาน ทำให้ผู้สอนและผู้เรียนทุกระดับชั้น ต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การจัดการเรียนรู้ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือการจัดการเรียนรู้รูปแบบใดก็ได้ที่มีการถ่ายทอดเนื้อหาผ่านช่องทางสื่อ ออนไลน์ ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา และนวัตกรรมการเรียนรู้เหล่านั้นสามารถตอบสนองของความสนใจและความสามารถของผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ จึงทำให้การจัดการเรียนรู้ออนไลน์และบทเรียนออนไลน์เป็นนวัตกรรม การจัดการเรียนรู้ที่สำคัญในปัจจุบันและอนาคต

รายการอ้างอิง

- ดิเรก วรรณเศียร. *รูปแบบการจัดการเรียนรู้ MACRO MODEL*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2560.
- ทีศนา เขมมณี. *ศาสตร์การสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- บุญเกื้อ ควรหาเวช. *นวัตกรรมการศึกษา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- รัตน์ะ บัวสนธ์. *การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2564.
- วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนาผล. *การพัฒนาทักษะสร้างสรรค์นวัตกรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2554.

แนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะ
ตามหลักพุทธธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา
อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

Guidelines for Organizing Public Mindfulness Activities
Based on Buddhadhamma for High School Students
Sai Yok District, Kanchanaburi Province

วีรยุทธ วงษ์เชียย

Wirayut Wongkhiao

นิติตหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Degree of Doctor of Education, Buddhist Educational Administration,
Faculty of Education, Mahachalalongkornrajavidyalaya University

Email: w.weerayuth@gmail.com

ตอบรับบทความ (Received) : 30 กรกฎาคม 2566

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 19 สิงหาคม 2566

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 21 สิงหาคม 2566

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 27 สิงหาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะของนักเรียน 2) เพื่อศึกษาวิธีการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะตามหลักพุทธธรรมของนักเรียน 3) เพื่อเสนอแนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะตามหลักพุทธธรรมของนักเรียน มีรูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนจำนวน 302 คน และแบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน สถิติที่ใช้ คือ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1) สภาพการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะของนักเรียน พบว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะทั้ง 3 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ ได้แก่ (1) ด้านจิตสาธารณะในตนเอง นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย ประพฤติตัวเหมาะสม (2) ด้านจิตสาธารณะต่อผู้อื่น ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ (3) ด้านจิตสาธารณะต่อสังคม เคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวม ช่วยเหลือการทำงานของครอบครัว

2) วิธีการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะตามหลักพุทธธรรมของนักเรียน ด้วยการสร้างจิตสำนึกปลูกฝังตั้งแต่เยาว์วัยจากครอบครัว จากครู และบุคคลรอบข้าง ให้เด็กมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง สร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนในห้องเรียน ทำหน้าที่กัลยาณมิตรคอยช่วยเหลือชักชวนกันทำความดี สร้างวินัยในตนเอง กล่าวถ้อยคำสุภาพ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย รับผิดชอบต่อสิทธิเสรีภาพในฐานะพลเมืองของประเทศ

3) แนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะตามหลักพุทธธรรมของนักเรียน จัดวันทำความสะอาดห้องเรียน ร่วมกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมกับชมรมโรงเรียน กิจกรรมแบ่งปันและบริจาค เปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้สมบัติของส่วนรวม สนับสนุนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในงานบ้านและช่วยเหลือครอบครัว จัดกิจกรรมที่เน้นให้มีส่วนร่วมอภิปรายและเข้าใจในระบบการปกครอง การเลือกตั้ง สร้างโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาในทักษะด้านต่าง ๆ และจัดสัมมนาจิตสาธารณะ พร้อมทั้งคอร์สธรรมะ เพื่อ

เสริมสร้างความเข้าใจ แล้วนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังสอดคล้องกับความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัย คือ MYS Model = My-You-Social (จิตสาธารณะต่อตัวเอง-ต่อผู้อื่น-ต่อสังคม)

คำสำคัญ : ส่งเสริมกิจกรรม จิตสาธารณะ พุทธธรรม

Abstract

The research aims to achieve the following objectives: 1) To study the current state of public mindfulness activities organized for students, 2) To investigate the methods used in organizing public mindfulness activities based on Buddhadhamma for students, and 3) To propose guidelines for organizing public mindfulness activities based on Buddhadhamma for students. The research design adopts a mixed-method approach, combining both quantitative and qualitative research methods. The research tools used include questionnaires administered to a sample of 302 students and interviews conducted with 5 qualified individuals. Statistical analyses, such as mean, standard deviation, and content analysis, were employed to analyze the data.

The research findings revealed that:

1) The current state of organizing public mindfulness activities for students shows that overall, the activities are at a high level in all three aspects, as follows: (1) Individual Mindfulness: Students demonstrate a strong sense of responsibility towards their assigned tasks and exhibit appropriate behavior, (2) Mindfulness towards Others: They utilize resources efficiently and participate in conservation activities, and (3) Mindfulness

towards Society: Students respect communal property rights and assist with family duties.

2) Methods for promoting public mindfulness among students based on Buddhadhamma involve cultivating this awareness from a young age, starting with the involvement of family members, teachers, and individuals in their surroundings. The goal is to instill a strong sense of responsibility for their actions, nurturing good relationships with peers in the school environment, and encouraging mutual support and cooperation to do good deeds. Emphasizing self-discipline, using polite language, being supportive, and practicing generosity are also key aspects. Furthermore, these activities aim to raise awareness of the Buddhadhamma through these teachings, students become aware of their role in contributing to a democratic society and understanding the boundaries of individual freedoms as responsible citizens of their country.

3) Guidelines for promoting public mindfulness based on Buddhadhamma among students: organize classroom cleaning day, engage in cultural conservation activities with school clubs, sharing and donation activities, encourage family involvement, activities focusing on democratic understanding, skills development opportunities, and public mindfulness seminars and Dhamma courses to enhance understanding and apply it in daily life, in line with the new knowledge gained from the research, the MYS Model stands for My-You-Social, which represents the concept of public mindfulness or social consciousness. It emphasizes the interconnectedness of individuals with themselves (My), others (You), and society (Social).

Keywords: Promote Activities, Public Mindfulness, Buddhadhamma

1. บทนำ

การจัดกิจกรรมจิตอาสา หรือเรียกว่าการส่งเสริมการจัดกิจกรรมจิตสาธารณะ ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อพัฒนาพฤติกรรมที่ดีของนักเรียนให้รู้จักจิตสำนึก ต่อการเข้าใจคนอื่น และสิ่งของสาธารณะประโยชน์ที่ต้องช่วยกันรักษา สอดคล้องกับ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กล่าวถึงการจัดกิจกรรม การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดี งามในสังคมและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ให้บรรลุผลตามความมุ่งหมาย ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยได้กำหนดไว้ใน กิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคมและสาธารณประโยชน์¹

แนวทางการสร้างจิตสาธารณะสถานศึกษาจะต้องคิดกิจกรรมที่มีความเป็นไปได้ง่าย และสะดวกในการปฏิบัติ แต่ให้ผลดี ได้แก่ 1) ส่งเสริมให้เด็กมีความสามารถในการดูแลรักษาบ้าน และรับผิดชอบงานบ้านถือเป็นงานสาธารณะที่ใกล้ตัวที่สุด 2) ส่งเสริมให้เด็กร่วมรับผิดชอบในการดูแลรักษาหมู่บ้านที่อยู่อาศัย โดยมีพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น ทำความสะอาดถนน หรือที่สาธารณะรอบบ้านในรัศมี 5 เมตร 3) จัดกิจกรรมเพื่อชี้นำทิศทางการพัฒนาหรือแก้ปัญหาให้แก่ชุมชน 4) สถานศึกษา เป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนในรัศมีที่เป็นที่ตั้งของสถานศึกษา เน้นให้นักเรียนมี บทบาทหลักในการร่วมวางแผนพัฒนา เป็นต้น จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการ พัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียน ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเทคนิคการจัดการเรียนรู้ ในรูปแบบต่าง ๆ ในระดับชั้นเรียน สะท้อนผลเป็นระยะ ๆ และร่วมฉลองผลงาน ประเทศได้หันใช้เทคนิคคล้ายญี่ปุ่นในโรงเรียนทั่วไป ในขณะที่ประเทศไทยยังไม่มี รูปแบบที่ชัดเจน แต่ในเชิงปฏิบัติมีรูปแบบ เช่น ใช้นักเรียนเป็นฐาน โรงเรียนเป็น ฐาน โรงเรียนกับชุมชนเป็นฐาน และองค์กรจิตอาสาในสังคมเป็นฐาน โดยใช้เทคนิค วิธีที่หลากหลายขึ้นอยู่กับบริบท และความเอาใจใส่ของผู้บริหารสถานศึกษา ครู และ องค์กรที่ให้การสนับสนุน

1. สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, แนวทางการพัฒนาการวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึง ประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551, (กรุงเทพฯ: สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552).

โรงเรียนมัธยมศึกษาต่างได้ปฏิบัติการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนมีจิตอาสา เพื่อพัฒนาจิตใจนักเรียน ให้รู้จักเสียสละ แบ่งปัน อนุรักษ์สภาพแวดล้อมทั้งในโรงเรียน และนอกโรงเรียน เช่น เก็บขยะในชุมชน ทำความสะอาดวัด ปลูกต้นไม้ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และกิจกรรมจิตอาสาเรื่องมาตรการป้องกัน และเผื่อระวังการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019, โควิด-19 โดยได้รับความร่วมมือจากโรงพยาบาล ในการจัดจุดคัดกรองวัดไข้นักเรียน และบุคลากรก่อนเข้ามาภายในบริเวณโรงเรียน นอกจากนั้นฝ่ายงานอาคารสถานที่และงานพยาบาล ได้จัดเตรียมเจลล้างมือประจำไว้ บริเวณอาคารทุกอาคาร² ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ทางโรงเรียนยังต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ดีต่อการปฏิบัติตนต่อไป โดยอาศัยหลักคิดของพระพุทธศาสนาที่ พระพุทธองค์ทรงสอนว่า หลักธรรมที่สำคัญในการอยู่ร่วมกัน คือ ต้องเสียสละ รู้จัก แบ่งปัน ไม่เห็นแก่ตัว มีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน สังคม ชุมชนจะอยู่อย่างสันติและ แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยดี

การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมจิตสาธารณะ มีหลากหลายแนวคิดที่เหมาะสมกับการ ประยุกต์ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เช่น ผลการวิจัยของบุญทวี อรุณมาศ³ พบว่า ต้องสอน ให้นักเรียนลงมือปฏิบัติ นักเรียนในแต่ละโรงเรียนทำกิจกรรมทำความสะอาด จัด บรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จัดมุมประสบการณ์ จัดป้ายนิเทศ จัดตกแต่งห้องเรียน ให้สวยงาม และช่วยกันดูแลบำรุงรักษาทรัพย์สินตามข้อตกลงที่กำหนดไว้ โดยนักเรียน ปฏิบัติกิจกรรมอย่างมีความสุข กระตือรือร้น รับผิดชอบ ตั้งใจทำงาน ให้ความร่วมมือในการทำงาน และมีความสามัคคีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นักเรียนในแต่ละโรงเรียน เชิญชวนนักเรียนต่างห้องในโรงเรียนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ให้ข้อเสนอแนะ ชื่นชมผลงาน ให้ขวัญกำลังใจ จัดพิธีมอบรางวัลสู่การพัฒนากิจกรรมจิตสาธารณะที่ยั่งยืน โดย นักเรียนปฏิบัติอย่างมีความสุข ตั้งใจ มุ่งมั่น รับผิดชอบและภูมิใจในผลงาน นอกจาก นั้นความคิดเห็นของครุณักวิจัยร่วมต่อการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะ

-
2. โรงเรียนไทรโยคมนตรีกาญจนวิทยา, *การปลูกจิตสำนึก*, ออนไลน์, <https://www.facebook.com/saiyokmaneeekan>. [8 เมษายน 2566].
 3. บุญทวี อรุณมาศ, *รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2557), 2.

ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า เป็นรูปแบบที่มีขั้นตอนการปฏิบัติที่เหมาะสมกับสังคม วัฒนธรรม และประเพณีของคนไทย แต่ละชั้นมีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติในทุกชั้นตอน และเป็นรูปแบบที่สามารถปลูกฝังให้นักเรียนมีจิตสาธารณะได้จริง โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาให้นักเรียนมีจิตสาธารณะ จากการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมด้วยตนเอง และเห็นผลที่ก่อให้เกิดประโยชน์ และคุณค่าต่อส่วนรวม สามารถบูรณาการในการเรียนการสอนได้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

ปัญหาการขาดจิตสำนึกต่อสาธารณะของนักเรียน อาจมีผลจากการจัดการเรียนการสอนของครูส่วนหนึ่งและตัวนักเรียนด้วย ดังผลการวิจัยของ พริยา นิลมาต⁴ พบว่า เด็กเรียนเก่ง มีรายงานวิจัยว่า พยายามทำพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ เพื่อสร้างพื้นที่ให้ตัวเอง ซึ่งอาจไปหมกมุ่นกับอบายมุข สรุปลแล้วทั้งเด็กเรียนเก่งและเรียนไม่เก่ง ขาดจิตสำนึกสาธารณะ ขาดศีลธรรม และขาดรากฐานประชาธิปไตย มีแนวโน้มไปในทางชู้เกี้ยว ชู้โกง ชู้โอ๋ ชู้จฉฉา ทั้งหมดไม่ใช่เด็กผิดแต่เป็นผลผลิตของการจัดการศึกษาที่ไม่มีพลังพอที่จะสามารถสร้างจิตสำนึกได้ การจัดการเรียนรู้ไม่ควรเน้นตำราเป็นตัวตั้ง ไม่ควรสอนแต่ในหนังสือโดยที่ไม่ได้ไปเรียนรู้ชีวิตของคนในชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม ควรลดการเรียนในตำราลงครึ่งหนึ่ง แล้วเรียนรู้ร่วมกับคนในชุมชน และสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของศีลธรรมและเป็นรากฐานของประชาธิปไตย

จากการศึกษาแนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการส่งเสริมจิตสาธารณะของนักเรียน พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ได้จัดกิจกรรมจิตสาธารณะของนักเรียนด้วยการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ แต่ยังคงถือว่ากิจกรรมดังกล่าวยังน้อยในการส่งเสริมจิตสาธารณะของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้รับการเรียนรู้ และตระหนักถึงความดีตามหลักพระพุทธศาสนา จากการวิจัยพบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาได้จัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะในทุกหลักสูตรและรายวิชาที่สอน เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีให้นักเรียนซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้การ

4. พริยา นิลมาต, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด”, *วิทยานพนธ์*, (กศ.ม.: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2550), 25–30.

รักษาผลประโยชน์ทั้งส่วนตนและส่วนสาธารณะ ทั้งในโรงเรียนและนอกห้องเรียนและชุมชน แต่ในขณะเดียวกันนักเรียนปฏิบัติได้เฉพาะบางคนที่มีความจิตสำนึกที่ดี ส่วนบางคนยังไม่สามารถปฏิบัติตามกฎของสังคมได้ ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนามีส่วนช่วยกระตุ้นสร้างจิตสาธารณะและจิตสำนึกที่ดีได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะตามหลักพุทธธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อพัฒนาจิตสำนึกที่ดีของนักเรียนในการรู้จักเสียสละกำลังกาย จิตใจ และสติปัญญาในการทำความดีต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา

2.2 เพื่อศึกษาวิธีการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะตามหลักพุทธธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา

2.3 เพื่อเสนอแนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะตามหลักพุทธธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยใช้ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเชิงเอกสาร (Document Study) ศึกษาด้านเนื้อหาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนาม (Field Study) การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการแจกแบบสอบถามและการสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) ประชากร ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนไทรโยคคณะศึกษาศาสตร์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี นักเรียนจำนวน 995 คน และโรงเรียนไทรโยคน้อยวิทยา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี นักเรียน

จำนวน 423 คน รวมทั้งหมด จำนวน 1,418 คน และกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียน จำนวน 302 คน จากการคำนวณสูตรโดยคิดตามตารางคำนวณของเครจซี่และมอร์แกน (krejcie and Morgan) มีระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ศึกษา อบรม และติดตามผลการประพฤติปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ผลจากแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และหาค่าร้อยละ ค่า mean and standard deviation division

ขั้นตอนที่ 6 สรุปผลการศึกษาวิจัยและการนำเสนอผลการวิจัย นำผลการวิเคราะห์มาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา/อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

4. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งตามรายชื่อของวัตถุประสงค์ดังนี้

4.1 ผลการศึกษาสภาพการจติกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา

ภาพรวมทั้ง 3 ด้าน นักเรียนมีความคิดเห็น อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านจิตสาธารณะต่อผู้อื่น ด้านจิตสาธารณะต่อสังคม ด้านจิตสาธารณะในตนเอง ตามลำดับ โดยสามารถสรุปในแต่ละด้าน ดังนี้

1. **ด้านจิตสาธารณะในตนเอง** พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ ทำหน้าที่เวรทำความสะอาดห้องเรียนตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีความประหยัด รู้จักความพอดี และประพฤติตัวให้เหมาะสม ละเว้นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหาย ข้อที่มีความคิดเห็นต่ำที่สุด ได้แก่ รู้จักการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพให้แข็งแรงสมบูรณ์

2. **ด้านจิตสาธารณะต่อผู้อื่น** พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ไม่เห็นแก่ตัว ร่วมกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมกับชมรมโรงเรียน และเกิดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี

ทำเป็นตัวแบบที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ข้อที่มึ่ความคิดเห็นต่ำที่สุด ได้แก่ การอาสาช่วยเก็บสิ่งของ การอาสากวาดห้องเรียนหรือบริเวณโรงเรียน

3. **ด้านจิตสาธารณะต่อสังคม** พบว่า นักเรียนมึ่ความคิดเห็นอยู่ในระดับมากรึ่ียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ แบ่งปัน เปิดโอกาสให้ผู้อื่น ได้ใช้สมบัติของส่วนรวม มึ่ความรับผิดชอบต่อครอบครัว เช่น เชื้อฟ้งพ่อแม่ ช่วยเหลืองานบ้าน ไม่ทำให้พ่อแม่เสียใจ และเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวม ข้อที่มึ่ความคิดเห็นต่ำที่สุด ได้แก่ ปฏิบัติตามกฎระเบียบวินัยของโรงเรียน

4.2 ผลการศึกษาวิธีการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะตามหลักพุทธธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา

1. **ด้านจิตสาธารณะในตนเอง** ได้แก่ สร้างจิตสำนึกซึ่งอาจจะต้องเลือกว่านึ่สั่ยที่ได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เด็ก รับผิดชอบหน้าที่ของตนเองให้ดีกว่าก่อนที่จึ่จะรับผิดชอบส่วนรวม ได้รับการปลูกฝังจากครอบครัว จากครู สภาพแวดล้อม เช่น ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน หาความรู้ รู้จักการออกกำลั่งกายเพื่อสุขภาพให้แข็งแรงสมบูรณ์ มึ่ความประหยั่ด้รู้จักความพอดี ประพฤติตัวให้เหมาะสม ละเว้นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสื่อมเสียทำงานที่รับมอบหมายให้สำเร็จมึ่ความรับผิดชอบ ตรงเวลา สามารถพึ่งพาตนเองได้

2. **ด้านจิตสาธารณะต่อผู้อื่น** ได้แก่ สร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนในห้องเรียน เป็นเพื่อนที่ดีต่อกันชักชวนไปในทางที่ดี เป็นกัลยาณมิตรที่จึ่จะคอยช่วยเหลือชักชวนกันทำความดี ขยายพื้นฐานของจิตสาธารณะจากของตนเองไปสู่เพื่อนร่วมชั้นเรียน ต่อครูผู้สอน ต่อพ่อแม่ ญาติพี่น้องที่อยู่แวดล้อม พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อนสภาพแวดล้อมต้องเป็นตัวอยั่งที่ดีให้กับเด็ก

3. **ด้านจิตสาธารณะต่อสังคม** ได้แก่ สร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย รู้ถึงขอบเขตของสิทธิ เสรีภาพหน้าที่ ความรับผิดชอบ ต่อตนเองและสังคม ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม ให้ถือว่าเป็นปัญหาของตนเองเช่นกันอยั่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ ต้องช่วยกันแก้ไขยั่ดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต มึ่ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ต่อโรงเรียน ครูอาจารย์ ต่อบุคคลอื่น และในฐานะพลเมือง

4.3 เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะตามหลักพุทธธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา

1. **ด้านจิตสาธารณะในตนเอง** ได้แก่ ทำหน้าที่เวรทำความสะอาดห้องเรียน ตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีความประหยักรู้จักความพอดี ประพฤติตัวให้เหมาะสม ละเว้นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหาย สร้างจิตสำนึกซึ่งอาจจะต้องเลือกว่านิสัยที่ได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เด็ก รับผิดชอบหน้าที่ของตนเองให้ดีกว่าก่อนที่จะรับผิดชอบส่วนรวม ได้รับการปลูกฝังจากครอบครัว จากครู สภาพแวดล้อม เช่น ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน หาความรู้ รู้จักการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพให้แข็งแรงสมบูรณ์ มีความประหยักรู้จักความพอดี ตรงเวลา สามารถพึ่งพาตนเองได้

2. **ด้านจิตสาธารณะต่อผู้อื่น** ได้แก่ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ไม่เห็นแก่ตัว ร่วมกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมกับชมรมโรงเรียน เกิดความรู้สึกรับผิดชอบชีวิต ทำเป็นแบบที่คิดต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนในห้องเรียน เป็นเพื่อนที่ดีต่อกันชักชวนไปในทางที่ดี เป็นกัลยาณมิตรที่จะคอยช่วยเหลือชักชวนกันทำความดี ขยายพื้นฐานของจิตสาธารณะจากของตนเองไปสู่เพื่อนร่วมชั้นเรียน ต่อครูผู้สอน ต่อพ่อแม่ ญาติพี่น้องที่อยู่แวดล้อม พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อนสภาพแวดล้อมต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็ก

3. **ด้านจิตสาธารณะต่อสังคม** ได้แก่ แบ่งปัน เปิดโอกาสให้ผู้อื่น ได้ใช้สมบัติของส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว เช่น เชื่อฟังพ่อแม่ ช่วยเหลืองานบ้าน ไม่ทำให้พ่อแม่เสียใจ เคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวม สร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย รู้ถึงขอบเขตของสิทธิ เสรีภาพหน้าที่ ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมตระหนักถึงปัญหา และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม ให้ถือว่าเป็นปัญหาของตนเองเช่นกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ต้องช่วยกันแก้ไขยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ต่อโรงเรียน ครูอาจารย์ ต่อบุคคลอื่น และในฐานะพลเมือง

5. องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะตามหลักพุทธธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา” คือ MYS Model

M ย่อมาจากคำว่า My ด้านจิตสาธารณะในตนเอง ทำหน้าที่ตามรับมอบหมาย มีความประหยักรู้จักความพอดี ประพฤติตัวให้เหมาะสม สร้างจิตสำนึกซึ่งอาจจะต้องเลือกว่านิสัยที่ได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เด็กได้รับผิดชอบหน้าที่ของตนเองให้ดีกว่าก่อนที่จะรับผิดชอบส่วนรวม

Y ย่อมาจากคำว่า You ด้านจิตสาธารณะต่อผู้อื่น ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ไม่เห็นแก่ตัว ร่วมกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรม เกิดความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี สร้างมนุษยสัมพันธ์ มีกัลยาณมิตร ยึดหลักสังคหวัตถุ 4 ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน การช่วยเหลือกิจการ สม่่าเสมอกัน พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อนสภาพแวดล้อม ต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็ก

S ย่อมาจากคำว่า Social ด้านจิตสาธารณะต่อสังคม แบ่งปันเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้สมบัติของส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว เคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวม สร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม

สรุปแนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะ ตามหลักพุทธธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา จากผลการวิจัยในประเด็นต่อไปนี้ 1) ด้านจิตสาธารณะในตนเอง ได้แก่ สร้างจิตสำนึกซึ่งอาจจะต้องเลือกว่า นิสัยที่ได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เด็กได้รับผิดชอบหน้าที่ของตนเองให้ดีกว่าก่อนที่จะรับผิดชอบส่วนรวม ได้รับการปลูกฝังจากครอบครัว จากครู สภาพแวดล้อม 2) ด้านจิตสาธารณะต่อผู้อื่น ได้แก่ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ไม่เห็นแก่ตัว ร่วมกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมกับชมรมโรงเรียน สร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนในห้องเรียน เป็นเพื่อนที่ดีต่อกันชักชวนไปในทางที่ดี เป็นกัลยาณมิตรที่จะคอยช่วยเหลือชักชวนกันทำความดี 3) ด้านจิตสาธารณะต่อสังคม ได้แก่ แบ่งปัน เปิดโอกาสให้ผู้อื่น ได้ใช้สมบัติของส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว สังคมและประเทศชาติ

6. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยประยุกต์กับหลักสูตรธรรมในกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะ

6.1 การจัดกิจกรรมจิตสาธารณะในรูปแบบของการให้ด้วยหลักทานสำหรับนักเรียนมัธยม สามารถปลูกฝังค่านิยมที่สำคัญของการเอาใจใส่ ความเห็นอกเห็นใจ และการมีส่วนร่วมกับชุมชน ด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ของกิจกรรมที่เน้นเรื่อง การให้ โดยมีเป้าหมายที่จะปลูกฝังความรู้สึกขอบคุณ ส่งเสริมความเสียสละ ส่งเสริม ความรับผิดชอบต่อสังคม การทำความเข้าใจเป้าหมายจะเป็นแนวทางในการวางแผน กิจกรรม เพื่อเลือกวิธีปฏิบัติในการให้ที่เหมาะสม โรงเรียนต้องให้นักเรียนเลือก กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการให้ ตัวอย่าง เช่น การเป็นอาสาสมัครในงานการกุศลในชุมชนท้องถิ่น การจัดระเบียบการบริจาค การมีส่วนร่วมใน โครงการบริการชุมชน หรือแม้แต่การทำงานร่วมกับครู ทำงานอย่างใกล้ชิดกับครู ผู้บริหารโรงเรียน และอาจเป็นองค์กรชุมชนท้องถิ่น ร่วมมือกันบูรณาการกิจกรรมเหล่านี้เข้ากับหลักสูตรของโรงเรียนหรือโปรแกรมนอกหลักสูตร ครูต้องให้ความรู้เกี่ยวกับการให้ เริ่มต้นด้วยการแนะนำแนวคิดของการให้ ประโยชน์ ความสำคัญของการให้ และควรจัดสนทนาในรูปแบบต่าง ๆ ของการให้ เช่น ให้อะไรสักอย่าง ให้ความรู้ ให้ภัย

6.2 การจัดกิจกรรมจิตสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะ การสื่อสารด้วยวาจาที่ดีด้วยหลักปิยวาจาให้กับนักเรียนมัธยมปลาย สามารถส่งเสริมนักเรียนด้วยเครื่องมืออันมีค่าสำหรับการแสดงออกอย่างมีประสิทธิภาพ และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ควรกำหนดวัตถุประสงค์ของกิจกรรมที่เน้นการสื่อสารด้วยวาจาที่ดี มีเป้าหมายที่จะปรับปรุงการฟังอย่างกระตือรือร้น ปรับปรุงการพูดในที่สาธารณะ หรือส่งเสริมการแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง มีการทำงานอย่างใกล้ชิดกับครูและเจ้าหน้าที่ของโรงเรียน เพื่อบูรณาการกิจกรรมเหล่านี้เข้ากับหลักสูตรของโรงเรียน หรือโปรแกรมนอกหลักสูตร ครูควรแนะนำแนวคิดการสื่อสารด้วยวาจา โดยเริ่มต้นด้วยการแนะนำถึงความสำคัญของการสื่อสารด้วยวาจาที่มีประสิทธิภาพ อภิปรายเกี่ยวกับการฟังอย่างกระตือรือร้น การแสดงออกที่ชัดเจน สัญญาณที่ไม่ใช่คำพูด และบทบาทของการเอาใจใส่ในการทำความเข้าใจผู้อื่น ฝึกการฟังอย่างมีสติโดยให้นักเรียนจับคู่ และผลัดกันแบ่งปัน

ความคิด ในขณะที่อีกฝ่ายฝึกการฟังอย่างกระตือรือร้นโดยไม่ขัดจังหวะหรือตัดสิน ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่กระตุ้นให้เห็นสถานการณ์จากมุมมองที่แตกต่างกัน สถานการณ์สมมติที่นักเรียนสวมบทบาทที่แตกต่างกัน สามารถช่วยให้นักเรียนเข้าใจถึงความสำคัญของการสื่อสาร ครูสามารถจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการพูดในที่สาธารณะ สอนเทคนิคต่าง ๆ แก่นักเรียน เช่น ภาษากาย การปรับโทนเสียง และการจัดระเบียบคำพูด สนับสนุนให้ฝึกพูดในหัวข้อต่าง ๆ แม้กระทั่งการร้องเพลงก็ทำได้

6.3 การจัดกิจกรรมจิตสาธารณะที่เน้นชีวิตการบำเพ็ญประโยชน์ด้วยหลัก อุตถจริยาสำหรับนักเรียนมัธยมปลาย สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้นักเรียนโดย ปลุกฝังความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและชุมชนของนักเรียน โดยพิจารณาการจัดโครงการ ระยะเวลาที่เกี่ยวข้องกับการบริการที่ยั่งยืนในช่วงเวลาหนึ่ง เช่น โครงการให้คำปรึกษา ความร่วมมือกับชุมชนที่กำลังดำเนินอยู่ หรือโครงการริเริ่มเพื่อสนับสนุนกิจกรรม กิจกรรมการมีส่วนร่วมกับชุมชนที่กว้างขึ้นในกิจกรรมของโรงเรียน จัดกิจกรรมหรือ การประชุมเชิงปฏิบัติการที่เน้นความสำคัญของการบริการ และเชิญชวนให้สมาชิก ในชุมชนแบ่งปันประสบการณ์ให้นักเรียนฟัง ทั้งในแง่ของเศรษฐกิจชุมชนและแง่ การเมืองการปกครองท้องถิ่น

6.4 การจัดกิจกรรมจิตสาธารณะที่ยึดหลักความเสมอภาค ซึ่งประกอบด้วย ความเป็นกลางด้วยหลักสมานัตตตาสำหรับนักเรียนมัธยมปลาย สามารถปลุกฝัง ความเข้าใจเรื่องความเป็นธรรมและความไม่แบ่งแยก เริ่มต้นด้วยการอธิบายแนวคิด ของ “ความเสมอภาคที่ประกอบด้วยความเป็นกลาง” ช่วยให้นักเรียนเข้าใจแนวคิด ที่ว่าทุกคนสมควรได้รับการปฏิบัติอย่างยุติธรรมและด้วยความเคารพ โดยไม่คำนึงถึง ความแตกต่าง เลือกวิธีฝึกสติที่สอดคล้องกับธัมของความเป็นกลางและความเสมอภาค กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำสมาธิ การอภิปรายเกี่ยวกับอคติความลำเอียง และจัดการ สนทนากลุ่ม ซึ่งนักเรียนสามารถแบ่งปันความคิด ความรู้สึกอย่างเปิดเผย เกี่ยวกับ ความเท่าเทียมและความเป็นกลาง ส่งเสริมการสนทนาด้วยความเคารพและการฟัง อย่างกระตือรือร้นเพื่อส่งเสริมความเข้าใจ

รายการอ้างอิง

- โรงเรียนไทรโยคมนณีกาญจนวิทยา. การปลูกจิตสำนึก. ออนไลน์. <https://www.facebook.com/saiyokmaneekan>. [8 เมษายน 2566].
- บุญทวี อรุณมาศ. รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2557.
- พริยา นิลมาตร. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด”. วิทยานิพนธ์. กศ.ม.: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2550.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. แนวทางการพัฒนาการวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552.

ภาคผนวก

หลักเกณฑ์การอ้างอิง วารสารพุทธพัฒนศาสตร์ศึกษา (DJBID)

1. อักษรย่อและหลักเกณฑ์การอ้างอิงคัมภีร์พระพุทธศาสนา

1.1 อักษรย่อกัมภีร์

- อักษรย่อตัวโรมัน ยึดตามพจนานุกรม Critical Pāli Dictionary¹
- อักษรย่อตัวไทย ยึดตามที่ระบุในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539²

1.2 อักษรย่ออื่นๆ

สยามรัฐ	คัมภีร์บาลีอักษรไทย ฉบับสยามรัฐ
หลวง	พระไตรปิฎกแปลฉบับหลวง
ภูมิพล	คัมภีร์ฉบับภูมิพล
มมร	คัมภีร์ฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มจร	คัมภีร์ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ฉฺฉฺฐฺสังคฺติ	คัมภีร์บาลีอักษรพม่า ฉบับฉฺฉฺฐฺสังคฺติ (Burmese edition)
พุทธชยันตี	คัมภีร์บาลีอักษรสิงหล ฉบับพุทธชยันตี หรือฉบับ Simon Hewavitarme Bequest Series (Ceylon edition)
Apte	The Practical Sanskrit-English Dictionary (Revised and enlarged edition). 1986. Vaman Shivaram Apte. Kyoto: Rinzen Book.
BHS	<i>Buddhist Hybrid Sanskrit Vol. I: Grammar.</i> 1953–85. Franklin Edgerton, Yale University Press: New Haven.
BHSD	<i>Buddhist Hybrid Sanskrit Vol. II: Dictionary.</i> 1953–85. Franklin Edgerton, Yale University Press: New Haven.

1. ดูรายละเอียดได้ที่ https://cpd.uni-koeln.de/intro/vol1_epileg_abbrev_texts

2. ดูรายละเอียดได้ที่ http://gds.mcu.ac.th/site/office/images/b7_acronym.html

- HOS *Harvard Oriental Series*
- IAKBh I *Index to the Abhidharmakośabhāṣya* (P. Pradhan Edition) Part I Sanskrit-Tibetan-Chinese. 2001. Hirakawa Akira 平川彰. Tokyo: Daizōshuppan 大蔵出版.
- IAKBh II *Index to the Abhidharmakośabhāṣya* (P. Pradhan Edition) Part II Sanskrit-Tibetan-Chinese. 2001. Hirakawa Akira 平川彰. Tokyo: Daizōshuppan 大蔵出版.
- KBD *A Buddhist Chinese-Sanskrit Dictionary*. Bukkyō KanBon Daijiten 佛教漢梵大辞典. 1997. Hirakawa Akira 平川彰. Tokyo.
- MW *A Sanskrit-English Dictionary*. 1986. Monier Williams, Tokyo: Meicho-fukyukai. (first printed.1899. Oxford: Clarendon Press)
- NPED *A Dictionary of Pāli, Part II*. 2010. Margaret Cone, Pali Text Society.
- PED *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*. 1921–1925. T.W. Rhys Davids and William Stede. London: PTS.
- PTS คัมภีร์บาลีอักษรโรมัน ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ (Pali Text Society)
- PW *Sanskrit-Wörterbuch*. 7 vols. 1855–75. Otto Böhtlingk and Rudolph Roth. St.Petersburg.

1.3 รูปแบบการอ้างอิงหลักฐานคัมภีร์ในเชิงอรถ

• สามารถระบุการอ้างอิงได้ 2 แบบ คือ

1) ระบุชื่อคัมภีร์ และเลขกำกับ มี 2 แบบ

1.1) ระบุ เล่ม-หน้า เช่น DN.II 105

1.2) ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ขุ.อิติ. 25/195/237 (บาลี.มมร)

2) ระบุตัวเลข “วรรค” “พระสูตร” “คาถา”

ซึ่งต้องเรียงตามลำดับที่ได้กำหนดไว้แล้วใช้เครื่องหมายทวิภาค (Full stop) “.”

คั่นระหว่างกัน

• ควรใช้รูปแบบเดียวทั้งเอกสาร

• ให้เขียนเป็นตัวเลขอารบิก

• กรณีต้องการอ้างอิงข้อมูลระดับบรรทัด สามารถใส่เลขระบุบรรทัดเป็นตัวห้อย

เช่น DN.II 105₃₅₋₃₇ หรือ ขุ.อิติ. 25/195/237₁₉ (บาลี.มมร)

• กรณีคัมภีร์เดียวกัน แต่มีการอ้างอิงหลายหน้า ใช้ “,” คั่นแบ่งหน้า

ตัวอย่างที่ 1 - DN.III 218, 227, 421

ตัวอย่างที่ 2 - ที.มหา. 10/191/158, 10/253/203 (บาลี.มมร)

• กรณีเปรียบเทียบคัมภีร์เดียวกัน ต่างจาริต ใช้ “,” คั่นแบ่งหน้า

ตัวอย่างที่ 1 - AN.II 120 (บาลี.PTS), 19/100/210 (บาลี.พุทธชยันตี),

21/86/112 (บาลี.สยามรัฐ), 15/86/77 (บาลี.ฉัฐสังคีติ)

• กรณีหลายคัมภีร์หรือหลายจาริต ใช้ “,” คั่นแบ่งคัมภีร์ เช่น

ตัวอย่างที่ 1 - DN.III 218, MN.I 72, Nidd.I 82

ตัวอย่างที่ 2 - AN.I 41 (บาลี.PTS), ที.มหา. 10/191/158 (บาลี.สยามรัฐ)

ตัวอย่างที่ 3 - ที.มหา. 10/191/158 (บาลี.มมร), ที.ปา. 11/108/10 (บาลี.มมร)

1.4 ตารางสรุปรูปแบบการอ้างอิงคัมภีร์

คัมภีร์	ฉบับ	ตัวอย่างการอ้างอิง
คัมภีร์บาลี ³ • พระไตรปิฎก	PTS ฯลฯ ที่ไม่มีการแบ่งข้อ สยามรัฐ. ฉันทสัจจะคายนานา, พุทธชยันตี ฯลฯ ที่มีการแบ่งข้อ	Vin.IV 104 (บาลี.PTS), Vin.IV 104 ₁₂ (บาลี.PTS) ช.อุป. 32/502/250 (บาลี.มมร) ช.อิตติ. 25/195/237 (บาลี.มจร)
• อรรถกถา • ฎีกา • อนฎีกา	PTS มมร. มจร. * อ้างเป็น เล่ม/หน้า, เล่ม/ข้อ/หน้า	MN.III 19 (บาลี.PTS) ส.มท.อ. 19/592 (บาลี.มมร) ม.ม.อ. 2/452/254 (บาลี.มจร) ช.ธ.อ. 6/138 (บาลี.มจร)
ทิเบต	Peking Edition Derge Edition * ควรใช้รูปแบบเดียวทั้งเอกสาร	รูปแบบที่ 1 ระบุเล่ม แลว หน้า P118.269a3–270a5 D96.269a3–270a5 รูปแบบที่ 2 หมายเลขกำกับพระสูตร P Thu 128b5–129b7 D Na 103b9
จีน	ฉบับไทโชชินชูโตโซเคียว (Taisho Shinshu Daizokyo) * ควรใช้รูปแบบเดียวทั้งเอกสาร	รูปแบบที่ 1 ระบุเล่ม แลว หน้า T32.101a7–101b19 (no.1648) T32.101a7–101b19 รูปแบบที่ 2 หมายเลขกำกับพระสูตร T 1648

- รูปแบบการอ้างอิงคัมภีร์บาลี ให้ผู้เขียนยึดโครงสร้างการอ้างอิงแบบทั่วไป ได้แก่ ฉบับยุโรป ฯลฯ ที่ไม่มีการแบ่งข้อใช้ อักษรย่อคัมภีร์.เล่ม หน้า (ภาษา.ชื่อฉบับ)
ฉบับไทย ฉันทสัจจะคายนานา พุทธชยันตี ฯลฯ ที่มีการแบ่งข้อใช้ อักษรย่อคัมภีร์. เล่ม/ข้อ/หน้า (ภาษา.ชื่อฉบับ)

1.5 การลงรายการอ้างอิง

ให้ลงตามประเภทเอกสารนั้นๆ โดยใส่ชื่อฉบับแทนชื่อผู้แต่ง แล้วจึงระบุชื่อ คัมภีร์ สามารถระบุแบบรวมเล่มหรือแยกเล่มก็ได้

• รายการอ้างอิง

ชื่อฉบับ. ชื่อคัมภีร์. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ขุททกนิกายе ขาดกปาฬิยา สํวณนาฎตา
ขาดกฏฐกถา สุตโตโม ภาโค วีสติ-จตตาลีสนิปาตวณณนา. กรุงเทพฯ:
วิญญาน, 2535.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล. นครปฐม:
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.

2. หลักเกณฑ์การอ้างอิงอื่นๆ

หลักการ : ยึดตามระบบ Chicago เวอร์ชัน 17

ลักษณะอ้างอิง : เชิงอรรถท้ายกระดาษ (Footnote)

2.1 คำแนะนำเบื้องต้น

- **ชื่อผู้แต่ง** ให้ลง “ชื่อ นามสกุล” ทั้งเชิงอรรถและบรรณานุกรม เช่น ปัญญะวุฒิสิริวัฒน์ชัย, Lisa Kelly กรณีที่ไม่ใช่ภาษาอังกฤษ ให้ใช้ “คำอ่านโรมัน (ภาษาต้นฉบับ ถ้ามี)”

- **ชื่อหนังสือ/ชื่อวารสาร** ทั้งภาษาไทย และต่างประเทศ ใช้ ตัวเอียง กรณีที่ไม่ใช่ภาษาอังกฤษ ให้ใช้ “ภาษาต้นฉบับ (คำอ่านโรมัน: คำแปลไทยหรืออังกฤษ).”

ตัวอย่าง

สมภาร พรหมทา. *เก็บเพชรจากพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

Steven Leitt, and Stephen J. Dubner. *Freakonomics: A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything*. New York: William Morrow, 2005.

Masahiro Shimoda (下田正弘). *涅槃經の研究: 大乘經典の研究 方法試論 (Nhangyō no kenkyū: Daijō kyōten no kenkyū hōhō shiron: การศึกษาวิจัยมหาปริณีพพานสูตร: วิธีการศึกษาวิจัยคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหายาน)*. Tokyo: Shunjūsha, 1997.

- **สถานที่พิมพ์** ใช้ชื่อเมือง ถ้าไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ใช้ “ม.ป.ท.” (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์) ต่างประเทศใช้ “n.p.” (no place)

- **สำนักพิมพ์** ใส่เฉพาะชื่อสำนักพิมพ์ ตัดคำที่ระบุประเภทของกิจการออก เช่น โรงพิมพ์, สำนักพิมพ์, บริษัท, ห้างหุ้นส่วน จำกัด, Publishers, Co., Inc., Limited, Books, Press ฯลฯ ถ้าไม่ปรากฏชื่อสำนักพิมพ์ใช้ “ม.ป.พ.” (ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์) ต่างประเทศใช้ “n.p.” (no publisher)

- **ปีตีพิมพ์** ใช้เลขปี ค.ศ. หรือ ปี พ.ศ. ตามที่ปรากฏในงานเขียน กรณีพิมพ์ซ้ำ ให้ใช้ปีของเล่มที่ใช้อ้างอิง ถ้าไม่ปรากฏปีตีพิมพ์ใช้ “ม.ป.ป.” (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์) ต่างประเทศใช้ “n.d.” (no date)

เอกสารที่ไม่ทราบรายละเอียดการจัดพิมพ์ใช้ (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป.)

2.2 การอ้างอิงเชิงอรรถ (Footnote)

1) บรรทัดแรกของข้อมูลหรือสิ่งอ้างอิง ให้ย่อหน้า 1 ครั้ง แล้วจึงพิมพ์หมายเลขอ้างอิงเป็นตัวยก และเว้นวรรค 1 เคาะ แล้วจึงพิมพ์แหล่งอ้างอิงตามระบบ Chicago เวอร์ชัน 17

2) กรณีผู้แต่ง 2–3 คน ให้ระบุชื่อผู้แต่งทุกคน ใส่คำว่า “และ” หรือ “and” หน้าชื่อคนสุดท้าย, กรณีผู้แต่ง 4 คนหรือมากกว่า ให้ใส่ชื่อผู้แต่งคนที่ 1 แล้วพิมพ์คำว่า “และคณะ” หรือ “et al.”

3) กรณีไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง แต่มีชื่อผู้ดำเนินการ ให้ละชื่อผู้แต่ง เช่น พระพุทธศาสนา ม.1, บรรณาธิการโดย สุระ ดามาพงษ์ และบุญรัตน์ รอดตา (กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช, 2551), 12.

4) การอ้างอิงเอกสารเรื่องเดียวกันซ้ำโดยไม่มีเอกสารอื่นมาคั่น ภาษาไทยใช้คำว่า “เรื่องเดียวกัน” ภาษาต่างประเทศใช้ “Ibid.” แล้วจึงระบุหน้า เช่น เรื่องเดียวกัน, 14. หรือ Ibid., 601.

5) การอ้างอิงเอกสารเรื่องเดียวกันและหน้าเดียวกันโดยไม่มีเอกสารอื่นมาคั่น ภาษาไทยใช้คำว่า “ที่เดียวกัน” ภาษาต่างประเทศใช้ “Id.”

6) การอ้างอิงเอกสารเรื่องเดียวกันซ้ำ โดยมีเอกสารอื่นมาคั่น ให้ใช้การอ้างอิงแบบย่อ (Shortened-form) ยกมาเพียงชื่อผู้แต่ง, ชื่อหนังสือ/ชื่อบทความ/ชื่อวิทยานิพนธ์, เลขหน้า.

2.3 การลงรายการอ้างอิง (Reference)

1) พิมพ์ข้อมูลอ้างอิงขีดขอบกระดาษ เมื่อขึ้นบรรทัดต่อไปต้องย่อหน้า 1 ครั้ง

2) ให้เรียงลำดับเอกสารตามตัวอักษร ก-ฮ ตามด้วย A-Z ตามด้วยปีที่พิมพ์

3) กรณีชื่อซ้ำให้ขีดล่างยาวเท่ากับย่อหน้าแล้วปิดด้วยจุดมหัพภาค “_____.”

4) กรณีผู้แต่งหลายคน

(ก) ให้ยึดตัวอักษรของผู้เขียนคนแรกเป็นสำคัญ

(ข) ให้เรียงลำดับผู้แต่งที่ปรากฏในเอกสารอ้างอิงนั้น ๆ

• ตัวอย่างการลงเชิงอรรถ

¹ โกศล วงศ์สุวรรณค์ และคณะ, *ปัญหาสังคม (Social Problem)*, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์ตั้ง, 2549), 74–76.

² สุภักดิ์ มหาวรรการ, “พระจันทร์: การสื่อแนวคิดเรื่องปัญญาในอรรถกถาชาดก”, *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*, ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 (26) (มกราคม–มิถุนายน 2555), 67.

³ ส.มหา. 19/1081/592 (ไทย.มจร)

⁴ พระไพศาล วิสาโล, *ศาสนาประจำใจ*, (กรุงเทพฯ: โพสท์บุ๊กส์, 2552), 77.

⁵ ที่เดียวกัน.

⁶ พระไพศาล วิสาโล, *สุขเหนือใจ*, (กรุงเทพฯ: เนชั่น-บุ๊กส์, 2552), 25.

⁷ กฤติกาวัลย์ หิรัญสิ, *โกณฑัญญะบรมครูโทรเอกของโลก*, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 83.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 90.

⁹ Svetlana Cicmil et al., *Exploring the Complexity of Projects: Implications of Complexity Theory for Project Management Practice*, (New Jersey: Project Management Institute, 2009), 54–55.

¹⁰ Margaret Lock, “Comprehending the Body in the Era of the Epigenome”. *Current Anthropology*, Vol. 56 No. 2 (April 2015), 162.

¹¹ Ibid., 165.

¹² Colin Redrew, Michael J. Boyd, and Iain Morley, *Death Rituals, Social Order and the Ancient World - Death Shall Have No Dominion* (New York: America, 2016)

¹³ กฤติกาวัลย์ หิรัญสิ, *โกณฑัญญะบรมครูโทรเอกของโลก*, 89.

¹⁴ สุภักดิ์ มหาวรรการ, “พระจันทร์: การสื่อแนวคิดเรื่องปัญญาในอรรถกถาชาดก”, 69.

• ตัวอย่างการลงรายการอ้างอิง

กฤตติกาวัลย์ หิรัญสิ. *โกณฑัญญะบรมครูโอรสเอกของโลก*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

โกศล วงศ์สวรรค์ และคณะ. *ปัญหาสังคม (Social Problem)*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ติ้ง, 2549.

พระไพศาล วิสาโล. *ศาสนาประจำใจ*. กรุงเทพฯ: โพสท์บุ๊กส์, 2552.

_____. *สุขเหนือสุข*. กรุงเทพฯ: เนชั่นบุ๊กส์, 2552.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

สุภัค มหาวรากร. “พระจันทร์: การสื่อแนวคิดเรื่องปัญญาในอรรถกถาชาดก”. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*. ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 (26) (มกราคม-มิถุนายน 2555). 60–77.

Colin Redrew, Michael J. Boyd, and Iain Morley, *Death Rituals, Social Order and the Ancient World - Death Shall Have No Dominion* (New York: America, 2016)

Svetlana Cicmil, Terry Cooke-Davis, et al. *Exploring the Complexity of Projects: Implications of Complexity Theory for Project Management Practice*. New Jersey: Project Management Institute, 2009.

Margaret Lock. “Comprehending the Body in the Era of the Epigenome”. *Current Anthropology*. Vol. 56 No. 2 (April 2015). 162–200.

Svetlana Cicmil et al., *Exploring the Complexity of Projects: Implications of Complexity Theory for Project Management Practice*. New Jersey: Project Management Institute, 2009.

3. ตัวอย่างในกรณีต่าง ๆ

3.1 หนังสือ

3.1.1 ผู้แต่ง 1 คน, 2–3 คน และ 4 คนขึ้นไป

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้แต่ง, ชื่อหนังสือ, (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า.
URL (ถ้ามี).

¹ อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, *พระพุทธศาสนามหายาน*, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), 225.

² David Shields, *How Literature Saved My Life*, (New York: Alfred A. Knopf, 2013), 33.

³ ปรีชา ช่างขวัญยืน และสมภาร พรมทา, *มนุษย์กับการใช้เหตุผล*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2549), 46–47, <http://csbp.mcu.ac.th/มนุษย์กับการใช้เหตุผล.pdf>.

⁴ Mark Evan Bonds, *Absolute Music: The History of an Idea*, (New York: Oxford University Press, 2014), 3, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199343638.003.0004>.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้แต่ง. ชื่อหนังสือ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์. URL (ถ้ามี).

อภิชัย โปธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. *พระพุทธศาสนาหายาน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

David Shields. *How Literature Saved My Life*. New York: Alfred A. Knopf, 2013.

ปรีชา ช่างขวัญยืน และสมภาร พรมทา. *มนุษย์กับการใช้เหตุผล*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2549. <http://csbp.mcu.ac.th/มนุษย์กับการใช้เหตุผล.pdf>.

Mark Evan Bonds. *Absolute Music: The History of an Idea*. New York: Oxford University Press, 2014. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199343638.003.0004>.

URL ถ้านำหนังสือมาจากเว็บไซต์ ให้ระบุ URL ด้วย

ชื่อผู้แต่ง

(1) กรณีผู้แต่ง 2 คน ให้ระบุชื่อผู้แต่งทุกคนโดยไม่ต้องมีเครื่องหมาย “,” คั่น เช่น “ปรีชา ช่างขวัญยืน และสมภาร พรมทา” “David Shields and Mark Evan”

(2) กรณีผู้แต่ง 3 คน ให้ระบุชื่อผู้แต่งทุกคน โดยมีเครื่องหมาย “,” คั่น เช่น “ปรีชา ช่างขวัญยืน, อภิชัย โปธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, และสมภาร พรมทา” “David Shields, Margaret Lock, and Mark Evan”

(3) กรณีผู้แต่ง 4 คนหรือมากกว่า ให้ใส่ชื่อผู้แต่งคนที่ 1 แล้วพิมพ์คำว่า “และคณะ” หรือ “et al.” เช่น “ปรีชา ช่างขวัญยืน และคณะ” “David Shields et al.”

3.1.2 หนังสือภาษาต่างประเทศอื่น ๆ นอกเหนือจากอักษรโรมัน

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้แต่ง คำอ่านโรมัน (ชื่อต้นฉบับ), ชื่อหนังสือต้นฉบับ (คำอ่านโรมัน: คำแปลภาษาไทยหรืออังกฤษ), (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า.

¹ Masahiro Shimoda (下田正弘), 涅槃經の研究: 大乘經典の研究手法試論 (*Nehangyō no kenkyū: Daijō kyōtenno kenkyū hōhō shiron: การศึกษาวิจัยมหาปริณิพพานสูตร: วิธีการศึกษาวิจัยคัมภีร์พระพุทธศาสนาหายาน*), (Tokyo: Shunjūsha, 1997), 55.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้แต่ง คำอ่านโรมัน (ชื่อต้นฉบับ). ชื่อหนังสือต้นฉบับ (คำอ่านโรมัน: คำแปลภาษาไทยหรืออังกฤษ). สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

Shimoda Masahiro (下田正弘). 涅槃經の研究: 大乘經典の研究手法試論 (*Nehangyō no kenkyū: Daijō kyōtenno kenkyū hōhō shiron: การศึกษาวิจัยมหาปริณิพพานสูตร: วิธีการศึกษาวิจัยคัมภีร์พระพุทธศาสนาหายาน*). Tokyo: Shunjūsha, 1997.

3.1.3 หนังสือที่มีผู้ดำเนินการต่าง ๆ

• เจริญจรด

เลขอ้างอิง ชื่อผู้แต่ง, ชื่อหนังสือ, ลักษณะดำเนินการ ชื่อผู้ดำเนินการ (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า.

¹ Joad, *ปรัชญา*, แปลโดย วิทย์ วิศทเวทย์, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2521), 77.

² Yves Bonnefoy, *New and Selected Poems*, ed. John Naughton and Anthony Rudolf, (Chicago: University of Chicago Press, 1995), 99.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้แต่ง. ชื่อหนังสือ. ลักษณะดำเนินการ ชื่อผู้ดำเนินการ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

Joad. *ปรัชญา*. แปลโดย วิทย์ วิศทเวทย์. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2521.

Bonnefoy, Yves. *New and Selected Poems*. Editor by John Naughton and Anthony Rudolf. Chicago: University of Chicago Press, 1995.

หนังสือแปล ให้ใส่ “แปลโดย” หรือ “trans.”

หนังสือที่มีบรรณาธิการดูแล ให้ใส่ “บรรณาธิการโดย” หรือ “ed.”

หนังสือที่มีผู้รวบรวม ให้ใส่ “รวบรวมโดย” หรือ “comp.” เมื่อเขียนในบรรณานุกรม ต้องเขียนเป็นคำเต็มคือ Translated by., Editor by., Compiled by.

3.2 พจนานุกรม สารานุกรม

• เจริงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้แต่ง, ชื่อเรื่อง, ครั้งที่พิมพ์. อ้างคำว่า “คำที่อ้างอิง”.

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, พิมพ์ครั้งที่ 5, อ้างคำว่า “โลกาภิวัตน์”.

² Francis S. Drake, *Dictionary of American Biography* (1937), s.v. “Wadsworth, Jeremiah”.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้แต่ง. ชื่อหนังสือ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556.

Drake, Francis S. *Dictionary of American Biography* (1937). Boston: Houghton, Osgoog&Company, 1879.

หมายเหตุ: การลงคำศัพท์หรือเรื่องที่อ้างอิง ให้พิมพ์คำว่า “อ้างคำว่า” ในงานเขียนภาษาไทย ส่วนในงานเขียนภาษาต่างประเทศให้ใช้ตัวอักษรย่อว่า s.v. (อ้างคำเดียว) หรือ s.v.v. (อ้างมากกว่า 1 คำ)

3.3 บทความ

3.3.1 วารสาร นิตยสาร

• เจริญอรุณ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้เขียนบทความ, “ชื่อบทความ”, ชื่อวารสาร, ปีที่ ฉบับที่ (ช่วงเวลาที่ดีที่สุดพิมพ์), เลขหน้า.

¹ ชมาวดี เจริญศรีเศรษฐ์, “ปีก่อตั้งกนิษกศักราช”, *วารสารธรรมธารา*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-ธันวาคม 2558), 100.

² Sharon R. Wesoky, “Bringing the Jia Back into Guojia: Engendering Chinese Intellectual Politics”, *Signs*, Vol. 40 No. 3 (Spring 2015), 651.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้เขียนบทความ. “ชื่อบทความ”. ชื่อวารสาร, ปีที่ ฉบับที่ (ช่วงเวลาที่ดีที่สุดพิมพ์). เลขหน้าของบทความตั้งแต่ต้นจนถึงท้ายบทความ.

ชมาวดี เจริญศรีเศรษฐ์. “ปีก่อตั้งกนิษกศักราช”. *วารสารธรรมธารา*. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-ธันวาคม 2558). 97-115.

Wesoky, Sharon R. “Bringing the Jia Back into Guojia: Engendering Chinese Intellectual Politics”. *Signs*. Vol. 40 No. 3 (Spring 2015). 647-666.

3.3.2 หนังสือรวมบทความ

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้เขียนบทความ, “ชื่อบทความ”, *ชื่อหนังสือ*, (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า. URL (ถ้ามี).

¹ สุมาลี มหณรงค์ชัย, “‘มหายาน’ จากอินเดียสู่จีน”, *พุทธศาสนมหายานในเอเชียตะวันออก*, (กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2561), 14.

² George Cardona, “Sanskrit”, *The Indo-Aryan Languages*, (Routledge: New York, 2003), 116.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้เขียนบทความ. “ชื่อบทความ”. *ชื่อหนังสือ*. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์. URL (ถ้ามี).

สุมาลี มหณรงค์ชัย. “‘มหายาน’ จากอินเดียสู่จีน”. *พุทธศาสนมหายานในเอเชียตะวันออก*. กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2561.

Cardona, George. “Sanskrit”. *The Indo-Aryan Languages*. Routledge: New York, 2003.

URL ถ้านำหนังสือมาจากเว็บไซต์ ให้ระบุ URL ต่อท้ายด้วย

3.4 วิทยานิพนธ์

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้แต่ง, “ชื่อวิทยานิพนธ์”, ระดับวิทยานิพนธ์ สาขาวิชา, (คณะ: มหาวิทยาลัย, ปีพิมพ์), เลขหน้า.

¹ กมลรัตน์ ขวนสบาย, “แนวคิดและคติการสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิของบุคคลในสมัยรัตนโกสินทร์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, (คณะโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556), 50.

² Mihwa Choi, “Contesting Imaginaires in Death Rituals during the Northern Song Dynasty”, *PhD diss.*, (University of Chicago, 2008), 59.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้แต่ง. “ชื่อวิทยานิพนธ์”. ระดับวิทยานิพนธ์, ชื่อมหาวิทยาลัย, ปีพิมพ์.

กมลรัตน์ ขวนสบาย. “แนวคิดและคติการสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิของบุคคลในสมัยรัตนโกสินทร์”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ. คณะโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.

Choi, Mihwa. “Contesting Imaginaires in Death Rituals during the Northern Song Dynasty”. *PhD diss.* University of Chicago, 2008.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ใช้คำว่า “วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต”, “Master’s thesis”

วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก ใช้คำว่า “ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต”, “PhD diss.”

3.5 รายงานวิจัย รายงานที่ประชุมทางวิชาการ

3.5.1 รายงานวิจัย

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้วิจัย หรือคณะผู้วิจัย, “ชื่อโครงการ”, ประเภทเอกสาร, (ชื่อหน่วยงานวิจัย, ปีที่จัดทำ), เลขหน้า.

¹ ประไพรัตน์ ไททยกุล และคณะ, “ปัจจัยส่วนบุคคลและทัศนคติของบุคลากรที่เป็นคณะกรรมการบริหารความเสี่ยงของคณะ หน่วยงานที่มีผลต่อกระบวนการจัดทำบริหารความเสี่ยงของมหาวิทยาลัยนเรศวร”, *รายงานวิจัย*, (กองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยนเรศวร, 2556), 20–21.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้วิจัย หรือคณะผู้วิจัย. “ชื่อโครงการ”. ประเภทเอกสาร, ชื่อหน่วยงานวิจัย, ปีที่จัดทำ.

ประไพรัตน์ ไททยกุล, ลัดดา กิจนพศรี, ธนวรรณ ยอดบุรี, จักรกฤษณ์สนอ่อง, ปราการ นทีประสิทธิ์พร, อธิชัย อ่อนน้อม, สุดารัตน์ สิงห์เดช, ณิชฐเอก แก้ววรรณคดี และปรางทิพย์ แก้วประสิทธิ์. “ปัจจัยส่วนบุคคลและทัศนคติของบุคลากร ที่เป็นคณะกรรมการบริหารความเสี่ยงของคณะ หน่วยงานที่มีผลต่อกระบวนการจัดทำบริหารความเสี่ยงของ มหาวิทยาลัยนเรศวร”. *รายงานวิจัย*. กองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยนเรศวร, 2556.

3.5.2 รายงานที่ประชุมทางวิชาการ (Proceeding)

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้เขียน, “ชื่อเรื่อง”, ชื่องานประชุมวิชาการ, (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า.

¹ พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สมชาย ฐานวุฑฺโฒ), “ถิ่นกำเนิดภาษาบาลี”, งานสัมมนาวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ 1 คัมภีร์จารจารึกพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: พีเอสก็อปปี, 2559), 27.

² Félix Balado, “On the Shannon Capacity of DNA Data Embedding”, *Proceedings of 2010 IEEE International Conference on Acoustics*, (Dallas: IEEE, 2010), 22.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้เขียน. “ชื่อเรื่อง”. ชื่องานประชุมวิชาการ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สมชาย ฐานวุฑฺโฒ). “ถิ่นกำเนิดภาษาบาลี”. งานสัมมนาวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ 1 คัมภีร์จารจารึก พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: พีเอสก็อปปี, 2559.

Balado, Félix. “On the Shannon Capacity of DNA Data Embedding”. *Proceedings of 2010 IEEE International Conference on Acoustics*. Dallas: IEEE, 2010.

3.6 ข้อมูลจากเว็บไซต์

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ผู้แต่งหรือชื่อเว็บไซต์, ชื่อเรื่อง, ออนไลน์, URL. [วันที่สืบค้น].

¹ ศรัณยู นกแก้ว, *ที่สุดมรดกศิลป์แห่งสยามที่ซ่อนไว้ใน 12 ห้องใหม่ ‘พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร’*, ออนไลน์, <https://thestandard.co/bangkok-national-museum-2/>. [7 เมษายน 2562].

² ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), *อุเทสิกเจดีย์, อุเทสิกะเจดีย์*, ออนไลน์, <http://www.sac.or.th/databases/archaeology/terminology>. [30 กรกฎาคม 2559]

² Keith Schneider, *Salt Lake City is Finding a Payoff in Conservation*, Online, <http://www.nytimes.com/2007/11/07/07cities.htm>. [7 November 2007].

• รายการอ้างอิง

ผู้แต่งหรือชื่อเว็บไซต์. ชื่อเรื่อง. ออนไลน์. URL. [วันที่สืบค้น].

ศรัณยู นกแก้ว, *ที่สุดมรดกศิลป์แห่งสยามที่ซ่อนไว้ใน 12 ห้องใหม่ ‘พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร’*. ออนไลน์. <https://thestandard.co/bangkok-national-museum-2/>. [7 เมษายน 2562].

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). *อุเทสิกเจดีย์ อุเทสิกะเจดีย์*. ออนไลน์. <http://www.sac.or.th/databases/archaeology/terminology>. [30 กรกฎาคม 2559].

Schneider, Keith. *Salt Lake City is Finding a Payoff in Conservation*. ออนไลน์. <http://www.nytimes.com/2007/11/07/07cities.htm>. [7 November 2007].

3.7 สื่อออนไลน์ (วิดีโอและเสียง)

• เชนจ์อรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้บรรยายหรือชื่อองค์กรที่เผยแพร่, ชื่อของสื่อ, ออนไลน์, รูปแบบสื่อ, ช่วงเวลาที่อ้างอิง, URL. [วันที่สืบค้น].

¹ นครินทร์ วนกิจไพบูลย์, *บทเรียนเรื่องธุรกิจและวิธิตัดในการทำงานของหนุ่มเมืองจันท์*, ออนไลน์, สื่อเสียง, 7:20, <https://thestandard.co/podcast/thesecondsauce62/>. [27 พฤศจิกายน 2561].

² Jamila Lyiscott, *3 Ways to Speak English*, Online, Video, 4:29, https://www.ted.com/talks/3_ways_to_speak_english. [24 February 2014].

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้บรรยายหรือชื่อองค์กรที่เผยแพร่. ชื่อของสื่อ. ออนไลน์. รูปแบบสื่อ. URL. [วันที่สืบค้น].

นครินทร์ วนกิจไพบูลย์. *บทเรียนเรื่องธุรกิจและวิธิตัดในการทำงานของหนุ่มเมืองจันท์*. ออนไลน์. สื่อเสียง. <https://thestandard.co/podcast/thesecondsauce62/>. [27 พฤศจิกายน 2561].

Lyiscott, Jamila. *3 Ways to Speak English*. ออนไลน์. Video. https://www.ted.com/talks/3_ways_to_speak_english. [24 February 2014].

3.8 รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ กฎหมาย ประกาศ

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อรัฐธรรมนูญ/พระราชบัญญัติ/กฎหมาย/ประกาศ, มาตรา/ข้อ, วันเดือนปีที่ประกาศ, เลขหน้า.

¹ ประมวลกฎหมายอาญา, มาตรา 334, 13 พฤศจิกายน 2499, 90.

² ประกาศ ก.บ.ศป. เรื่อง มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Coronavirus Diseases 2019: COVID-19), ข้อ 8, 29 กุมภาพันธ์ 2563, 8.

³ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561, มาตรา 8, 17 กรกฎาคม 2561, 2.

• รายการอ้างอิง

ชื่อรัฐธรรมนูญ/พระราชบัญญัติ/กฎหมาย/ประกาศ. วันเดือนปีที่ประกาศ. URL (ถ้ามี).

ประมวลกฎหมายอาญา. 13 พฤศจิกายน 2499.

ประกาศ ก.บ.ศป. เรื่อง มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรค ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Coronavirus Diseases 2019: COVID-19). 29 กุมภาพันธ์ 2563.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561. 17 กรกฎาคม 2561.

URL ให้ระบุ URL เพียงบรรณานุกรมเท่านั้น

3.9 การลงตารางและแผนภาพ

3.9.1 ตาราง

ให้จัดเรียง (1) ชื่อตาราง (2) ตาราง ตามลำดับ โดยจัดไว้กึ่งกลางหน้ากระดาษ

- ชื่อตาราง ให้พิมพ์คำว่า “ตารางที่ X” ด้วยอักษรตัวหนา แล้วตามด้วยชื่อตารางด้วยอักษรปกติ ในกรณีตารางยาวเกินหน้ากระดาษ เมื่อขึ้นหน้าใหม่ให้ใส่หัวตารางใหม่ทุกครั้ง

- ข้อความหัวตาราง ให้จัดข้อความไว้กึ่งกลางช่อง ใช้อักษรตัวหนา แล้วคาดสี่เทา
- เส้นตาราง ให้ใช้สีดำ ความหนาที่ $\frac{1}{2}$ และปิดกรอบทุกด้าน
- กรณีมีการอ้างอิงที่มาของตาราง ให้ใช้วิธีการเดียวกับเชิงอรรถ

3.9.2 แผนภาพ

หมายถึง รูปภาพ ภาพถ่าย แผนภูมิ แผนที่ เป็นต้น ให้จัดเรียง (1) ภาพ (2) ชื่อภาพ (3) ที่มาของภาพ ตามลำดับ โดยจัดไว้กึ่งกลางหน้ากระดาษ ใช้อักษรขนาด 13 point

- แผนภาพ ให้จัดวางกึ่งกลางหน้ากระดาษ
- ชื่อแผนภาพ ให้พิมพ์คำว่า “ภาพที่ X” ด้วยอักษรตัวหนา ตามด้วยชื่อแผนภาพด้วยอักษรปกติ โดยจัดข้อความไว้กึ่งกลาง
- ที่มาของแผนภาพ ให้พิมพ์คำว่า “ที่มา:” ตามด้วยที่มาของภาพ จัดข้อความไว้กึ่งกลาง

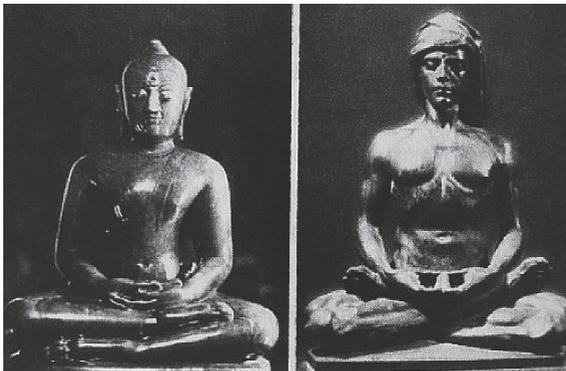
ตารางและแผนภาพต้องลงแหล่งอ้างอิงในรายการอ้างอิงด้วย

ตัวอย่างการลงตารางและแผนภาพ

• เชิงอรรถ

ตารางที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งที่มาของความรู้ตามปรัชญานายะกับข้อควรระวังในการเชื่อตามหลักกาลามสูตร¹

ความรู้ตามแนวคิดของปรัชญานายะ	กาลามสูตร
อนุมาน (Comparison) ความรู้เกิดจากการหาเหตุผล	ข้อ 5 มา ตกทุกเหตุ - อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง)

ภาพที่ 1 พระแก้วมรกต (ซ้าย) พระพุทธรูปที่เจ้าฝรั่งทำส่งมาถวายในหลวงรัชกาลที่ 5 (ขวา) ที่มา: สมภารพรมทา, แก่นเดิมของพุทธปรัชญา เล่มที่หนึ่ง: มนุษย์, (กรุงเทพฯ: บีพีเค พรินติ้ง, 2560), 108.

¹ อรพรรณ สุชาติกุลวิทย์, “ตรรกศาสตร์เชิงพุทธ”, วารสารธรรมชารุ, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (6) (มกราคม-มิถุนายน 2561), 67.

• รายการอ้างอิง

สมภาร พรมทา. แก่นเดิมของพุทธปรัชญา เล่มที่หนึ่ง: มนุษย์. กรุงเทพฯ: พีเค พรินต์ติ้ง, 2560.
อรรถพรณ สุชาติกุลวิทย์. “ตรรกศาสตร์เชิงพุทธ”. *วารสารธรรมธारा*, ปีที่ 4, ฉบับที่ 1 (6) (มกราคม-มิถุนายน 2561). 67-110.

กรณีที่น่าสนใจจากหลักเกณฑ์นี้ สามารถศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่

The University of Chicago. Notes and Bibliography. *The Chicago Manual of Style 17th edition text*. Accessed April 14, 2019. <https://www.chicagomanualofstyle.org/book/ed17/part3/ch14/toc.html>

* หลักเกณฑ์การอ้างอิงของวารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา (DJVID) ได้ปรับปรุงมาจากหลักเกณฑ์การอ้างอิงของวารสารธรรมธารา (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2)

ดัชนีบทความ วารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา (DJBID)

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2566)

1. คำว่า “สฤป” และ “เจตีย์” ในอารยธรรมอินเดียโบราณ: พระเวท พระไตรปิฎก และอรรธกถา (พงษ์ศิริ ยอดสา)
2. ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน (บุญญาพร นราปัญญากุล, รศ.ดร. สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, รศ.ดร.กมลาส ภูวนาธิพงศ์)
3. ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสำเร็จในอาชีพของพนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้นบริษัทการบินโดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับ (เรวดี สุ่นบุญนาถ, รศ.ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, รศ.ดร.เมธาวิ อุดมธรรมมานุภาพ)
4. การประยุกต์ใช้หลักคุณธรรมบถในพระพุทธานุศาสนานเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัล (ผศ.ดร.สว่างบุญ วงก์ฟ้าเลื่อน)
5. การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบคัมภีร์พระบาลี: กรณีศึกษาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (พระมหาธัญญ์สัณฑ์ กิตติสาโร, พระมหาทวี มหาบุญโย, ผศ.ดร., ป.ธ. ๙, ผศ.ดร.สมคิด เศษวงษ์)

อ่านบทความทั้งหมด

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/djbid/issue/archive>

